

KORIJENI, KRUGOVI, KONTINUITET

VIVE ŽENE
1994 - 2024

Tuzla, 2024.

KORIJENI, KRUGOVI, KONTINUITET

VIVE ŽENE
1994 - 2024

Urednica:

Jasna Zečević

Recezentica:

Mima Dahić

Godina izdanja:

2024.

Izdavač:

Udruženje građana „Vive Žene“

Adresa izdavača:

Alekse Šantića br. 6, Tuzla, Bosna i Hercegovina

Za izdavača:

Jasna Zečević

Lektura i redaktura:

Dijana Delalić

Dizajn:

Emir Delalić

Štampa:

OFF-SET Tuzla

Tiraž:

300 kom.

SADRŽAJ

1. Vive Žene 1994. – 2024. (Predgovor)	5
2. Korijeni, krugovi, kontinuitet - <i>Jasna Zečević</i>	7
3. Snaga odnosa saradnje i poverenja. Refleksije na Vive Žene - <i>Barbara Schurch</i>	23
4. Rad sa preživjelim, traume rata, terapije itd.	
4.1. 30 godina Vive Žene: kako empatija mijenja profesionalne navike u radu sa žrtvama nasilja - <i>Teufika Ibrahimfendić</i>	29
4.2. Rad sa traumatiziranom djecom i ženama tokom i nakon rada u Bosni i Hercegovini - <i>Augustina Rahmanović-Koning</i>	37
4.3. Naših, vaših i mojih 30 godina sa žrtvama rata - <i>Aida Cipurković Mustačević</i>	49
4.4. Tjelesna terapija - <i>Zvezdana Aličić</i>	55
4.5. Rad sa preživjelim u zajednici - <i>Amra Muradbegović i Elmir Ibralić</i>	61
5. Razvoj pedagoškog programa Vive Žene - <i>Stela Đug i Selma Bajramović</i>	73
6. Izgradnja mira kroz proces rada: od monoetničkih do multietničkih grupa žena - <i>Stela Đug i Selma Bajramović</i>	81
7. Stacionar / Sklonište / Sigurna kuća - <i>Danijela Huremović</i>	91
8. Vive Žene 2014. – 2024. - <i>Suzdina Bijedić</i>	99
9. Osnaživanje žena - <i>Mima Dahić</i>	107
10. Kratki osvrti:	
10.1. Vive Žene i ja - <i>Fahira Hodžić</i>	115
10.2. Vive Žene i ja - <i>dr. Azra Arnautović</i>	116
10.3. Vive Žene i ja - <i>Fahrudin Kačar</i>	122
10.4. Nešto drugačiji rad u Vive Žene - <i>Senad Ključanin</i>	123
10.5. Ja u Vive Žene - <i>Mirna Odobašić</i>	125
10.6. Juli, 2011. godine ... Moji prvi koraci u Vive Žene - <i>Maida Bektić</i>	127
10.7. "Ti baš voliš svoj posao" - <i>Anamarija Divković</i>	129
10.8. Ja u Vive Žene - <i>Amila Berbić</i>	131
10.9. Ja u Vive Žene - <i>Martina Dorić</i>	133
11. Donatori, podrška lokalne zajednice, države, saradnja institucije	135
12. Ko je sve bio i ko je sada dio Vive Žene tima	137

VIVE ŽENE 1994. - 2024.

PREGOVOR

U ovoj knjizi smo pokušali sažeti sve što smo radili i razvijali u našoj organizaciji zadnjih trideset godina. Pišemo da ne bismo izgubili sjećanja na svoje početke. Pišemo kako bismo zaustavili, bar na trenutak, momente koji su nas obilježili i uticali na naše živote, a i na živote onih kojima smo pomagali. Knjigu smo pisali svi iz različitih perspektiva različitih vremenskih distanci, različitog iskustva i različitih pozicija. Knjigu pišemo o emocijama, o nama samima, o našim promišljanjima, starahovima, dilemam i radostima.

Ne opisujemo isključivo stručni rad Vive Žene, niti se i posebno osvrćemo na teoretske postavke razvoja psihosocijalnog rada. Knjigu smo pisali svi iz različitih perspektiva, različitih vremenskih distanci, različitog iskustva i različitih pozicija. Knjigu pišemo o emocijama, o nama samima, o našim promišljanjima, starahovima, dilemama i radostima.

Šta da čitalac očekuje da će naći u ovom štitu?

Nastojaćemo da na zanimljiv način opišemo tridesetogodišnje iskustvo rada jedne nevladine organizacije, nastale u izuzetno traumatičnim okolnostima.

Možda će nekome biti zanimljivo saznati kako smo uspjeli, ne samo opstati trideset godina nego i profesionalno, organizacijski se razviti, izgraditi temelje organizacije koja je bila utočište za prognane i raseljene osobe, na početku svog osnivanja, a danas za mnoge naše sugrađane, za sve osobe koji zbog raznih razloga nemaju sreću da uživaju u sigurnosti, stabilnosti niti vlastite porodice niti ovog društva.

Vive Žene su nastale u ratu, a i zbog rata u Bosni i Hercegovini, na inicijativu male grupe žena iz Njemačke i žena iz Tuzle. Sretne smo što smo još uvijek tu i vjerujemo da ćemo dugo još biti za sve vas koji nas trebaju. Na samom početku imali smo volju i snagu, naše znanje o posljedicama rata i traumi bilo je samo teoretsko i nije bilo lako u isto vrijeme živjeti u ratu i doživljavati ratne traume na ličnom nivou i dugima pomagati da se posljedice ratnih trauma ublaže.

Prije trideset godina, nismo ni razmišljali, a kamoli vjerovali da ćemo trajati, raditi, razvijati se i pomagati ovako dugo. Zbog toga ova knjiga je odraz naše spontanosti i kreativnosti i usmjerenosti na ono što je najvažnije, a to je, biti tu za sve one kojima je naša pomoć potrebna.

U našoj prvoj publikaciji „Godine podrške 1994-2004“ detaljno smo opisali naše osnivanje i razvoj prvih 10 godina. Nakon toga, u našim godišnjim stručnim Zbornicima radova opisujemo rad sa našim korisnicima, razvoj psihosocijalnog, pedagoškog, psihoterapijskog rada i rada u Sigurnoj kući Vive Žene.

Sve napisno u ovoj knjizi sigurno nije dovoljno da dočara i opiše razvoj jedne male organizacije u tri desetljeća. Neki nama važni ljudi više nisu s nama, no, njihov doprinos zbog toga nije ništa manji nego svih nas i nikako ih nećemo zaboraviti.

Naši donatori, naši dugogodišnji prijatelji, partneri zaslužni za razvoj i napredak Vive Žene, zaslužuju biti na posebnom mjestu u ovoj našoj knjizi jer bez njih i njihove podrške teško da bismo sad imali priliku da bilo šta napišemo.

Vjerujem da će čitatelji naći nešto zanimljivo u našim tekstovima, možda neku inspiraciju i vjerovanje da kada zaista nešto želimo i kada se tome potpuno posvetimo i ne odustajemo, možemo se jednom sa ponosom okrenuti unatrag i pomisliti ili reći samom sebi: da, to smo mi stvorili! Da, to smo mi izgradili!

Jasna Zečević

„KORIJENI, KRUGOVI, KONTINUITET“

Jasna Zečević,

predsjednica Udruženja građana Vive Žene

Vive Žene početak

U vrijeme osnivanja organizacije rat u Bosni i Hercegovini je trajao već dvije godine. Kao i mnogi drugi stranci koji su pomagali ratom pogođenom stanovništvu, i u Tuzlu je došla grupa žena iz Njemačke koja je istraživala mogućnosti da se pomogne ženama u Bosni i Hercegovini. Tako su se srele gospođe Kornelia Suhan, Margaret Spindler, Elke Matteredne, Gabriela Kramer i Klelija Balta, prva predsjednica udruženja građana Vive Žene. Zajedno sa još 30 žena iz Tuzle, u periodu februar - mart 1994. godine osnivaju se Vive Žene Tuzla, registruju se kao humanitarna organizacija za pružanje pomoći ženama i djeci pogođenima ratom u Bosni i Hercegovini.

U junu 1994, Vive Žene otvaraju Centar za psihoterapiju i rehabilitaciju žrtava rata u zgradi/prostorijama ŽTO Ambulante (Ambulanta Željeznice) u tuzlanskom naselju Miladije, s ciljem pružanja podrške ženama i djeci, prognanicima koji su u to vrijeme u velikom broju dolazili i bili smješteni u izbjegličkim kampovima na području Tuzlanskog kantona.

Od početne faze kada je fokus bio na pružanju brze i efikasne psihosocijalne podrške, kriznih intervencija i zbrinjavanja žrtava rata, Vive Žene su se razvile u jednu od vodećih nevladinih organizacija koje kontinuirano, već tridest godina, pruža psihosocijalnu, psihološku, socijalnu, medicinsku pomoć i podršku ekonomskog osnaživanja za sve osobe koje se suočavaju sa posljedicama rata i ratnih trauma i/ili posljedicama rodno zasnovanog nasilja. U nastavku ću pokušati opisati proces razvoja dug tridest godina, osvrnuti se na ključne momenete kako izazova, uspjeha tako i neuspjeha.

Udruženje građana, nevladina organizacija, psihosocijalni rad, izazovi

Niko ko je u tom ratnom periodu živio u Tuzli nije mogao ostati ravnodušan prema ogromnoj količini patnje i boli koja se vidjela na licima žena i djece dovezenih u kamionima bijele boje, sa velikom crnom oznakom UN, što je značilo da su žene i djeca pod zaštitom međunarodne zajednice.

Dvije godine rat traje i već su sveprisutni stručnjaci međunarodne zajednice znali da u tim momentima najvažnije ublažiti patnju ljudi, obezbijediti im koliko toliko sigurno mjesto za boravak, razgovor, podršku i hranu.

Koncept psihološke podrške ratom traumatiziranim osobama uspostavlja se i u Bosni i

Hercegovini, u nekim područjima prije u nekim kasnije, ali je svuda baziran na konceptu kreiranom u zemljama zapadne Evrope.

Sva ta pomoć je bila izuzetno značajna, prihvaćena a kasnije i adaptirana našem kontekstu, dopunjena našim znanjima i usklađena s našim potrebama.

Za većinu nas koji smo 1994. godne učestvovali u osnivanju organizacije, pojam nevladina organizacija bio je nepoznanica. Rat i ratne traume pogotovo su bile nešto sa čime smo se tada prvi put susreli. Uz pomoć i podršku stručnjakinja iz Dortmund, psihoterapeutkinje Gabrele Kramer, započinje stručni psihoterapijski rad u Centru Vive Žene.

U periodu **1994. – 1995.**, koncept i program rada Vive Žene se bazirao na psihoterapijskom tretmanu grupa žena i djece koje su iz izbjegličkih kampova, a na osnovu procjene psihoterapeuta, boravile u Centru Vive Žene. Rad na proradi traumatskog iskustva u to vrijeme nije bio moguć bez toga da se ženama i djeci prvo osigura stabilan i siguran prostor življenja, da se omogući zadovoljenje svih osnovnih životnih potreba i tek onda je bilo moguće prolaziti kroz intenzivni psihoterapijski tretman.

U to vrijeme razaranja i ratnih zbivanja, granata, straha i neizvjesnosti bilo nam je važno da ženama i djeci koji su bili u našem Centru donekle omogućimo da vrate osjećaj normalnosti i relativno dobrog funkcioniranja u nemogućim uvjetima. Kako je osnovni cilj bio, kroz psihoterapijski rad, ublažiti posljedice doživljenih trauma, prvo smo trebali dati osjećaj sigurnosti i normalnost svakodnevnice kako bi žene a i djeca mogle uopće učestvovati u psihoterapijskim sesijama.

To smo uspijevali organiziranjem svakodnevnog života u Centru, gdje su žene imale obaveze koje bi imale i u svojim domovima gdje su živjele, da kuhaju, spremaju svoje prostorije, brinu o djeci, organiziraju svoje slobodno vrijeme i na taj način neki osjećaj normalnog života doprinio je stabilnijem psihičkom stanju, te koliko toliko bržem oporavku.

To je bio prilično težak period pun svakodnevnih izazova koje rat donosi. Ni jedan jedini dan nismo bili sigurni kada, odakle i gdje će pasti granata i da li ćemo ostati živi, nepovrijeđeni, da li će naši najbliži, dok smo mi na poslu, ostati netaknuti. Ali sve što smo mi koji smo živjeli u Tuzli proživljavali nije se moglo uporediti sa strahotama koje su žene, djeca i muškarci, prognani iz istočne Bosne, doživjeli.

Njihovi pogledi, njihove priče, iskustva i suze uticali su na sve nas, oblikovali nas, a možda na neki način pomogli da svoj strah, svoju bol izdržimo, prevaziđemo pomažući njima koji su došli u naš grad, u naše okruženje.

1995. godina, čiji je kraj konačno donio i kraj oružanog rata, zaustavio stradanja i strahote, i namjerno ne govorim kraj rata jer to nije ni bio kraj rata. Svjedočimo sve ove godine da se rat, doduše bez direktnog pucanja, granata i ubijanja, nije završio.

Ali prije nego je došlo do zaustavljanja stahota, ubijanja, silovanja, stradanja, za nas u Tuzli 1995. je bila najteža ratna godina. Proljeće te godine nije stiglo do nas na način da osjetimo

toplino i radost buđenja, rađanja prirode, kako volimo opisati to godišnje doba, nego nas je obilježilo pogibijom, umiranjem, stradanjam, komadanjem tijela 72 mladih ljudi našeg grada, obilježena je smrću mladosti na nekadašnji Dan mladosti - 25. maj.

Kao da sve do tada nije bilo dovoljno da nam se pokaže koliko smo nemoćni, nebitni a još i nesvjesni naše nebitnosti, ipak, još *živimo* sa nadom da nakon ovog masakra jednostavno ne može biti gore.

Ali uvijek može biti gore.

Gledamo snimke i slike stradanja u Srebrenici, ali i dalje vjerujemo u međunarodnu zaštitu, brigu UN-a, te ogromne snage kako u zaštićenoj zoni, *štite* ljude koji bi se tu, u dvorištu fabrike akumulatora, trebali osjećati sigurno i zaštićeno. Pred očima svih nas, vas i njih u dalekom i sigurnom svijetu, dešavaju se masovna ubistva, progona, silovanja i u konačnici genocid.

Za tu 1995. nema se više *šta* reći. Završila se kao i sve prije nje i poslije nje, ali obilježila je nas, naš grad, našu zemlju. Tada smo znali da nikada više ne može biti kako je bilo prije u našoj mladosti, a sve *što* je do tada bilo ne postoji. I ne postoji ni smisao u pokušaju da razumijemo *šta* i zašto se desila ta 1995.

To se ne može razumjeti jer je to vrhunac ljudskog nerazuma.

Suočavamo se, ponovo, sa ogromnom tugom i patnjom preživjelih, susrećemo se s njima, pružamo maksimum koji u tom momentu možemo i radimo ne posustajući i ne odustajući od svoje misije.

I tako idemo dalje, u toku **1996. i 1997.** dolazi do promjene u organizacijskoj strukturi, kako interno tako i eksterno, u odnosu na saradnice iz Njemačke. Lokalno osoblje Vive Žene počinje samostalno da razvija vlastiti model psihosocijalnog rada koji prati potrebe korisnika u kontekstu razvoja situacije u zemlji.

Taj period je jedan od prvih i možda najvećih izazova sa kojim se tim Vive *Žene* susretao. Izazov je nepoznanica funkcioniranja međunarodnih donatora, izazov je *šta* znači nevladina organizacija, kako doći do finansijskih sredstava neophodnih da se nastavi sa pružanjem pomoći *ženama* i djeci *žrtavama* rata. U isto vrijeme ugovor o najmu prostora u kojem smo se do tada nalazili je istekao i potrebno je naći zamjenu, adekvatan prostor gdje se može nastaviti sve što je započeto, gdje se može smjestiti najmanje 30 osoba i imati uvjete za neometan psihoterpijski rad.

Sa jedne strane izloženi pritisku da pronađemo novi prostor za svoj rad, sa druge strane glavni donator iznenada povlači svoja sredstva jer koncept rada nametnut sa njihove strane nije više prihvatljiv za Vive *Žene*, nije prihvatljiv za *žene* i djecu koji su bili naša osnovna briga. U tom momentu meni, kao novoj predsjednici, jedini prisutni osjećaj je usamljenost i strah. Usamljenost jer imate osjećaj da vas niko ne podržava, da je teško objasniti, uvjeriti kolegice i kolege da je budućnost Vive *Žene* u našim rukama i da samo od nas samih zavisi kojim putem ćemo ići.

A i zašto bi mi vjerovali, nisam imala nikava iskustva u tome, ništa nisam znala ni o struci u kojoj sam se našla, nisam imala ni dovoljno *životnog* iskustva, a tvrdim da ću ih izvesti na put stabilnosti i razvoja!

Inženjerka, bivša asistentica sa Rudarsko-geološkom fakultetu, sa poznavanjem engleskog jezika, lijepog pisanja i opisivanja rada *Vive Žene*, ali ni u kom slučaju nisam poznavala psihologiju, niti nešto o razvoju i posljedicama ratnih trauma. Nisam mnogo znala ni o vođenju organizacije koja se po svom pravnom statusu zove nevladina organizacija. Jedino što sam imala je snaga, volja, mladost i ogromna potreba da ono što smo započeli, a to je pomoć i podrška ratom stradalim, da to moramo nastaviti.

Strah sam osjećala zbog neznanja o međunarodnim donatorima, jer nikad do tada se nisam susretala sa mogućnošću da sama za svoj rad obezbijedim sredstva, ne samo za sebe nego za sve druge koji su tu, za sve troškove koje udruženje ima. O tome nikada ništa nisam učila, bar ne u *školama* koje sam završila.

Iako je usamljenost i strah nešto što vas obuzima, ipak sam imala dovoljno snage da sagledam sve mogućnosti, da se osvrnem na predhodne tri godine i sažmem svo krhko znanje koje sam stekla o pisanju projekata, namicanju sredstava, o upravljanju organizacijom i oslonim se na svoje vještine i sposobnost brzog učenja.

Kad ste tako povrijeđeni u svojoj vlastitoj zemlji i zbog rata, zbog smrti vaših bližnjih i zbog odnosa dotadašnjih kolegica, tjera vas neki prkos, ponos i hrabrost i idete dalje jer nemate kuda drugo.

Ali kako se i kaže, da „sreća prati hrabre“....

Period **1997. – 2001.** prati intenzivni rast i razvoj *Vive Žene*. Unajmljujemo novi prostor, kuću koju prilagođavamo svome radu i potrebama žena i djece s kojima radimo. Proširujemo program rada tako što intenzivno posjećujemo i radimo u izbjegličkim kampovima, povratničkim mjestima i zajednicama u sjeveroistočnoj Bosni i Hercegovini. Upoznajemo izuzetno posvećenu odlučnu i prijateljski nastrojenu Barbaru Schurch, iz organizacije IAMANEH, iz Bazela u *Švicarskoj*, koja želi dati punu podršku i svu pomoć *ženama* i djeci kroz podršku razvoju *Vive Žene*.

Punih dvadest i pet godina organizacija IAMANEH dijelom finansira rad *Vive Žene*, ali što je još i bitnije, ne samo finansijski, nego podržava i profesionalni razvoj osoblja, povezivanje *Vive Žene* sa drugim stručnjacima širom svijeta, sa drugim donatorima, te uz puno povjerenje ulažu i prate razvoj *Vive Žene*.

Tim *Vive Žene*, kroz podršku IAMANEH, dobija izuzetnu priliku da ulaže u dodatno obrazovanje stručnog osoblja i tako koleginice, psihoterapeuti, socijalne radnice, pedagozi, doktorice, usavršavaju različite terapijske pravce (geštalt, psihodrama, grupna analiza, kognitivno bihevioralni pravci), te edukacije iz nenasilne komunikacije, supervizije u psihosocijalnom radu i sl.

U toku 1999. prvi put program rada i svih rezultata koje su Vive Žene dostigle prolazi kroz proces „Vanjske“ procjene (što se u svijetu NGO-a kaže „eksterna evaluacija“) koju radi prof. dr. David Becker sa Univerziteta u Brelinu, psiholog, stručnjak za razvoj psihosocijalnih programa u zemljama nakon kriza. Od tog momenta Vive Žene svake *četiri* godine traže i organiziraju procjenu programa rada, metodologija i rezultata rada, kako bi na osnovu analiza vlastitih postignuća, uspjeha i neuspjeha prilagođavali i unapređivale svoj rad. Prvih nekoliko godina svaki put procjenu (eksternu evaluaciju) bi radio neko izvana, stručnjaci i profesionalci sa iskustvom. Na taj način smo učili, popravljali, ispravljali, provjeravali i promišljali, te gradili svoj specifični model rada.

Učili smo od najboljih i s time se volimo pohvaliti. Više od deset godina imali smo priliku saradivati s dr. Davidom Bekerom, koji je poslije prve procjene našeg rada i sam bio zainteresiran da učestvuje u našem profesionalnom razvoju. Njegovo znanje i iskustvo koje smo usvajali kroz redovne supervizijske i edukativne posjete, održavane po pet dana tri puta godišnje, ugradili smo u temelj našeg jedinstvenog modela psihosocijalne podrške *žrtvama* rata i naslija.

U tom periodu Vive Žene, pored psihološkog tretmana i psihosocijalne brige u okviru Centra, započinju svoj rad sa većom grupom korisnika u okviru programa tzv. Ambulantni tretman (za osobe koje ne trebaju intenzivni tj. stacionarni smještaj u Centru), te psihosocijalni rad u zajednicama gdje se naši korisnici vraćaju ili gdje ostaju u Tuzlanskom kantonu.

U okviru programa rada u zajednici i izbjegličkim kampovima, pored rada sa *ženama*, djecom i mladima, kao naše primarne korisničke grupe, u program uključujemo i rad sa *muškarcima*, *žrtvama* rata i ratne torture.

2001. godine, već smo kreirali temelje svog multidisciplinarnog rada, svoje znanje i pristup u radu razvili na dva nivoa - u Centru, individualni i grupni psihosocijalni rad sa *žrtvama* rata i nasilja, te psihosocijalni rad u Zajednicama. Naše razumijevanje da je liječenje traume višedimenzionalni dugotrajan proces koji uključuje rad na individualnom nivou, nivou grupa i zajednica, te na makro nivou - nivou društva, jedini mogući način da doprinesemo oporavku ove naše ratom rastrgane zemlje.

Usporedno sa učenjem i razvojem psihosocijalnog programa rada, naučili smo puno i o pisanju projekata, o saradnji sa međunarodnim donatorima te uspješno kreirali, pisali, dobijali i sprovodili projekte. Puno se radilo na razvoju pravila, procedura, politika organizacije, sve se malo po malo utkalo u ono što danas jesmo, jedna stabilna organizacija sa dobrim rezultatima iza sebe.

Naravno, neki od nas su više brinuli o praktičnim stvarima, te smo, pored stručnog psihosocijalnog rada, koji je jedan od preduvjeta opstojnosti organizacije i toga kako obezbijediti sredstva za rad, razmišljali o sigurnom prostoru za rad.

Ta razmišljanja su, bar mene koja vodi organizaciju, okupirala još od 1998. godine. Razmišljanje je išlo u pravcu: *Ako već učimo da ženama i djeci prvo treba pružiti sigurnost i stabilnost okruženja kako bi mogle započeti svoj oporavak, učestvovati u psihoterapijama, onda se pitam kako da im to pružimo ako opet budemo u riziku da izgubimo najam prostora u kojem jesmo, da se opet moramo snalaziti.*

U tom periodu odlučno, a temeljeno na dva osnovna argumenta: neophodnost stabilnosti i sigurnosti za ozbiljno bavljenje psihosocijalnim oporavkom ratom traumatiziranog društva, a drugi *čisto* praktični segment, jednostavni zbir velikih mesečnih troškova rente, dugoročno sigurno nisu opravdani, počinje „pohod, ubjeđivanje, objašnjavanje“ da Vive Žene za svoj rad, trud i ulaganje u oporavak ratom rastrgnute zemlje trebaju osigurati vlastiti sigurni prostor za rad, trebaju izgraditi vlastiti objekat.

Dugo je trebalo da donatori prihvate ovu ideju i na kraju njihov uvjet je bio da će finansirati objekat Centar za terapiju i rehabilitaciju ako i lokalna zajednica, u našem slučaju Grad Tuzla, uloži nešto, pokloni zemljište, parcelu adekvatnu za izgradnju.

Na svu sreću (a sreće smo imali puno u tim teškim ratnim i poslijeratnim vremenima), Barbara Schurch, tj. IAMANEH organizacija, je od prvog momenta ovu ideju prihvatila kao razumnu i potpuno opravdanu te podržala i aktivno učestvovala u procesu prikupljanja sredstva. Sa druge strane, tadašnji gradonačelnik, gospodin Selim Bešlagić, te nakon njega, gospodin Jasmin Imamović, sa punom podrškom i razumijevanjem nam dodjeljuju plac za izgradnju Centra. Zahvaljujući organizaciji IAMANEH, švicarska i holdanska vlada daju nam sredstva za izgradnju Centra.

I tako, dvije godine nakon same ideje, Vive Žene otvaraju svoj vlastiti objekat, Centar za terapiju i rehabilitaciju *žrtava* rata i nasilja, 5. decembra 2001. godine.

I na to smo ponosni.

Jedinstveni svebuhvatni model rada Vive Žene

Nakon sedam godina strpljenja, učenja, izgradnje vlastitog objekta i vlastitog specifičnog modela psihosocijalnog rada, Vive Žene u sljedećih više od dva desetljeća ostaju pri svojoj misiji i fokusu rada sa *žrtavama* rata, torture i nasilja, ne mjenjaju se u svojoj suštini nego samo u načinu organiziranja rada, metodologiji i pristupu.

Naučeni da pratimo kontekst i potrebe naših korisnika, psihosocijalni program se i dalje razvija kroz rad sa grupama u povratničkim, tj. u mjestima prijeratnog *življenja* naših korisnika. U ovom dijelu teksta nema dovoljno prostora da opišemo sve projekte i programe koji su se u tom periodu sprovodili ali možemo opisati u kojem pravcu se naš cjelokupni program razvijao.

Povezivanjem programa rehabilitacije u Centru i rada na jačanju grupa u lokalnim zajednicama, veliki broj naših korisnika je preuzeo aktivnu ulogu u različitim kampanjama,

okruglim stolovima i konferencijama. Na taj način smo shvatili da, ne samo da dugoročni psihosocijalni rad sa ozbiljno traumatiziranim licima može pomoći u smanjenju poteškoća s kojima se oni suočavaju, nego ih mogu i motivirati da se aktivno uključe u procese vezane za njihovu budućnost.

U tom periodu Vive Žene su doprinijele donošenju, harmonizaciji i implementaciji legislative koja tretira prava žrtava rata, torture i žrtava nasilja u porodici, dajući konstruktivan doprinos uspostavljanju i ostvarivanju fundamentalnih ljudskih prava i dugoročnom procesu izgradnje demokratije. (Zakon o civilnim žrtavama rata, 2006; Izmjene Krivičnog zakona FBiH – nasilje u porodici krivično djelo, 2003; Zakon o zaštiti od nasilja FBiH, 2013)

Iskustvo težine i stresa svjedočenja u procesima suđenja za ratne zločine prvi put stičemo, i to na ličnom iskustvu kada kao svjedoci experti, koleginica Teufika Ibrafimefendić i ja, bivamo pozvane na Međunarodni sud za ratne zločine počinjene na području bivše Jugoslavije /Haški tribunal/, da svjedočimo u sudskim procesima za ratni zločin, slučaj Radoslav Krstić 2000. godina.

I onda kao expert-svjedok, koleginica Teufika Ibrahimefendić, Geštalt psihoterapeut, nekoliko godina za redom za slučajeve Radovan Karadžić, Biljana Plavšić, Ratko Mladić, Zdravko Tolimir, ne samo da svjedoči sa stručnog aspekta o posljedicama zločina koji su počinjeni, nego svjedoči i stresnim i bolnim situacijama u kojima se kao svjedok možete naći. Njena iskustva sa suđenja, iskustvo svjedočenja u na Međunarodnom sudu Haškom Tribunal prenosi svim članicama i članovima tima Vive Žene. Razumjevajući i osjećajući težinu koju posebno nose direktni svjedoci stradanja, započinjemo razvoj programa psihološka priprema i podrška svjedocima ratnih zločina prije, u toku i nakon suđenja.

Nakon nekoliko godina rada sa svjedocima i priprema za suđenja u procesima ratnih zločina, Vive Žene **2007. godine** formiraju prvu Mrežu za podršku svjedocima na Tuzlanskom kantonu. Od tada pa do danas naš program podrške i rada sa svjedocima i dalje traje. Program se sprovodi kroz direktnu psihološku pripremu i podršku svjedocima ali i kroz kontinuiranu obuku profesionalaca iz institucija koji su u direktnom kontaktu sa žrtvama i svjedocima, a iz oblasti „Trauma osjetljiv pristup u radu sa žrtvama i svjedocima ratnih zločina“.

U isto vrijeme Vive Žene intenzivno rade na uspostavljanju mehanizama zaštite žrtava nasilja u obitelji, te 2009. godine kreiraju prvi Protokol o prevenciji i zaštiti žrtava nasilja na Tuzlanskom kantonu, čiji su potpisnici sva relevantna ministarstva Tuzlanskog kantona. Po sličnom programu rada sa žrtvama rata i svjedocima ratnih zločina, Vive Žene u kontinuitetu nastavljaju sprovođenje programe obuke za profesionalce, predstavnike institucija na temu pristup u radu sa žrtavama nasilja. Od **2009. do 2014. godine** protokole o prevenciji i zaštiti od nasilja uspostavljamo u svim općinama i gradovima Tuzlanskog kantona.

Teško je u ovom tekstu detaljno opisati procese razvoja svih programa. Ovdje sam spomenula samo dio rada sa žrtvama rata i nasilja, a vjerujem da će u nastavku, u ovoj

knjizi čitatelji moći naći interesantna poglavlja o radu sa djecom i mladima, o početku rada Sigurne kuće, o osnaživanju žena kako u ruralnim tako i urbanim djelovima sjeveroistočne Bosne i Hercegovine. O mukotrpnom putu do prihvatanja Sigurne kuće od strane državnih struktura, kao dijela sistema zaštite žrtava nasilja koja je prepoznata zakonom ali ne ostvaruje svoja „prava“ propisana tim istim zakonom.

Sve što smo naučili, sve što smo kao jedinstveni i posvećeni tim uradili moramo prvo i možemo jedino zahvaliti našim dugogodišnjim donatorima, partnerima, IAMANEH Švicarska, CORDAID Holandija, Medicor Fondacija Lihtenštajn, UNVFVT Ženeva i drugima donatorima koji su nas kroz različite manje ili veće projekte podržavali svih ovih godina.

Obezbijediti finansiranje neophodno za kontinuitet rada, držati se „puta“ svoje misije, i ostati profesionalan i posvećen temi rata, ratnih trauma i nasilja, zaista je jedno veliko umjeće i iziskuje veliki trud, znanje i vještine. Prilagoditi se novim donatorima, novim trendovima međunarodnih projekata, a ostati dosljedan na svome putu nešto je što su Vive Žene uspjele.

Konačno 2018. godine, zahvaljujući tadašnjem premijeru, gospdinu Begi Gutiću, a na inicijativu i veliko zalaganje tadašnjeg ministra za rad, socijalnu politiku i povratak Tuzlanskog kantona, gospdinu Zoranu Jovanoviću, Vive Žene prvi put dobijaju finansijsku podršku Tuzlanskog kantona i te godine uvrštene su u budžet Tuzlanskog kantona kao jedina Sigurna kuća u Tuzlanskom kantonu. U to isto vrijeme i Grad Tuzla, zahvaljujući Gradskom vijeću i tadašnjem gradonačeliku, gospdinu Jasminu Imamoviću, također biva prepoznata u budžetu Grada Tuzla.

To je bio ključni moment, bitan za dugoročnu stabilnost i opstojnost rada sa žrtvama nasilja i djelovanje Sigurne kuće. Od tada pa do danas učinjen je veliki napredak. Još uvijek nije ostvareno 100% finansiranje dijela programa Vive Žene, a to se odnosi Sigurnu kuću.

Od 2023. godine, dolaskom gospodina Adnana Delića na poziciju Federalnog ministra za rad i socijalnu politiku (koji je bio i prvi federalni ministar koji je posjetio Vive Žene) situacija ide na bolje, jer on pokazuje potpuno razumijevanje za probleme sa kojim smo se suočavali, te prihvata inicijativu koja je par godina ranije pokrenuta i donosi odluku o povećanju iznosa planiranog za finansiranje Sigurnih kuća u Federaciji BiH. Vjerujemo da će u konačnici njegovo zalaganje rezultirati da Sigurne kuće u Federaciji BiH budu uvrštene u budžet Federacije BiH, kako je i propisano zakonom. Vjerujemo u pozitivan završetak cijele borbe za konačno i stabilno finansiranje brige, podrške i rehabilitacije žrtava nasilja i njihove djece.

„Krugovi“

Ovdje ću jednostavno stati sa opisom razvoja jedinstvenog modela rada Vive Žene i sve godine našeg rada pokušati prikazati u „krugovima“.

Naši „Krugovi“ postupno su se razvijali, nadograđivali i naslanjali se jedan na drugi. Učili smo

jedno od drugog, prilagođavali se novim donatorskim trendovima ali se nikada nismo odvojili od svog početka, od svog korijena.

Malo su se, s vremena na vrijeme, neke „grane i grančice“, ovisno o projektnim zahtjevima, razvijale, manje ili više, bliže ili dalje od korijena, ali zajedno su ojačale u svome temelju.

Suština osnovnog modela rada Vive Žene i jedinstvenosti po kojoj smo prepoznatljive jeste logička povezanost svega što radimo. **Prva dva „kruga“**, nivoa rada, se odnose i dalje na psihoterapijski, psihosocijalni individualni i grupni rad sa osobama koje su preživjele traumatska iskustva bilo zbog rata ili nekog drugog oblika nasilja i torture.

Programi povezivanje različitih grupa naših korisnika u zajednicama gdje žive, osnaživanje njihovih kapaciteta kako bi mogli polako preuzimati i oblikovati svoju budućnost u vlastite ruke su osnovni elementi rada u zajednicama sjeveroistočne Bosne i Hercegovine. U tom dijelu, kroz različite projekte i uz podršku velikog broja donatora, uspjevamo pomoći velikom broju naših korisica i korisnika da ostvare ili budu spremni tražiti ostvarivanje svojih osnovnih ljudskih prava.

Osnove razvoja programa rada u zajednicama započeli smo nekoliko godina nakon rata, kada su se naše korisnice i korisnici, s kojima smo već dugo radili na njihovom oporavku i liječenju trauma, počeli vraćati u svoja prijeratna mjesta življenja. Kada su oni umjesto ratnog identiteta „žrtve“ i/ili „interno progrnana lica“ dobili novi naziv „povratnici“.

Pratili smo ih gdje god su se vraćali i zajedno s njima doživljavali sve prepreke i izazove u procesu njihove „reintegracije“ u mjestima gdje su rođeni, živjeli, gradili svoju budućnost i onda morali sve ispočetka.

Druga dva „kruga“ prirodno su se razvila kada smo shvatili da, bez obzira koliko mi radimo sa žrtavama rata i nasilja, pomažemo njihovom izlječenju i osnaživanju, oni se na kraju opet suoče sa preprekama, nemaju dovoljno pristupa niti razumijevanja od strane onih koji bi im ta prava trebali osigurati.

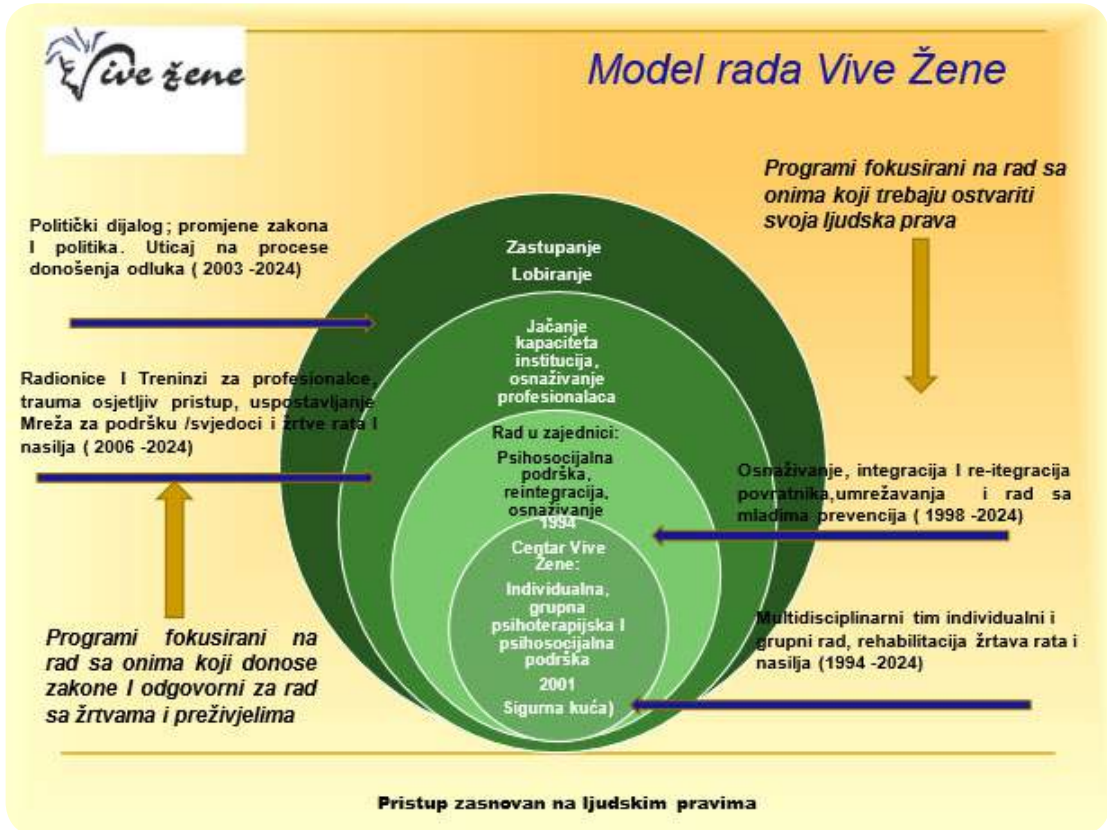
Tako se razvija naš program radionica, edukacija za profesionalce, predstavnika institucija, donosioce odluka i politika, na izgradnji njihove veće osjetljivosti i boljem razumijevanju specifičnog trauma-osjetljivog pristupa u radu sa žrtvama nasilja, rata, svjedocima i preživjelima.

Na taj program oslanja se i posljedni „krug“ u kojem, zajedno sa drugim organizacijama, iniciramo, sudjelujemo, pratimo, mijenjamo zakone, procedure, politike koje treba da doprinesu ostvarivanju prava svih žrtava i svih marginaliziranih ljudi **u našoj državi**. U ova dva kruga pokušavamo osvijestiti odgovornost političara, profesionalaca koji su po svome mandatu odgovorni da se brinu o građanima ove zemlje.

Svi naši programi, projekti, uklopljeni u naše „Krugove“, fokusiraju se na izgradnju tolerancije, solidarnosti, nenasilja i dugoročnog mira.

A dugoročno, mir je moguć samo ako se priznaju i prepoznaju patnje žrtava rata, ako se čuje glas marginaliziranih, ako prihvatimo da izgradnja mira nije samo pitanje prava, politike i

ekonomskog razvoja, već je od suštinskog značaja odnos države prema svojim najslabijim, najranjivijim članovima, kako se prepoznaju i osluškuju emocije i potrebe građana.

Ovi krugovi ilustrativno prikazuju razvoj stručnog i profesionalnog modela rada Vive Žene. Teško je prikazati razvoj tima, razvoj organizacijske strukture. Bez ljudi, bez tima Vive Žene, ništa od ovoga ne bi bilo moguće razviti.

Naravno da su za to zaslužni naši donatori, ali najveće zasluge imaju moje kolegice i kolege, sve one i oni koji su bili s nama, koji su otišli od nas u mirovinu, svi oni mlađi koji su nam se na ovom putu pridruživali i svako na svoj način doprinosio našem uspjehu.

Raditi tridest godina i svakodnevno se susretati sa bolom i patnjom nije nimalo lako. Cijeli tim Vive Žene posvećeno i odgovorno ne posustaje od svog humanog zadatka i misije, a to je pomoći svima koji se suočavaju sa nasiljem, torturom, zlostavljanjem, gubicima i strahovima.

Imati ideju, voditi organizaciju, osmisliti, planirati i usmjeravati razvoj i napisati mnoštvo projekata, bez kojih jednostavno nemate sredstava da bilo šta radite, je uvijek bio i ostao veliki izazov, a možda, da se bolje izrazim, ogroman stres.

S jedne strane ste svjesni potreba korisnika, konteksta zemlje u kojoj živite i treba da pišete projekte na osnovu iskustva, svojih ideja šta treba da se radi, a s druge strane, u isto vrijeme

se trebate prilagođavati donatorskim zahtjevima, novim trendovima, a sve ustvari mora da bude u skladu sa misijom i vizijom od koje nikada nismo odustali.

Svaki od ovih naših „krugova“ rastao je i razvijao se kroz različite projekte podržane od donatora međunarodne zajednice, a prvi krug već je djelimično, kroz rad Sigurne kuće, podržan od strane države, tj. od preskih obveznika naše zemlje.

I tako dođoh skoro do kraja svojih sjećanja o početku i putu koji traje tridest godina. Ponosni smo na svoje „krugove“, na sve što smo radili i gradili. Ponosni smo na tim koji tako dugo, uporno, posvećeno i temeljito radi i gradi sistem podrške svima kojima ta podrška treba. Kontinuitet u radu, povjerenje, empatija, solidarnost, tolerancija i profesionalnost su naše osnovne vrijednosti.

Kako rekoh, dođoh skoro do kraja ovog teksta, ali ne do kraja. Jer kao i iskustva iz rata, iz života, često nas se opomene da ipak kad god pomislite da je sve dobro i da nam dobro ide, da se možemo malo opustiti ... ipak ne, nema opuštanja jer vas uvijek mogu dosegnuti neke „ruke“ i zaustaviti hod.

Tako dođe „Korona“ i zaustavi ne samo naš hod, već hod čitavog svijeta.

Prije kraja dođe i „doba Korone“

I onda, kada smo se već na neki način osjećali sigurnim, u svom prostoru sa svojim znanjem i iskustvom, kako u psihosocijalnoj djelatnosti tako i na polju organizacijskog rasta i razvoja, prikupljnju sredstva, konačnom priznavanju rada Sigurne kuće, početak 2020. godine opet nas opominje da nikada ništa nije sigurno i da uvijek postoji mogućnost da sve, ama baš sve, samo stane, zamrzne se ili se potrese događajima koje ne možete kontrolirati.

Tako je počelo za nas i za cijeli svijet još jedna veliki izazov, a to je je jedan mali virus koji je zaustavio korake i disanje cijelog svijeta pa tako, naravno, i nas.

Lično, prvo što sam pomislila bilo je da moram zadržati smirenost. Pomislila sam šta god da je ovo sad ne može biti gore od granata i vremena

rata kada smo strepili svaki dan. Pomislila sam: *Ovo će trajati par sedmica, mi ćemo se prilagoditi kao uvijek.* Sjetila sam se i 2014. godine - poplava i naših intervencija tada...

Međutim, trajalo je mnogo duže nego što je bilo ko očekivao... Dakle opet, kao i na početku rata, nisam bila u pravu, ali smirenost sam zadržala.

Jer, kada ste na bilo kojem odgovornom mjestu, kada imate ljude oko sebe koji očekuju odgovore od vas, nemate puno izbora već biti odlučni, smireni i brzi.

Ono što se desilo, istog momenta kada je je proglašeno „krizno stanje“, pozivi naših korisnika su nas preplavili, jer je sve ovo bio podsjetnik na ratna vremena, kada smo svjedočili nestašici i hrane i svega dugoga. Sada su se u panici stvarale zalihe hrane i tako praznile sve prodavnice iz straha. Najavljena izolacija izazvala je i strah kod svih građana, posebno ljudi koji su još uvijek osjećali posljedice ratne traume i ratnih zbivanja.

Žene i djevojke za koje smo se brinuli i sa kojima smo radili su bile među najteže pogođenim. Gotovo sve naše korisnice su već iskusile nasilje i siromaštvo, a ostale su zaključane sa svojim počiniteljima nasilja ili im je zabranjeno da izlaze i traže pomoć. Za njih COVID-19 dolazi kao kumulativna kriza, često je pobudila sjećanja na prošle krize kroz koje su morale proći.

Rad Sigurne kuće je bio upitan jer sredstva koja su neophoda za rad trebala su biti obezbijeđena iz javnih, državnih budžeta. Međutim, u tom momentu sve je stalo, svi projekti su u stanju mirovanja, a Sigurna kuća sa velikom nedostatkom sredstava (60%) za nastavak rada.

Danima sam slala pisma, molbe za pomoć i podršku. Na preko 120 adresa domaćih i stranih donatora, poduzeća, institucija... I sreća i veliko olakšanje, a i sigurnost, bio je odgovor koji sam vrlo brzo dobila od međunarodne zajednice, prije svega od Ambasade Švedske, UN Women BiH; Ambasade Švicarske, Ambasade Velike Britanije u Bosni i Hercegovini, WeEffect Europe, Medica mondiale, Keln, TRAG Fondacije, Mozart – BiH, International Council for Torture Victims, Misije OSCE-a u Bosni i Hercegovini. Brzom reakcijom na apel Vive Žene, oni su pokazali duboku i stvarnu predanost ljudima u potrebi u Bosni i Hercegovini, a posebno ženama i djeci žrtvama obiteljskog nasilja.

Pored brzog odgovora od međunarodne zajednice, donacije u zaštitnoj opremi, hrani i higijeni smo dobili i od nekoliko privatnih poduzeća, pojedinaca koji su zasta brzom intervencijom donirali zastitnu opremu, higijenu, i sl. Kasnije i Grad Tuzla, koji inače učestvuje u sufinansiranju rada Sigurne kuće, izdvojio je dodatna sredstva.

Nakon osjećaja usamljenosti i neizvjesnosti zaista je bilo neopisivo olakšanje osjetiti povezanost i podršku od svih koji su nam odgovorili i ponudili svoju pomoć. To me je podsjetilo na razgovore sa našim korisnicima kada kažu da im osjećaj povezanosti s nama daje im veliku sigurnost. Kada kažu da je nekada dovoljno samo da znaju da smo tu za njih. Ja sam tada isto osjećala povezanost i sigurnost sa svima koji su odgovorili na naše molbe za pomoć.

I prije je bilo jasno da kada mi kao organizacija osjećamo sigurnost i stabilnost onda tu sigurnost i stabilnost možemo dati i našim korisnicima. Pogotovo kada radite sa osobama

koje su preživjele teška traumatska iskustva, prvo što im trebate pružiti jeste povjerenje, sigurnost i stabilnost. Mi to možemo samo onda kada se i mi tako osjećamo.

Kada smo konačno mislili da, koliko-toliko, držimo situaciju pod kontrolom, da će sve mjere i protokoli zaštite od korona virusa uspjeti da nas vrate u neki normalan kolosjek, kada smo pomislili da je najgore prošlo opet, kao i mnogo godina prije, nismo bili u pravu. Uvijek može biti gore. To smo dobro naučili.

U proljeće 2021. iznenadna smrt našeg dragog kolege, druga i prijatelja *Željka*, koji je sa Vive Žene od samih početaka, opet nas je vratila, podsjetila na tugu i gubitke, napomenula da ništa nemamo pod kontrolom, da su bol i *žalovanje* dio nas i od toga niko ne može biti pošteđen.

A ni njegova smrt nije bila dovoljna, te ubrzo nakon njega, 2022. izgubismo i drugog dragog prijatelja, kolegu, našeg Osmana, koji je baš od prvih dana Vive Žene radio i pomagao svima nama.

Doba korone ostavilo je ožiljke i prazninu zbog njih dvojice koji su više od dvadeset i sedam / osam godina svoga života proveli u Vive Žene, sa Vive Žene.

I dok oni počivaju u miru, mi ćemo u miru tugovati za njima.

Na kraju se opet misli vraćaju na početak

I sad, kad razmišljam o svemu što nam se dešavalo na ovom putu koji traje pola moga života, trideset godina, ipak smo uspjeli ostati zajedno, uspjeli smo izgraditi našu organizaciju, savladati bezbroj izazova, nekih manjih a nekih prilično velikih i teških.

Moje misli se ipak na kraju ovog pisanja vraćaju na temu rata, naše prošlosti koja živi u našoj sadašnjosti. Vraćaju se misli moje, jer me život sa i u Vive Žene, rat, i sve poslije toga, obilježio i vodi na taj način da još uvijek ne mogu staviti tačku na rat i taj dio svog života.

Ne mogu, jer još uvijek ljudi koji su bili žrtve rata, žene koje su preživjele seksualno nasilje u ratu i nisu ostavarile svoja prava, nisu našle mir u sjećanjima i jednostavno, dokle god oni postoje i dokle god zadovoljenje pravde ne umiri njihove misli, mi nećemo odustati od njih. Ja neću odustati od njih.

Vratila bih se na temu rata, ratnih trauma i naših napora da ublažimo posljedice rata i pokušamo povezati sve naše korisnike bez obzira na njihovu etničku ili nacionalnu pripadnost.

Vratila bih se na ovu temu i zato što nas često naši sugrađani pitaju kako to da još uvijek radimo i bavimo se temom rata i ratnih trauma. Teško je objasniti onima koji nisu direktno uključeni u ovu temu, ovu problematiku, koliko je za sve nas, za cijelo društvo, važno da se ratna prošlost ne zaboravi, ali da se s njome suočimo, da naučimo iz nje, iz svih pogrešaka i strahota kako se nikome ne bi ponovila.

U svojoj suštini agresija na Bosnu i Hercegovinu, rat u Bosni i Hercegovini je proizašao iz možda već stogodišnje (ili još i dužeg perioda) netrepeljivosti zbog različitosti, nacionalne i etničke pripadnosti, mišljenja, uvjerenja, ideologije, religije.

Naš zadatak je bio da kroz rad sa grupama u podijeljenim zajednicama vodimo procese kroz koji se te razlike mogu iznositi, kada se one priznaju i prihvataju na način koji im omogućava postojanje bez ugrožavanja drugih. Proces približavanja različitih etničkih i nacionalnih pripadnosti sastoji se od mnoštva inicijativa, koraka i faza, gdje je napredak kada se svi ti mali koraci održe i ukupne.

Naš zadatak je da naše male korake uspjeha i povezivanje ljudi sa svim njihovim različitostima održimo i pokušamo svoja iskustva prenijeti i drugima koji dolaze poslije nas.

Važan dio našeg posla se nastavlja kroz psihosocijalni program, na približavanju grupa, pojedinaca različitih etno-nacionalnih pripadnosti i izgradnji tolerancije i dugotrajnog mira i stabilnosti u Bosni i Hercegovini.

To je vrlo složen pojam, uglavnom zato što je istovremeno i *cilj* – nešto što treba postići i *proces* – na koji način dostići taj cilj.

Naučili smo da je izgradnja mira dugotrajan proces, koji još uvijek traje, proces kroz koji društvo prelazi iz podijeljene prošlosti u zajedničku budućnost. Taj proces mora uključivati potragu za istinom, pravdom, poštovanjem i iscjeljenjem.

Najjednostavnije, to znači pronaći način da živite zajedno s bivšim neprijateljima - ne morate ih voljeti, oprostiti ili zaboraviti prošlost na bilo koji način, već koegzistirati s njima, razviti stepen saradnje neophodan da dijelimo naše društvo, kako bismo svi zajedno imali bolje živote.

Još uvijek je, *čak 28 godina* nakon rata u Bosni i Hercegovini, možda još i veća podijeljenost među ljudima različitih etničkih pozadina i iz različitih dijelova države.

Umjesto stvarnog procesa suočavanja, sagledavanja i priznavanja prošlosti – kao preduvjeta izgradnje trajnog mira, Bosna i Hercegovina je postala teren za besramnu manipulaciju žrtvama, iza scene političkih igara i sve to pod maskom kako etničke grupe treba da se osjećaju sigurnije ukoliko budu odvojene i drže se samo svaka u svom etno nacionalnom okruženju.

Dugoročne posljedice traume vezane za rat, torturu i nasilje ne biraju svoje *žrtve*, nego su im izložene sve osobe koje danas *žive* u Bosni i Hercegovini, neko više a neko manje. To ne znači da su sve osobe koje *žive* u Bosni i Hercegovini traumatizirane. To znači da se neprerađena trauma i njene dugoročne posljedice infiltrirali u svakodnevni *život* mnogih osoba, starih i mladih, direktnih i indirektnih *žrtava*, djece rođene nakon rata, itd.

Teško i brutalno nasilje koje se desilo u ratu prenosi se i dalje u raznim oblicima nasilničkog ponašanja kojem svjedočimo zadnjih godina, a pogotovo u ljeto 2023. godine kada smo svjedočili strahoti ubistva *žene* koje je još bilo i snimano i prenošeno uživo. Povećan broj

nasilja u porodici, femicida, vršnjačkog nasilja, kriminala, sve to je rezultat dugogodišnjeg, ratom opterećenog mentalnog stanja nacije u poslijeratnom košmaru.

U takvoj konstelaciji događaja građani Bosne i Hercegovine samo pokušavaju napustiti ovu zemlju i u tome su najaktivniji.

Ostaje nam samo da se "smrznemo" od brojki koliko mladih a i malo starijih stanovnika napušta našu zemlju i pitamo se ko će ostati u ovoj zemlji! Penzioneri, oko kojih baš niko ne brine, žrtve rata ostaju u sjeni zaborava, drugi građani, nedovoljno spremni i bez mogućnosti da igdje odu. Ostajemo mi, oni koji još uvijek imaju nadu i vjeruju da ova zemlja zaslužuje bolju budućnost.

Postoji izreka „**nijedno drvo ne raste iz trulog korijena**“. Možda bi se isto moglo reći i za Bosnu i Hercegovinu ali ne njenom krivicom. Dugo se njen korijen truje. I dalje se osjećaju tenzije iz prošlosti. Posljedice rata, nezacijeljene traume i duboki ožiljci mogu objasniti kolektivni strah od promjena i napretka. Posljedice neriješenih odnosa iz prošlosti, ne samo prošlog rata, već i prethodnih ratova, duboko su ukorijenjene u naše društvo.

Gledajući daleku prošlost, od vremena Osmanskog carstva, do pripajanja Bosne i Hercegovine od strane austrougarskih vlasti, Prvog i Drugog svjetskog rata i, konačno, posljednjeg rata, ova država jednostavno nikada nije imala ni priliku ni mogućnosti da se u miru dugoročno razvija.

Demokratske vrijednosti, poštovanje ljudskih prava, tolerancija i dugoročni mir na ovim prostorima ne žive dugo.

Čak i kad uspije, kratko, ovo društvo uspostaviti sisteme demokratskih vrijednosti i pravde, tolerancije prema drugima i drugačijem i poštovanja ljudskih prava, a građani usvoje pravila ponašanja civilizovanog društva, dešava se neki drugi rat koji sve to poništava i novi sistemi se moraju graditi iznova.

Naša zemlja, na *žalost*, nema kontinuitet mira, nema kontinuitet napretka, obrazovanja, kontinuitet njegovanja tradicije, kulture, nema kontinuitet ničega osim kontinuitet sukoba i ratova.

Zbog doživljenog rata i straha od ponavljanja prošlosti, dozvolili smo da vladavci manipuliraju s našim osjećajima, vrijednostima, našom nacionalnom opredijeljenošću i da upravljaju s nama, a mi smo samo sretni jer više nema granata.

Čak i sada, nakon svih ovih godina, još uvijek govorimo o ratu, genocidu, izbjeglicama i siromaštvu. Za skoro dvadeset devet godina od završetka rata u ovoj zemlji, svjesni smo da društvena zajednica još uvijek nije u stanju napraviti iskorak, krenuti putem tolerancije, poštivanja i napretka.

Pored svih naših napora, napora mnogih organizacija civilnog društva, međunarodne zajednice, da Bosna i Hercegovina konačno krene putem stabilnog i dugotrajnog mira, mislim da u ovome nismo uspjeli.

Sigurno smo uspješni pomoći velikom broju ljudi sa kojima smo radili, možda smo im djelimično pomogli da ostvare svoja prava, da žive bolji i mirnij život. Ali nismo uspješni napraviti iskorak gdje bismo mogli reći da je naša zemlja konačno dostigla mir, suočila se sa vlastitom teškom prošlošću i da je krenula putem dugotrajnog mira, sigurnosti i prosperiteta.

I zbog toga što nismo uspješni kao društvo, mi, Vive Žene, ćemo nastaviti svoj put, svoju borbu za ostvarivanje ljudskih prava svih ugroženih i marginaliziranih sugrađana, zbog svih žrtava rata i nasilja, zbog generacija koje rastu s nama i onih koji će tek doći.

Mi, Vive Žene, nastavićemo svojim putem i vjerovati da će ovaj put i ovaj, kakav takav, mir donijeti stabilnost i sigurnost svima nama.

SNAGA ODNOSA SARADNJE I POVERENJA REFLEKSIJE NA VIVE ŽENE

Barbara Schurch,

Etnologin

Trideset godina je postojanja Vive Žene, Centra za terapiju i rehabilitaciju! Čestitamo! Oduševljena sam i zahvalna što sam mali dio slagalice u ovoj uspješnoj priči. Vidim to kao izvanredno postignuće od kojeg Vive Žene nikada nisu odustale uprkos teškim okolnostima i uspjele su osigurati nastavak postojanja kao visoko cijenjene institucije do danas. Pritom su uvijek ostale vjerne vlastitim idealima. Glavno dostignuće je, međutim, to što su Vive Žene uspjele pokrenuti inovativne procese u oblasti nasilja, traume i pomirenja u Bosni i Hercegovini i šire, te uobličiti značajne razvojne korake u psihosocijalnoj oblasti, radeći kontinuirano na otklanjanju posljedica ratne traume, sprečavanju svih oblika nasilja, izgradnji multietničke saradnje i poštivanju ljudskih prava u Bosni i Hercegovini. Najveća snaga Vive Žene je njena agilnost u stalnom prilagođavanju svojih aktivnosti i usluga u psihosocijalnom sektoru promjenjivim potrebama i na taj način, razvijajući se u skladu s tim, i njena otvorenost za različite procese učenja.

Kada me Jasna Zečević, prije par mjeseci, pitala da li bih htjela u kratkom članku, povodom proslave tridesetogodišnjice Vive Žene da opišem svoje uspomene na našu saradnju, osjećala sam se iznad svega počašćeno, ali sam vrlo brzo shvatila kakav je izazov da se se riječima dočara ova saradnja, koja je za mene bila nevjerovatno obogaćujuća i izazovna i na profesionalnom i na ličnom nivou.

Osim toga, mnoge stvari iz godina saradnje od 1997. su samo zamagljene i više nisu jasno opipljive da bih ih mogla precizno formulirati. Slike sijaju poput bljeskova iz naše zajedničke historije i mnoga moja fragmentirana sjećanja su na nivou osjećaja i atmosfere.

Činjenica da sam i danas vezana za Tuzlu nije bila ni predvidljiva ni planirana, a mogli biste se zapitati koja je fascinacija i motivacija ostati u istom profesionalnom kontekstu tako dugo. Iskreno rečeno, bez vrijednih ljudskih odnosa, pa čak i prijateljstava koja su se razvila tokom godina, dug udisaj ne bi bio dovoljan. Osim toga, ova saradnja zahtijevala je od mene kontinuirano ulaganje u vlastito daljnje obrazovanje u skladu s promjenjivim potrebama mojih bosanskih partnera i stoga je otvarala neočekivani prostor za moj profesionalni ali i lični razvoj.

No, dozvolite mi da se vratim na početke saradnje i da podijelim nekoliko svojih uspomena, razmišljanja i uvida iz dugogodišnje saradnje.

Od mandata do pitanja srca

Kada sam u januaru 1996. preuzela poziciju generalnog direktora Iamaneh Switzerland, Međunarodne asocijacije za zdravlje majki i novorođenčadi, zahtjev Odbora da se uključi u Bosnu i Hercegovinu je ubrzo bio na stolu. Ljudi u Švicarskoj su bili šokirani da je Evropa ponovo poprište rata sa sukobom u Bosni i Hercegovini. Mediji su bili preplavljeni izvještajima, a stanovništvo je pokazalo veliku zabrinutost, što se odrazilo i na veliku spremnost da doniraju. Sve humanitarne organizacije uključene u međunarodnu saradnju bile su motivisane da postanu aktivne u regionu i pruže neki oblik hitne pomoći i podrže obnovu. U to vrijeme najmanji problem je bio obezbjeđivanje finansijske podrške za projekte u Bosni i Hercegovini. Ovo se bolno promijenilo kada je, s ratom na Kosovu 1998.-1999, veliki dio međunarodne humanitarne industrije, skoro preko noći, promijenio svoje polje djelovanja. Mnoge moje bosanskohercegovačke kolege su izrazile osjećaj da ih je Evropa još jednom iznevjerila. Kao rezultat toga, moj osjećaj obaveze i odgovornosti da pažljivo vodim saradnju je bio utoliko veći.

Na početku sam imala pomiješane osjećaje o planu našeg Odbora da uspostavi projektnu saradnju u Bosni, jer humanitarna organizacija Iamaneh nije imala iskustva niti kontakte u regionu. Osim toga, bivša Jugoslavija i Bosna i Hercegovina su za mene do rata bile nepoznata regija i na to nisam obraćala nikakvu pažnju. Kako sam mogla i zamisliti da će ovaj angažman postati moja najduža, najvažnija i najvrijednija profesionalna misija?

Tada je moja bivša kolegica, Cornelia Eggmann, poduzela početno istraživačko putovanje u Bosnu i Hercegovinu u ime Iamaneha i naišla na Vive Žene. Posvećen reproduktivnom i seksualnom zdravlju žena i djece, Iamaneh je odlučio podržati psihosocijalni rad Vive Žene za žene izbjeglice i njihovu djecu iz Srebrenice.

Ugovor o saradnji potpisali smo još 1997. godine na mom prvom putovanju u Tuzlu. Od tada sam deset godina mogla pratiti osnivanje i razvoj Vive Žene. Ključna prekretnica svakako je bila izgradnja centra na sadašnjoj adresi Alekse Šantića. Nezaboravni su sati koje smo Jasna i ja proveli s arhitektom prelistavajući planove i budžet i maštajući o budućem životu centra. Stoga ne čudi da se zbog mojih posjeta Vive Žene uvijek osjećam kao kod kuće. Ali i predstavnici drugih partnera u saradnji više puta ističu da cijene kada se sastanci održavaju u ovim prostorijama, da im se sviđa udobnost prostorija u Vive Žene i atmosfera dobrodošlice.

Kada sam krajem 2006. godine promijenila posao, moja saradnja sa Vive Žene je u tome periodu prekinuta... Međutim, na novom radnom mjestu, Školi socijalnog rada Univerziteta primijenjenih nauka i umjetnosti sjeverozapadne Švicarske HSA FHNW, moje kolege su me motivisale da nastavim saradnju s novim fokusom, nakon što su imali priliku da lično upoznaju Jasnu i rad Vive Žene tokom jedne od njenih posjeta Švicarskoj. Od 2008. godine do danas, zajedno sa kolegama sa našeg univerziteta¹, uspjeli smo realizovati

¹ Prof. dr. Eva Tov, prof. dr. Miryam Eser Davolio, Prof. Dr. Jörg Dittmann, MA Nejira Mehić

nekoliko projekata iz oblasti istraživanja i razvoja zajedno sa Vive Žene, koju predstavlja Mima Dahić, i mrežom predstavnika iz politike, akademije i prakse². Glavni fokus je bio na interdisciplinarnom i transdisciplinarnom društvenom planiranju, koje je oslikano temom maloljetničke delikvencije, od analize konteksta i inovativnog istraživačkog projekta do praktične implementacije mjera u općini Lukavac. Kooperativni, transdisciplinarni pristup bio je ključna briga Vive Žene, a tim Škole socijalnog rada FHNW je omogućio ovaj proces saradnje tokom svih godina i različitih faza projekta i ponudio prilagođene sekvence razvoja kapaciteta prema potrebi. Osim toga, zajednički smo organizovali bezbroj kurseva za studente socijalnog rada i socijalne pedagogije sa našeg sveučilišta HSA FHNW kao i sa Fakulteta za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju i Odsjeka socijalnog rada na Univerzitetu u Tuzli. Ovim smo pružili priliku za razmjenu između studenata, predavača i predstavnika praksi iz Švicarske i BiH i na taj način olakšali kooperativno učenje u međunarodnom kontekstu. Zaposleni u Vive Žene su uvijek bili izuzetno posvećeni tome i uvjereni u važnost spajanja teorije, prakse i nastave.

Tokom godina, ovaj angažman na polju istraživanja i razvoja, kao i podučavanja, ne samo da je postao stvar bliska mom srcu i mojim kolegama, već je probudio interesovanje mnogih studenata iz Švicarske za region i društvene i (psiho)socijalne izazove s kojima se Bosna i Hercegovina suočava. Mnogi naši studenti su s iskustvom u bivšoj Jugoslaviji dobili priliku da dublje istraže svoj identitet kroz različite projekte saradnje. Inspirisani razmjenom i susretima, pisani su i diplomski i magistarski radovi, na primjer o mladima u javnim prostorima u Tuzli ili o transgeneracijskoj traumatizaciji među bosanskohercegovačkom dijasporom u Švicarskoj.

Od dalekog stranog svijeta do obližnjeg poznatog mjesta

U prvim godinama naše saradnje, put od Švicarske preko Sarajeva do Tuzle smatrala sam dugotrajnim iskustvom, a udaljenost od Zapadne Evrope do Bosne i Hercegovine osjećala sam mnogo većom nego što zaista jeste. Prvih godina saradnje me uvijek na aerodromu u Sarajevu dočekao jedan od vozača Vive Žene. Put od Sarajeva do Tuzle dao mi je vremena da stignem i da se uronim. Utisci o razaranjima na putu od Sarajeva do Tuzle su nezaboravni i mogla sam samo zamisliti kakvu su patnju i štetu ljudi doživjeli. Tokom godina sam mogla vidjeti kako se vidljivost ratne štete stalno smanjuje i kako se infrastruktura i struktura snabdijevanja nastavljaju razvijati ... Ali, šta je s nevidljivim, unutrašnjim ranama ljudi?

Odrastajući u industrijskom gradu, Tuzla je u meni budila poznata osjećanja od samog početka, a nakon svih ovih godina i bezbrojnih posjeta, Tuzla je za mene postala značajno, cijenjeno mjesto, čak i izvan mog profesionalnog angažmana. Otvaranjem aerodroma u

² Odsjek za socijalni rad, Univerzitet u Tuzli; Fakultet specijalnog obrazovanja i rehabilitacije; Univerzitet u Tuzli; Medicinski fakultet, Klinika za psihijatriju Univerzitetskog kliničkog centra UKC Tuzla; Ministarstvo za rad, socijalnu politiku i povratak, Tuzlanski kanton; Centar za socijalni rad Lukavac

Tuzli i direktnim letovima iz Basela za Tuzlu, dva svijeta su mi se još više približila, logistički i emotivno. Ova veza se prenijela na cijelu moju porodicu, a Tuzla i Vive Žene su također postali dio njihovog života i identiteta. Moja djeca su odrasla uz priče o Vive Žene i moja kćerka mi se pridružila u nekoliko posjeta. Kasnije je napisala maturski rad o budućim perspektivama mladih ljudi u Bosni i, uz podršku i facilitiranje uposlenika Vive Žene, uspjela je obaviti intervju sa nekoliko mladih iz Tuzle.

Saradnja koju karakteriše uvažavanje, međusobno poštovanje i povjerenje

Od prvog susreta moju saradnju sa Vive Žene karakteriše otvorenost, empatija, obostrani interes, spremnost da se razumijemo preko kulturnih granica i, iznad svega, poštovanje. To je bio stav koji sam primijetila kod svih zaposlenih u Vive Žene.

Tokom godina postalo je jasno da su procesna orijentacija i psihosocijalna dimenzija sa ljudskom bliskošću i solidarnosti, pored formalno korektnog upravljanja projektima, od centralnog značaja za uspješnu saradnju i postizanje ciljeva.

Činjenica da je to bilo koherentno na ljudskom nivou ne može se uzeti zdravo za gotovo i može se posmatrati kao sretna slučajnost. Međutim, ova pozitivna atmosfera je njegovana i odgovarajućim akcijama. To uključuje transparentne informacije, apsolutnu pouzdanost i tačno izvještavanje. Posebno mi je ulijevalo povjerenje što su Vive Žene uvijek odgovarale na moja pitanja, od kojih su neka bila kritična, a neka, zbog nepoznavanja konteksta, nisu bila utemeljena. Odgovarele su sa strpljenjem i razumljivim argumentima, ali su se takođe ozbiljno razmatrale i zamjerke. Postojala je spremnost na obje strane da slušaju otvorenih ušiju i da iskoriste trenje kao priliku za učenje i dalji razvoj, a ne da ga vide kao remetilački faktor. Međutim, u različitim okruženjima saradnje također sam otkrila da je izgradnja pozitivne kulture neuspjeha sa konstruktivnim povratnim informacijama i sposobnošću kritičke samorefleksije izazov i zahtijeva mnogo upornosti i dugoročne posvećenosti saradnji.

Tek postepenim izgrađivanjem povjerenja da Vive Žene ozbiljno slijede profesionalan, objektivan i ciljno orijentiran način rada i da su u fokusu potrebe ciljnih grupa, u situacijama različitih procjena, bilo mi je moguće vjerovati da će Vive Žene izabrati prava rješenja i proceduralne strategije prilagođene kontekstu. Bez obzira na sve nove uticaje i ideje međunarodnih donatora, Vive Žene su uvijek držale na oku i osiguravale kulturnu i kontekstualnu povezanost i prilagodljivost. U našoj saradnji pokušali smo da smanjimo neravnotežu moći uzrokovanu protokom sredstava kroz konstruktivnu i transparentnu kulturu dijaloga i jasnog razdvajanja uloga i odgovornosti. Cilj je bio susret u visini očiju. Obostrano uspostavljeno razumijevanje partnerstva mi je više puta pomoglo da balansiram svoju ulogu u napetosti između strategija i politika donatora (donatora lamaneha) i interesa i stvarnosti Vive Žene i da se založim za viziju Vive Žene. To se, na primjer, odnosilo na odbranu

transparentne politike plata Vive Žene, koja je podrazumijevala redovno plaćanje u to vrijeme previsokih državnih poreza na socijalno osiguranje, ili da podržim snažnu ambiciju Vive Žene u prvim godinama nakon rata da gradi visokoprofesionalno psihosocijalno savjetovalište, koje, naravno, ima svoju cijenu i do tada nije postojalo u ovom obliku u Bosni i Hercegovini i nije bilo standardno, pa se na njega gledalo sa sumnjom.

Profesionalizacija i profesionalizam kao faktor uspjeha

Mislim da su svi koji su ikada radili sa Vive Žene impresionirani i, nadamo se, ubijeđeni u profesionalni pristup i visok nivo posvećenosti zaposlenih. Ovdje bih izdvojila nekoliko aspekata koji su meni lično važni i koji, po mom mišljenju, pokazuju visok profesionalni standard rada Vive Žene, kao i izazove s kojima su se suočavali, a možda se i danas suočavaju. Međutim, moja razmišljanja zapravo ne mogu odati priznanje višestrukome radu Vive Žene. Prije svega, naglasila bih holističke usluge koje se pružaju kroz multidisciplinarni pristup koji Vive Žene usvaja u svom radu sa klijentima. Ovo možda zvuči jednostavno, ali u kontekstu Bosne i Hercegovine, s jakom hijerarhijom između disciplina i profesija i skromnom tradicijom saradnje, čini mi se da je to ogroman izazov. Od zaposlenih se tražilo i još uvijek se traži da razviju stav orijentiran na rješenja u kojem je fokus na dobrobiti dotičnih ljudi, a ne na njihovom vlastitom profilu i reputaciji ili primatu vlastite profesije.

Ono što sam uvijek smatrala posebno vrijednim je to što Vive Žene nisu aktivne samo u radu na pojedinačnim slučajevima, već do danas nude i rad u zajednici u naseljima i zajednicama u cilju jačanja društvenog života i kohezije.

Pored toga, Vive Žene su brzo shvatile da je saradnja i umrežavanje s različitim akterima na različitim nivoima, bilo da se radi o drugim nevladinim organizacijama, državnim strukturama i politici ili naučnoj zajednici univerziteta, neophodna za daljnji razvoj i inovacije psihosocijalnog sektora u Bosni i Hercegovini. Iako su Vive Žene dio nove NVO zajednice koja je nastala tokom i nakon rata, uvijek su tražile razmjenu i saradnju sa državnim strukturama kako bi se suprotstavili razvoju potpuno nepovezanog paralelnog sektora. Smatram da su Vive Žene programi obuke za širok spektar aktera, kao što je npr. policija, što je posebno važno za zajedničko strateško planiranje i široki dalji razvoj društvenog sektora. Iz moje perspektive, radionice i prakse, dakle, praktična iskustva i uvidi koje Vive Žene nude studentima socijalnog rada i socijalne pedagogije, odnosno sljedećoj generaciji, su također za primjer.

Impresionirana sam takođe društveno-političkom posvećenošću Vive Žene i njenim aktivnostima na podizanju svijesti javnosti o društvenim pitanjima, pomirenju i miru. Divim se upornosti i sposobnosti da se fokusira na male ali izvodljive korake bez gubljenja vizije

i velike slike iz vida. Voljela bih da se stanovništvo još više mobilizira kako bi procesima društvenih promjena koje su pokrenule Vive Žene i srodni akteri dali još veći zamah i hitnost. Kontinuirana orijentacija i usklađivanje usluga i aktivnosti spram potreba ciljnih grupa i kontekstualnim okvirnim uslovima zahtijeva od svih zaposlenika Vive Žene spremnost na kontinuirani razvoj i učenje. Kada tokom svojih posjeta primijetim ko je trenutno na dodatnoj obuci ili ju je nedavno završio, uočavam s jedne strane kulturu osnaživanja u kojoj se zaposlenima pruža mogućnost profesionalnog razvoja, a s druge strane težnju kulturi "organizacije koja uči", prema Peteru Sengeu. Prema ovom shvatanju, Vive Žene su živi sistem koji se stalno razvija i ima sposobnost da se prilagodi, izgradi kolektivno znanje, podijeli ga i nastavi da uči.

Želje za budućnost.

Zahvaljujući velikoj upornosti tokom godina, Vive Žene su uspjele pokriti veći dio svog budžeta lokalnim državnim i privatnim finansijskim doprinosima. Istovremeno, zavisnost od međunarodnih donatora je i dalje visoka. Tokom svih svojih posjeta, posmatram koliko je resursa vezano za pisanje aplikacija i obimno izvještavanje i kakav je balansirani čin odgovoriti na različite i promjenjive interese donatora, a pritom ostati vjeran vlastitom fokusu, vrijednostima i ciljevima. Nadam se da Vive Žene mogu postići dugoročnu finansijsku sigurnost, posebno da zaštite svoj rad za žene i djecu pogođene nasiljem, te da organizacija može nastaviti da se razvija na samoodređeni način.

Smjenu generacija vidim kao veliki izazov za rukovodstvo ustanove, ali i za zaposlene. Potencijalna napetost između starijih zaposlenih, pionira Vive Žene, koji sebe možda vide više kao porodicu nego instituciju, i novopridošlih mlađih zaposlenika, koji donose nove ideje i pristupe, mora se izdržati i različite svjetove iskustava treba posmatrati kao priliku za učenje za sve. Svim zaposlenima želim toleranciju, ali i promišljenost da konstruktivno oblikuju i podrže procese promjena i kulturne promjene. Na kraju, ali ne i najmanje važno, to znači izgrađivanje povjerenja i pružanje povjerenja jedni drugima kako bismo prenijeli kompetencije i na taj način dali priliku novim zaposlenicima da iskuse samoeфикаsnost i uspjeh. Ako se funkcije upravljanja postepeno predaju u nove ruke, zaposleni će više nego ikada biti pozvani da preuzmu odgovornost i razviju vlastitu inicijativu i nastave raditi u pravcu vizije Vive Žene. Budući da je odgovarajuća vjera u vlastite sposobnosti preduvjet uspjeha, svim zaposlenima želim samopouzdanje da proaktivno koriste svoje znanje i kreativnu moć kako bi napravili razliku. Gledajući unazad, jasno je koliko su prepona i prepreka Vive Žene uspjele savladati zahvaljujući svojoj nevjerovatnoj posvećenosti. To bi nam trebalo uliti hrabrost da nastavimo ovim putem.

30 GODINA VIVE ŽENE:

kako empatija mijenja profesionalne navike u radu sa žrtvama nasilja

Teufika Ibrahimefendić,
geštalt psihoterapeutkinja

Uvod

Polovinom ove godine navršava se 30 godina od osnivanja nevladine organizacije Vive Žene (u daljem tekstu samo Vive Žene). Početak intenzivnog rata, kada je počelo granatiranje i pucnjava, možemo označiti 15. maja 1992. godine, a završetak rata, koji je označen potpisivanjem Dejtonskog mirovnog sporazuma, krajem 1995. godine. Dakle, Vive Žene počinju sa radom 1994. godine, kada postoji stalna prijetnja od granatiranja, ali u ovoj ratnoj sekvenci smo se na neki način prilagodili na date okolnosti i živjeli sa osjećajem da se promjena, završetak rata, ne može dogoditi u skorije vrijeme i da će rat stati. Strah je postao dio naše mentalne strukture. Ja sam, kao i druge moje kolege, već iskusiła ratne strahote živeći u ratnoj, hronično stresnoj situaciji, ali ratno-traumatska iskustva osoba kojima ću (ćemo) pomagati su bila daleko strašnija i stresnija.

Osjećam potrebu da povodom ove 30-te godišnjice dam svoj doprinos u obilježavanju ovog značajnog jubileja. Nije bilo lako pronaći način da u jednom članku pronađem perspektivu iz koje ću pisati o iskustvima, razvoju, načinu nošenja sa svim tim izazovima s kojim sam se susretala u radu. S jedne strane, Vive Žene su kao organizacija pružale pomoć, razvijale se i preživljavale, a s druge strane, i ja sam kao osoba, profesionalac, pružala pomoć, preživljavala i razvijala se. Naprijed navedeno se posebno odnosi na period rata i period nekoliko godina poslije rata. Danas, kada pogledam iz ove perspektive, sve ove godine bih mogla opisati kao period gdje je bilo važno samo kako naći način za izlazak na kraj s iznenadnim opasnostima i naći načine kako odgovoriti na njih, da bi moja pomoć bila što kvalitetnija i stručnija. Spoljne situacije opasne po život su budile strah i bespomoćnost, pa se terapeut bavio sopstvenim temama, a istovremeno se bavio i problemima klijenata.

Raditi u Vive Žene je značilo da se svaki dan suočavaš s događajima koji su od mene zahtijevali nove sposobnosti i vještine. Za dosta izazova mogla sam naći jednostavna i neproblematična rješenja tako što sam imala već dosta naučenih vještina u vremenu prije rata. Međutim, drugi izazovi su predstavljali nove, ozbiljne ili čak traumatične prijetnje na koje se nisam mogla biti pripremljena. Moram priznati da nisam ni razmišljala da ove krize i prijetnje skrivaju mogućnost rasta i razvoja moje profesionalne kompetentnosti.

Najbolje bih mogla objasniti svoj i razvoj Vive Žene iz teorijske perspektive kroz termin

sekvencionalne traumatizacije koja traumu posmatra i definiše kao proces koji ima svoje sekvence razvoja i ne prestaje kada je prijetnja prestala.

Međutim, odustala sam od ovog načina pregleda jer mi se činilo da je za današnju situaciju veoma važna tema empatije, kao i praktična primjena osjetljivog pristupa u radu s osobama koje su preživjele teška traumatska iskustva, ali i svi drugi pojedinci koji godinama preživljavaju sve sekvence ratnih i poslijeratnih dešavanja u Bosni i Hercegovini. Posebno bih naglasila važnost teme koja me zaokuplja u ovo vrijeme. To je tema empatične komunikacije i empatije, ne samo za profesionalce u savjetovanju i psihoterapiji, nego važnost empatije i u svakodnevnom životu, a posebno u našem društvu koje je opterećeno prošlošću, u kojem se još uvijek nije napravila atmosfera mira i pomirenja.

Najprije ću pokušati navesti značaj empatije i empatične komunikacije iz teorijske perspektive, ali onda ću iznijeti svoja lična iskustva na ovu temu. Pitanje empatije je najbliže i najvažnije onima koji rade s traumatiziranim ljudima, a s druge strane ima veliki društveni značaj. Zbog toga preporučujem da se nakratko posvetimo pitanju važnosti empatijskog pristupa u radu, empatične komunikacije, svjesnog praćenja svojih vlastitih emocija i preispitivanja vlastitog reagovanja na klijentovu priču. Sadržaj priče može biti zastrašujući što kod profesionalca može izazvati različite reakcije kojih bi trebao biti svjestan.

U narednom tekstu ću koristiti riječ klijent za osobu kojoj treba pomoć, a žrtva je nasilja, zlostavljanja u prošlosti ili žrtva u toku ratnih dešavanja. Za osobu koja joj pomaže koristit ću riječ profesionalac, a odnosi se na psihologa, socijalnog radnika, ali i drugih profesionalaca koji dolaze u kontakt s klijentima (preživjelima nasilja i zlostavljanja).

Šta je empatija?

Riječ *empathy* (empatija) predstavlja prijevod njemačkog termina *Einfühlung* (uživljavanje) koji su neki autori u drugoj polovini devetnaestog stoljeća upotrebljavali vezano za oblast estetike. Prijevod njemačkog termina na engleski jezik kao *empathy* (empatija) je riječ koju je uveo Titchener 1909. godine na bazi grčke riječi *empathia* i njene sličnosti sa riječju *sympathy* (suosjećanje) na psihološki problem za označavanje „procesa razumijevanja drugih i unošenja sopstvenih osjećanja u njih“.

Američki riječnik daje sljedeću definiciju termina *empathy* koju možemo shvatiti kao jednostavnu radnu definiciju: „razumijevanje koje je toliko intimno da smo spremni odmah shvatiti osjećanja, razmišljanja i motive drugih“. Razumijevanje empatije nam omogućava da shvatimo da pored toga što mi posjedujemo *self* (vlastitu osobnost) postoje i osobnosti drugih, njihov *self* koji moramo razumjeti da bismo pomogli nekoj osobi.

Empatiju ne treba miješati sa sklonošću ka nekoj osobi, sažaljenjem ili ljubaznošću. Biti sklon nekome ne mora istovremeno značiti i da tu osobu razumijemo. Ponekad empatija može sadržavati i određeni stepen hladnoće, npr. ako se klijent boji odnosa sa terapeutom.

U psihoterapiji, početkom šezdesetih, Rogers i njegovi sljedbenici su empatijskom razumijevanju dali centralno mjesto u kliničkom pristupu, smatrajući ga jednim od uslova za postizanje terapijske psihološke promjene. Rogers je empatiju definisao kao stepen do kojeg je terapeuta **OSJETLJIV** na trenutna osjećanja i razmišljanja klijenta, kako ona svjesna, tako i ona podsvesna i da je **SPOSOBAN DA ISKAŽE SVOJE RAZUMIJEVANJE** klijentovih osjećaja i razmišljanja upotrebom jezika koji je prilagođen jeziku klijenta.

Koncept empatije kao multidimenzionalnog konstrukta potiče od Davisa (1983), koji je u svojim razmatranjima polazio od toga da je empatija konstrukt koji sadrži dvije različite ali međusobno zavisne glavne komponente: afektivna i kognitivna empatija. Afektivna komponenta empatije podrazumijeva sposobnost dijeljenja emotivnih reakcija drugih osoba, a kognitivna komponenta podrazumijeva razumijevanje situacije u kojoj se druga osoba nalazi.

U svom djelu objavljenom 1984, Kohut definiše empatiju kao „sposobnost da se sopstvene misli i osjećanja prenesu u unutrašnji život druge osobe, sposobnost da doživljavamo ono što doživljava druga osoba i način na koji osoba sakuplja psihološke podatke o drugim ljudima.“ Kohut daje primjer osobe koja je izrazito visoka rastom. Bez empatije njegova visina ostaje samo fizički atribut. Tek onda kada sebe zamislimo na njegovom mjestu i pomoću indirektno introspekcije, počnemo osjećati njegovu neubičajenu visinu, kao da smo i mi sami toliko visoki, proživljavajući na taj način unutrašnje iskustvo onoga što inače nije naša osobina, počecemo shvatati kakvo značenje neubičajena visina može imati na tu osobu. Na taj način mi smo klijenta razumjeli iznutra.

Kohut, također smatra da empatija povezuje ljude i da bez nje ljudski život ne bi mogao egzistirati, empatija je suprotnost dehumanizaciji i destruktivnosti. *Empatija je od presudnog značaja za ljudski opstanak u smislu da razumijevanje razlika može pomoći da se izbjegnju socijalni konflikti i ratovi.* Najgore iskustvo koje ljudsko biće može doživjeti da se nađe u situacijama i kontekstima lišenim empatije.

Prisustvo empatijskih odnosa tokom djetinjstva je presudan uslov za zdrav razvoj. Ovi odnosi pružaju mogućnost da se ogledamo u očima druge osobe i na taj način možemo osjetiti potvrdu sopstvenog postojanja i vrijednosti, kao i iskustvo sličnosti s drugim ljudskim bićima. Hroničan nedostatak ovih iskustava u djetinjstvu, zbog slabe i nedovoljne roditeljske uloge, dovodi do nepostojanja unutrašnje kohezije i sposobnosti da razumijemo druge osobe.

Važnost empatijskog pristupa u radu

Pitanje empatije je najbliže i najvažnije onima koji rade s traumatiziranim ljudima, a s druge strane ima veliki društveni značaj. Zbog toga preporučujem da se nakratko podsjetimo šta je empatija, kako nastaje i kako na njen razvitak utiču različiti životni događaji, između ostalih i događaji traumatske prirode.

Empatija povezuje ljude i bez nje ljudski život ne bi mogao egzistirati, empatija je suprotnost dehumanizaciji i destruktivnosti. *Empatija je od presudnog značaja za ljudski opstanak u smislu da razumijevanje razlika može pomoći da se izbjegnu socijalni konflikti i ratovi.* Najgore iskustvo koje ljudsko biće može doživjeti da se nađe u situacijama i kontekstima lišenim empatije. Traumatizirani imaju često reduciran ili prerazvijen oblik empatije. Zadatak profesionalca je da sasluša i razumije klijentovo iskustvo iz perspektive klijentovog stava iznutra, kao empatijsko udublivanje u problem ili neprekidno empatijsko ispitivanje. Prisustvo empatijskih odnosa tokom djetinjstva je presudan uslov za zdrav razvoj. Ovi odnosi pružaju mogućnost da se ogledamo u očima druge osobe i na taj način možemo osjetiti potvrdu sopstvenog postojanja i vrijednosti, kao i iskustvo sličnosti s drugim ljudskim bićima. Hroničan nedostatak ovih iskustava u djetinjstvu, zbog slabe i nedovoljne roditeljske uloge, dovodi do nepostojanja unutrašnje kohezije i sposobnosti da razumijemo druge osobe.

Empatična komunikacija u toku savjetovanja

U toku savjetovanja ili psihoterapije, a posebno na početku stvaranja odnosa i razgovora, empatični odgovori su od bitnog značaja za razumijevanje i oblikovanje međusobnog odnosa. Empatična komunikacija olakšava klijentu emocionalno izražavanje, a posebno onima koji su u emocionalnom šoku pa svoje stanje doživljavaju vrlo bolno.

Savjetovanje je međusobni odnos klijenta kojemu je potrebna pomoć i profesionalca koji posjeduje znanje i osposobljen je za pružanje pomoći. Susret s drugom osobom „oči u oči“ je potpuno lična situacija u kojoj se nalaze dvije jedinstvene ličnosti koje su u intereakciji – međusobnom odnosu. Empatijsko razumijevanje klijentovog iskustva od strane profesionalca i davanje objašnjenja za takvo iskustvo je pokretačka sila savjetodavnog/terapeutskog procesa.

Osnova empatičnosti profesionalca je primanje verbalnih i neverbalnih poruka s dovoljnim interesom i poštovanjem. Zato je potrebno aktivno slušanje klijentovih problema, stavova i osjećaja. Kontakt očima u toku razgovora znači pažljivo promatranje i gledanje klijenta u oči, a ne fiksiranje. Sljedeća karakteristika komunikacije i empatičnog razumijevanja je adekvatno držanje stručnjaka, a to podrazumijeva držanje u prihvatljivoj udaljenosti od klijenta.

Značajna karakteristika profesionalca je sposobnost komunikacije, empatičnog razumijevanja i sadržaja pitanja koje postavlja, otkriće da li sluša klijenta, da li ga podstiče u komunikaciji. Ponavljanje ključnih riječi i izraza, koje je klijent upotrijebio u razgovoru, minimalni su odgovori savjetnika/terapeuta koji podstiču komunikaciju. Na taj način daje klijentu na znanje da je čuo njegovu poruku i da je zajedno s njim. Profesionalac mora znati usmjeriti odgovore, a istovremeno pratiti i otkrivati kamo njegova intervencija usmjerava

klijenta. Nije potrebno interpretirati emocije i sadržaje sve dok klijent ne postane svjestan emocija i sadržaja.

Svaki profesionalac može imati na umu listu različitih fraza koje mu u praktičnom radu mogu biti od velike pomoći. Navest ću neke fraze:

Ako sam Vas pravilno čula..., Znači, Vi se osjećate..., Imam osjećaj da..., To za Vas znači..., To što kažete je možda... Vi često osjećate da..., Ako Vi vidite tako..., itd.

U međusobnoj empatičnoj komunikaciji, kada klijent izražava brojne emocije, kada preskače s jednog sadržaja na drugi, potrebno je da ga profesionalac prekine. Prekidanje klijenta/ice mora biti vrlo osjetljivo s dovoljno empatije, odnosno, onaj koji vodi razgovor mora znati prepoznati situaciju kad ne smije prekidati klijenta u njegovom izlaganju. Povremeno je potrebno provjeriti s klijentom da li je komunikacija na odgovarajućem nivou poštovanja, da li klijent/ica ima osjećaj da ga se razumjelo i prihvatilo i na taj način se smanjuje klijentova nesigurnost i zbunjenost. Pri tome možemo upotrijebiti poziv kao što je na primer: "Hajde da provjerimo da li sam Vas pravilno razumio/jela?"

Ukoliko klijent/ica, zbog straha, nepovjerenja, ambivalentnosti pokušava razgovor zadržati na sigurnoj udaljenosti da bi prikrio/la emocije, onda profesionalac mora da koristi pitanja kao što su: šta, kako i gdje? Pri postavljanju specifičnih pitanja savjetnik/terapeut mora biti oprezan, da se ne pretvori u „detektiva“ koji saslušava i otkriva nešto što klijent/ica još ne želi iznijeti. Potrebna je velika osjetljivost da bi se procijenilo na koji dio klijentove poruke će reagovati, jer pitanje kao što je „Šta Vi osjećate upravo sada kad govorimo o tome?“ može ponekad blokirati komunikaciju. Pitanja šta i kako su u razgovoru poželjna. Česta upotreba pitanja „zašto“ su neefikasna, jer vode u intelektualizaciju, prosuđivanje, klijentovo opravdavanje ili čak izvinjavanje. Primjer pitanja koje može pomoći je „Možete li mi to malo više opisati, da bih vidjela to Vašim očima?“

Nizak nivo empatije profesionalca povećava klijentovu zabrinutost i usporava oporavak. Ukoliko je prisutna istinska empatija, klijent to može izraziti sljedećim riječima „Ako me Vi razumijete i ne osuđujete onda ja nisam tako slab/a kao što sam mislio/a“. Klijent/ica mijenja sliku o sebi i svojim sposobnostima.

Preispitivanje vlastitog reagovanja i praćenje emocija profesionalca

Preispitivanje vlastitog reagovanja i praćenja emocija ću pokušati objasniti iz ličnog iskustva u radu sa klijentima. Empatija počinje sa slušanjem klijenta, pri čemu profesionalac ne treba davati prednost niti jednom elementu onoga o čemu govori klijent, a posebno na prvom razgovoru. Dok klijent/ica govori pobuđuje kod profesionalca različita osjećanja, razmišljanja, sjećanja, fantazije, poređenja. Pored onoga što klijent govori, važno je posvetiti pažnju svemu što klijent evocira u nama, čak iako ne možemo dosegnuti i biti svjesni u čemu je važnost onoga što čujemo. Sve to može pomoći u razumijevanju klijenta. Klijenti

često ne uspijevaju izraziti ono što osjećaju, ali to prenose na druge načine, pobuđujući emocije i razmišljanja kod profesionalca. Ponekad se čini da klijent nije spreman govoriti o nekim stvarima. Empatični pristup će nam pomoći da napravimo razliku između onoga o čemu klijent u nekom određenom trenutku ne želi da govori i onoga što nije u stanju da izrazi, što će nam omogućiti da shvatimo da li da postavljamo pitanja ili na koji način treba da postavljamo pitanja. Slušanje ne obuhvata samo riječi, nego, također, pažljivo posmatranje klijentove mimike, pokreta, poza, načina disanja i dr. tako da profesionalac mora biti osposobljen za posmatranje i opažanje,

Osnova savjetnikove empatičnosti je primanje verbalnih i neverbalnih poruka s dovoljnim interesom i poštovanjem. Zato je potrebno aktivno slušanje klijentovih problema, stavova i osjećaja. Kontakt očima u toku razgovora znači pažljivo promatranje i gledanje klijenta u oči, a ne fiksiranje.

Tokom razgovora i empatijskog udublivanja u razgovor, profesionalac neprekidno prati svoje sopstvene emocije. One pružaju odgovor koji sadrži informaciju i povezuju verbalni odgovor klijenta. Na primjer, naše emocije bi nam pomogle da razumijemo klijentov odbrambeni stav kao u slučaju kada uočimo nesklad između sadržaja koje pacijent verbalno iznosi i emocija koje pri tome ispoljava. Na primjer, ako se klijent smije dok opisuje traumatične događaje, možemo pretpostaviti da se on ustvari brani bježeći od vlastitih emocija. U pravilu je važno posvetiti pažnju neskladu između klijentovih riječi i emocionalnog stanja koje pokazuje, kao i osjećanjima koja se pojavljuju kod profesionalca.

Kod traumatiziranih klijenata, empatija profesionalca može pomoći da se prevaziđe nemogućnost izražavanja riječima kao česte posljedice preživljenog nasilja. Klijent može riječima da izrazi ono što je preživio ukoliko profesionalac pokazuje osjetljivost i razumijevanje za klijentovo stanje. Međutim, može doći do promjene zbog emocionalnih reakcija koje su nepodnošljive za profesionalca, naročito ako se terapeut suoči sa izuzetnom nehumanošću iskustva koje je klijent doživio, kao npr. fizičko maltretiranje klijenta, zlostavljanje i sl. Reakcija profesionalca može biti takva da odluta mislima od klijenta, može biti takva da ga počne udaljavati od klijenta ili čak da poželi da ga se riješi. O svojim reakcijama savjetnik/terapeut treba biti svjestan i podijeliti svoje emocije s kolegama ili na sastancima tima ukoliko se održavaju. U tim slučajevima, terapeut/savjetnik će moći pomoći klijentu samo pod uslovom da razumije svoje sopstvene emocije i da s njima može upravlјati.

Preispitivanje vlastitog reagovanja može postati dio svakodnevne prakse, a posebno se svjesnost o vlastitim reakcijama može povećati ukoliko profesionalac ima razgovore s kolegama i superviziju.

Kako pojačati empatiju

Pošto je empatija veoma važna u savjetodavnom/terapeutskom radu potrebno je da pojačamo empatijsku sopsobnost onoga ko pomaže klijentu. Nema pravila za empatijsku sposobnost. Ono što predstavlja empatiju u jednom slučaju u radu s klijentom, u drugom slučaju to nije tako. Na primjer, ukoliko onaj koji pomaže iznese nešto iz svog života (samootkrivanje) ponekad klijent prihvata s odobravanjem u jednom slučaju, a u drugim prilikama može uznemiriti klijenta. Dijeljenje vlastitog iskustva mora biti u situacijama koje treba dobro procijeniti kada reći "Razumijem, i ja sam slično doživjela" (npr. gubitak roditelja). Na taj način nećemo olakšati klijentu/ici.

Empatija je sredstvo u savjetovanju i psihoterapiji i empatijski proces je sredstvo za dolaženje do podataka koje se sa iskustvom može unaprijediti. Teorijsko znanje predstavlja jedan od načina za pojačanje empatije jer nam nova znanja mogu pomoći da sagledamo nove aspekte klijenta i da ga sagledamo iz druge perspektive. Supervizije, rasprava u grupama i komunikacija s kolegama također mogu pojačati empatiju i omogućiti nam da prevaziđemo individualne otpore i limite. Poznavanje kulture i konteksta kojoj pripada klijent također je značajno u poboljšanju empatije.

Lično iskustvo profesionalca, kao i stalno preispitivanje svojih emocija u odnosu na klijenta/ice, može nam pomoći da razumijemo način na koji mentalno napredujemo i koliko uticaj našeg napredovanja pozitivno utiče na odnos s klijentom. To nam omogućava da imamo na umu naše nedostatke, redovno praćenje naših misli i emocija, a sve u cilju jačanja empatijske sposobnosti.

Psihoterapeuti, socijalni i zdravstveni radnici koji ne mogu izbjeći bolan kontakt s emocijama drugih ljudi rizikuju da budu izloženi nakim oblicima psihološke i fizičke patnje koja se označava kao sindrom sagorijevanja. Zbog toga je veoma važno da oni koji pomažu redovno razmatraju, makar s jednim kolegom, napredak u tretmanu određenog klijenta i sopstvene emocionalne reakcije kako bi se djelovanjem empatijskog dijeljenja spriječilo štetno dejstvo koje empatija ponekad može proizvesti.

Zaključak

Postoje istraživanja koje pokazuju postojanje pozitivne korelacije između tretmana i empatije, uglavnom u smislu pristupa osobe koja vodi tretman. Na primjer, zainteresovanost profesionalca za klijenta i empatijski emocionalni odnos koji se bazira na razumijevanju i dubokom prihvatanju može dovesti do bržeg oporavka. Svi smo doživjeli iskustvo da se osjećamo bolje ako imamo osjećaj da nas neko razumije i zato možemo reći da empatija djeluje kao podrška selfu koji se na taj način osjeća osnaženim. S druge strane, pružanje pomoći drugoj osobi također osnažuje i jača profesionalca, a njegov empatijski stav dovodi

do promjene i njega samoga zato što pomaže i njemu da savlada testove kojima ga klijent izlaže.

Empatija ima univerzalno značenje za odnose u društvu, jer je značajna i sastavni dio zdravog čovjekovog razvoja. Upravo zbog toga značajno je razvijati opštu svijest o značenju empatije za međuljudske odnose, jer omogućuje razvijanje tolerantnosti i obazrivosti, jača društvenu samosvijest i njeguje humanističke vrijednosti.

RAD SA TRAUMATIZIRANOM DJECOM I ŽENAMA tokom i nakon rada u Bosni i Hercegovini

Augustina Rahmanović-Koning MA,
pedolog, razvojni psiholog, geštalt terapeut

TOKOM RATA

Svrha ovog članka

Vive Žene su počele sa radom u junu 1994. godine, usred rata. Nije lako pisati o svemu što smo uradili u veoma teškim i zahtjevnim okolnostima. U ovom članku ću predstaviti neke od aktivnosti koje su bile moja odgovornost kao psihoterapeuta koji se bavio ozbiljnom traumatizacijom žena i djece u našem Centru tokom i nakon rata. Počecu od rada s djecom tokom rata, a zatim ću opisati svoj rad sa ženama i djecom nakon rata. U ovom članku ograničavam se na rad u našem Centru, iako sam radila i s grupama žena, muškaraca i djece u lokalnim zajednicama. Kao član osoblja Vive Žene od početka našeg rada, mnogo toga bih mogla pisati i vjerovatno bi sve bilo vrlo zanimljivo za pročitati.

Ko sam ja

Prvo ću dati nekoliko kratkih informacija o sebi: ja sam Holanđanka koja je došla živjeti u Jugoslaviju, u Tuzlu, u martu 1989. godine, gdje sam se udala za svog muža, bosanskog inženjera mašinstva. Nakon tri godine života ovdje, u Tuzli, počeo je rat i od tada život više nije bio isti. Napustila sam Tuzlu u maju 1992. godine i vratila se svojoj porodici, a suprug je ostao u Tuzli. Ja sam se bojala rata, a on je htio braniti svoju zemlju, tada već nezavisnu Republiku Bosnu i Hercegovinu. Jedan, dva mjeseca sa porodicom, "dok se rat ne završi", pretvorila su se u dvije godine. U maju 1994. uspjela sam se vratiti Salineatrans autobusom iz Zagreba u Tuzlu, petodnevnom putovanjem kroz planine Hercegovine. Ubrzo nakon povratka počela sam raditi u Vive Žene i tu radim do dan danas.

Situacija u Tuzli kada su Vive Žene počele sa radom

U junu 1994. godine, kada su Vive Žene počele sa radom, život u Tuzli je karakterizirao veliki broj interno raseljenih lica, žrtava etničkog čišćenja, uglavnom iz istočne Bosne. Od početka rata Tuzla je bila domaćin velikom broju žrtava rata, uglavnom žena i njihove djece, dok su muškarci ostali u svojim kućama i selima. U martu 1993. godine novi veliki val interno

raseljenih lica stigao je u Tuzlu u konvoju generala Morillona, koji je posjetio Srebrenicu i organizirao da ograničen broj ranjenih žrtava rata odu s njim. Mnogo više osoba je, međutim, otišlo s njim u Tuzlu i nalazili su smještaj u praznim javnim zgradama, poput škola, vrtića, napuštenih kuća, itd. Veliki broj osoba, od koji su mnogi bili traumatizirani, živjeli su zajedno u sportskim salama i drugim prostorijama. Žene su bile pune briga za svoje voljene koji su ostali, a u ovoj veoma akutnoj situaciji bilo im je neizmerno teško brinuti o svojoj djeci. Naravno da su dale sve od sebe u ovoj krajnje traumatičnoj situaciji. Međutim, odnos između majki i djece nije bio dobar zbog teških situacija u kojima su se nalazile tokom svog bijega i nisu imale prave pomoći i podrške.

U tom kontekstu Vive Žene su počele sa radom. Naš glavni cilj je bio podrška traumatiziranim žrtvama rata, ženama i njihovoj djeci. Kako bi došli do njih, mobilni tim Vive Žene posjetio je kolektivne centre, razgovarao sa osobama koje tamo žive i donio odluku ko treba da učestvuje u programu u našem Centru. Ove odluke su uvijek bile teške, jer je bilo toliko ljudi u potrebi. Trudili smo se da damo sve od sebe u ovoj teškoj situaciji.

Centar

U našem Centru smo uspjeli smjestiti najmanje dvadeset žena i njihove djece. Budući da su mnoge žene imale između dvoje i četvero djece, za naš tim je bio veliki izazov da ih sve adekvatno podrži. Do genocida u Srebrenici, Vive Žene su udomljavale cijele grupe žena i njihove djece, izdržavali ih devet mjeseci i pokušavali da im nakon liječenja urede adekvatan smještaj. To je bilo moguće realizirati, jer mnoge općinske i kantonalne institucije nisu radile ili su bile preopterećene velikim brojem raseljenih lica u našem gradu. Nakon pada Srebrenice stvari su se promijenile: liječenje u našem Centru je trajalo i do šest mjeseci zbog velikog broja novopridošlih žrtava; također je počeo ambulanti rad sa žrtvama ratne traume, jer su i mještani Tuzle počeli tražiti podršku i liječenje.

Kontekstualni multidisciplinarni pristup

Naši ciljevi u podršci ženama i djeci tokom rata bili su: u kontekstu našeg Centra osigurati sigurnost, sklonište, hranu, odjeću i, što je najvažnije, osigurati multidisciplinarnu psihosocijalnu podršku i tretman sa sljedećim uslugama: medicinska njega, socijalna podrška, individualna psihoterapija, grupna psihoterapija, art terapija i tjelesna terapija. Sve ove usluge su i danas naše osnovne usluge.

Ideja da ispravan način podrške traumatiziranim osobama može biti samo kroz psihosocijalne multidisciplinarne usluge, a ne samo kroz psihološku podršku, čak i kada su u teškoj traumatizaciji, godinama je podržavalo i štitilo naše osoblje. Traumatizacija nije pala s neba odjednom; ona se desila u posebnoj (ratnoj) situaciji u Bosni i Hercegovini, koja je jasno stavila do znanja da ne treba raditi samo sa individualno traumatiziranim osobama,

već i sa posebnim situacijama u kojima se traumatizacija dogodila; ova iskustva i uvjerenja savršeno su se uklopila u model sekvencijalne traumatizacije koji je u naš tim uveo dr. David Becker (Becker, D., Weyermann, B., 2000.), koji je bio naš prvi evaluator nakon završetka rata, a zatim je nastavio kao naš vanjski supervizor nekoliko godina. Uposlenici Vive Žene traumu su zapravo uvijek posmatrali u njenom posebnom kontekstu, što je olakšano činjenicom da su i članovi osoblja bili žrtve istog rata, te su sami počeli da racionaliziraju događaje i situacije.

Djeca

Deca koja su ostala sa majkama u našem Centru bila su u veoma teškom psihičkom stanju: morala su da bježe, ne razumijući zašto, sa majkama i drugim ženskim članovima porodice iz svojih domova, škola, od prijatelja, dok mnogo puta nisu mogli da kažu zbogom svojim očevima i ostalim muškim članovima porodice poput stričeva i djedova, koji su morali ostati u svojim kućama i selima. Djeca su iza sebe ostavila sve što su posjedovala: sobe, krevete, igračke, odjeću, slatkiše i još mnogo toga. U bijegu sa majkama doživjeli su strašne stvari, a najteže su maltretiranje i pljačka majki od strane neprijateljskih vojnika, koji su uperili puške prema djeci kako bi natjerali majke da im predaju imovinu koju su imali sa sobom. Mnoge majke su bile žrtve strateški seksualiziranog nasilja, a u manjoj mjeri i djeca. A onda su u Tuzli morali živjeti sa toliko drugih osoba u istoj prostoriji, bez kreveta, kupatila, kuhinje, ukratko, svega što je bilo potrebno za normalan život. Živjeli su životom bez strukture.

Izgubljeni život, dvanaestogodišnji dječak

U svom ponašanju djeca su bila ili vrlo tiha, gotovo zaleđena ili vrlo nervozna, agresivna, provokativna. Bilo je djece koja više nisu govorila i bilo je djece koja su stalno govorila i nisu nikako odmarala od priče. Tokom boravka u našem Centru su se svakodnevno igrali u vrtiću, dok sam ja s njima radila na terapiji.

Tužna djevojčica gradi svoju kuću

Terapeutske sesije

Sa djecom sam radila individualno i u malim grupama, a metode koje sam koristila su:

- Grupne igre, spontane i strukturirane
- Individualni rad: razgovor o svojim iskustvima i drugim temama, crtanje po vlastitoj želji ili na posebne teme, vježbe opuštanja, vježbe disanja, test pod nazivom *Worldgame*
- Slikanje njihovog sela na zidu moje sobe

Grupne igre: djeca su se voljela igrati u grupama i vrlo često su kroz igru pokazali šta im se dogodilo. Moje najživlje sjećanje na grupnu igru je iz vremena nakon pada Srebrenice:

preživjeli genocida su dovedeni u Centar, a žene i djeca su još uvijek bili u fazi adaptacije i smirivanja. Mali dječak od 3-4 godine, Kemo, pokucao mi je na vrata i rekao da on i njegovi drugari, svi mali poput njega, *žele* da razgovaraju sa mnom. Ovo je bio prvi put u mom životu da je malo dijete zamolilo za razgovor sa svojim terapeutom. Mala grupa je ušla u moju sobu i onda su se počeli igrati. Morala sam stajati u *čošku*, jer su oni morali da me štite, napravili su barikade, dok su se borili s neprijateljskim snagama. Bitka je završena njihovom pobjedom i ponovo sam mogla slobodno da se krećem. Ova bitka je vratila osjećaj moći, dostojanstva i samopoštovanja nakon svih loših osjećaja i iskustava koje su imali tokom bjekstva u Tuzlu. Mogu samo zamisliti koliko su ova mala djeca bila uplašena i zaleđena dok su se suočavala s neprijateljskim vojnicima, s uperenim oružjem u njih i njihove majke. Grupne igre su mi dale priliku da posmatram djecu i da odlučim koja djeca bi trebala doći na individualne seanse.

Individualne sesije: Dosta sam crtala i slikala sa djecom, jer je to bio najprirodniji način da izraze svoja osjećanja i svoja iskustva. Poslije bismo razgovarali o crtežu. Jedna djevojčica, stara oko 12 godina, nacrtala je tepsiju sa pitom od sira. Jedna pita je bila izvan tepsije. Kada smo pričali o njenom crtežu, pitala sam je *šta* ova pita radi van tepsije. Zatim mi je ispričala

o svom ocu koji je nju, njenu majku i brata odveo u Tuzlu, na sigurno područje, a onda se vratio u njihovo selo da ga brani. Bila je jako ljuta i tužna zbog toga, jer je trebao ostati s njima, a sada nije znala gdje je i *šta* mu se dogodilo.

Ovo je samo jedan primjer načina na koji su mnoga djeca ispričala svoje priče: na indirektan, simboličan način, koji su mogla podnijeti. Djevojčica nije rekla za svoje brige svojoj majci, jer nije htjela da njena majka plače. Ovo je vrlo uobičajeno ponašanje kod djece: zadrže stvari za sebe, pate u tišini i ponašaju se kao da je sve u redu.

Djeca su često izražavala osjećaj da su jako ponosna što imaju svog terapeuta, sa kojim mogu razgovarati o svojim strahovima, ljutnji i tuzi. Ovdje sam sa svoje strane iskusila koliko su djeca pametna, autentična i brižna, čak i u najtežim situacijama. Toliko sam puta čula od odraslih, majki, da nisu htjele da njihova djeca znaju, jer ne bi razumjeli pošto su tako mali. Ali djeca s kojom sam radila pokazala su mi da mnogi odrasli zaista nisu znali šta se dešava u tim malim glavama i dušama.

Slikanje njihovog sela na zidu u mojoj sobi: svako dijete koje je bilo sa mnom na grupnim ili individualnim sesijama, imalo je dozvolu da oslika svoju kuću na mom zidu i u tom smislu smo napravili svoje selo. Neka djeca nisu pokazivala interes za slikanje svoje kuće, vjerovatno zato što im je to bilo emocionalno previše zahtjevno. Ali djeca koja jesu, jako su uživala u

slikanju svoje kuće i ispričala su mnoge stvari o životu u njihovoj kući i šta im je najviše nedostajalo.

Worldgame: jedan od mojih najvažnijih instrumenata u radu sa traumatiziranom djecom tokom rata bio je test pod nazivom *Worldgame*. Imala sam iskustvo sa vođenjem *Worldgame* sa djecom tokom specijalizacije iz pedologije. *Worldgame*, test koju je uvela Charlotte Bühler u Holandiji 1936. godine, dalje je razvijen na Odsjeku za pedologiju na Državnom univerzitetu u Groningenu, gdje sam završila svoje obrazovanje i stekla diplomu magistra. Ovaj test, koji sam naučila kao student pedologije, dao mi je uvid u kognitivno-emocionalni razvoj i strategije rješavanja problema koje su djeca koristila, dok se *Worldgame* takođe mogao koristiti i kao projektni test. Dakle, iskoristila sam ovaj test kao indikaciju za dalji psihoterapijski tretman djece. *Worldgame* se pokazao kao savršen instrument za uspostavljanje prvog kontakta s djecom na terapijskim sesijama. Djeci se jako sviđjelo, jer je za njih *Worldgame* bio kao igra, a meni, kao njihovom terapeutu, dao je mnogo informacija o njihovom kognitivno-emocionalnom razvoju.

Razgovor sa majkama: majke su radile na svojim traumama na sopstvenim terapijskim sesijama. Neke majke su bile toliko oštećene i traumatizirane da nisu bile u mogućnosti da budu uz svoju djecu na adekvatan način. S obzirom da su i djeca bila pogođena i traumatizirana, te im je bila potrebna struktura i podrška roditelja u *životu*, često sam razgovarala s majkama o njihovoj djeci, uvažavajući njihove vlastite traume i objašnjavajući tešku situaciju djece. Majke su se često osjećale krivima, jer jednostavno nisu mogle učiniti više nego što su već *činile* i to je naravno bilo loše za njihov osjećaj o sebi kao majkama. Ipak, izgradile su svoje majčinsko samopoštovanje kroz razgovor s nama, osobljem *Vive Žene*, i kroz prihvatanje i sprovođenje naših savjeta za podizanje svoje dece.

Dokumentacija: Osoblje *Vive Žene* dokumentiralo je sve što su radili sa korisnicima, pa tako i ja u svom terapijskom radu s djecom.

Koristila sam sljedeće upitnike za djecu: PTSP za djecu, Skala utjecaja događaja, Skala tuge, Skala socijalnog ponašanja, Upitnik o odnosu majke i djeteta, Test nedovršenih rečenica, Dokumentacija Worldgame: fotografija svakog djeteta i njegova worldgame, terapeutov crtež svijeta koji su djeca projektovala. Napravila sam protokole svake sesije, te analizu i izvještaj nakon tretmana.

Spomenula sam ovu dokumentaciju jer je bilo izuzetno raditi na ovako strukturiran način u stalnim kriznim situacijama tokom rata.

Kraj rata

Dejtonskim mirovnim sporazumom rat je zvanično okončan 14. decembra 1995. godine. Interno raseljena lica su našla mjesto u posebno za njih izgrađenim naseljima i kućama ili su se po mogućnosti vraćali svojim kućama u istočnoj Bosni.

NAKON RATA

Nakon rata *Vive Žene* su nastavile raditi sa ženama i djecom, žrtvama rata, a uključivali su i druge žrtve rata, poput preživjelih logoraša i drugih, u liječenje u našem Centru.

Djeca, žrtve rata, polako su nestajala sa liječenja u našem Centru, jer život se nastavio, a oni su morali ići u školu i živjeti svoj život.

Osoblje *Vive Žene*, posebno psihoterapeuti (koji formalno nisu bili psihoterapeuti, jer ova profesija kao takva nije postojala u Bosni i Hercegovini, što je slučaj i danas) iskoristili su godine nakon rata za učešće u post-akademske edukacijama u nekoliko psihoterapijskih škola kako ne bi izgubili iskustva stečena kroz rat. Ja sam postala gestalt psihoterapeut, školovana u Zagrebu na Institutu za integrativnu gestalt terapiju Würzburg, Njemačka. Bilo je to obrazovanje koje se savršeno uklapalo u moje prethodno obrazovanje u Holandiji i moja iskustva stečena tokom rata.

U tom kontekstu moram napomenuti da su svi naši uposlenici imali priliku da se edukuju

tokom rata kroz seminare svih vrsta terapeuta i drugih stručnjaka, iz više zemalja, kako bi nas podržali u našem zahtjevnom radu. Teme su bile o traumi, sagorijevanju i samozaštiti. Ovdje želim napomenuti tri edukacije koje su bile važne za mene kao psihoterapeuta: dvogodišnja edukacija o radu sa traumatiziranim ženama, koju su vodile dr. Sabine Scheffler i njena kolegica Agnes Büchele, dvije žene orijentirane geštalt psihoterapeutkinje iz Kelna; trogodišnje obrazovanje iz psihodrame, koje je vodila Gabriele Müller, psihodrama terapeutkinja iz Njemačke; trogodišnja edukacija iz tjelesne terapije, koju je vodila Gisela Endel, tjelesna terapeutkinja iz Njemačke. Pored ovih edukacija, veoma važan temelj za naš dalji razvoj kao organizacije i tima bile su višegodišnje eksterne supervizije i specijalni seminari i edukacije na relevantne teme koje je vodio dr. David Becker, trauma psiholog iz Njemačke. Sve te edukacije i podrška visoko profiliranih stručnjaka učinile su nas, a i mene, onim što jesmo danas.

Nova ciljna grupa

Nakon rata u naš Centar su dolazile i druge žrtve agresije na žene i djecu tražeći podršku. Jednog dana u naš Centar je došla žena koja je zapravo bila interno raseljeno lice, ali nije došla zbog ratnih trauma. Umjesto toga, zatražila je pomoć od našeg osoblja jer je bila žrtva nasilja u porodici. Nakon nje dolazio je veliki broj žena, koje su bile žrtve svih vrsta agresije i zlostavljanja sa ili bez ratnih trauma. Mnoge žene, žrtve svih vrsta agresije prema njima i njihovoj djeci, prije, za vrijeme i nakon rata, otkrile su Vive Žene kao centar u kojem su mogle pronaći razumijevanje za svoje probleme i mogućnost stvarne podrške. Ovo je dovelo osoblje Vive Žene, nakon internih razgovora, do prihvatanja još jedne važne ciljne grupe, žena i djece žrtava svih vrsta nasilja, tokom i nakon rata. Rodno (seksualizirano) nasilje nad ženama i djevojkama, tokom i nakon rata, ujedinilo je naše dvije ciljne grupe. Započevši sa liječenjem ratne traume, uposlenici Vive Žene nastavili su da svoja stečena iskustva koriste za pružanje podrške drugim žrtvama nasilja, što je bio logičan nastavak našeg rada.

Žene

Liječenje ratne traume

Kada je nakon rata život ponovo postao manje-više normalan, djeca su nastavila sa svojim životom odlazeći u školu i pripremajući se za bolju budućnost. Ovo sam ukratko spomenula u tekstu iznad. Žene, njihove majke, su međutim, imale više poteškoća u prilagođavanju na novo okruženje. Mnoge od njih su još uvijek čekale da jednog dana dođu njihovi muževi, druge koje su već znale da su im muževi i ostali članovi porodice ubijeni, osjećale su se potpuno shrvane i željele su zauvijek tugovati. Užasna istina o genocidu u Srebrenici bila je poražavajuća za žene, ostavljajući ih bez razloga za život. Liječenje su nastavili u našem Centru, stacionarno ili ambulantno, osjećajući se sigurno i shvaćeno od strane osoblja

Vive Žene. U ovim godinama nakon rata, zlodjela poput strateških silovanja, likvidacije, gladovanje, sakaćenja, itd. postala su poznata. Tokom rata smo imali neke informacije šta se dogodilo sa ženama i djecom s kojima smo radili, ali nakon rata, strašna istina se sve više saznavala. Radila sam s mnogima od ovih žena, ponekad nisam mogla ništa učiniti za njih jer je njihova patnja bila tako duboka, a njihov očaj tako stvaran. Žene su, međutim, bile svjesne toga i za njih je bilo važno da su bezbjedne, da se osećaju shvaćeno i da mogu ispričati svoju priču svom terapeutu koji je istovremeno bio svjedok onoga što im se dogodilo. U ovim godinama nakon rata bila je moguća prava psihoterapija i žene su bile sretno što su bile na mjestu koje je omogućavalo i njegovalo rehabilitaciju.

Mnoge žene su na mene ostavile dubok utisak, a jedna žena je za mene imala poseban značaj zbog svojih višestrukih trauma i borbe s njima: nakon što je svjedočila silovanju i masakru pripadnika svog sela, zarobili su je neprijateljski vojnici i držali je zarobljenu u kući na Drini, na srpskoj strani rijeke. Više puta je zlostavljana i silovana od strane grupa vojnika i na kraju su je smjestili u psihijatrijsku bolnicu. Tamo je ponovo zlostavljana, a posjetilac joj je pomogao da pobjegne. Pronašla je majku koja je mislila da je ubijena, a živjele su zajedno u blizini Tuzle. Komšije su joj pričale o Vive Žene i ja sam postala njen terapeut. Njena traumatizacija je bila toliko duboka da sam sa njom morala intenzivno da radim nekoliko godina. I danas smo u kontaktu. Posebno ova žena, jedna od mojih prvih duboko traumatiziranih odraslih klijenata, pokazala mi je sva užasna lica traume, straha, očaja, poniženja, potpune bespomoćnosti, itd. Bila je na stacionarnom i ambulantnom liječenju u našem Centru i bile su joj potrebne sve naše usluge kako bismo joj efikasno pomogli. Pokazala mi je snagu i hrabrost žrtava traume, njihovu duboku i temeljitu borbu da ponovo steknu kontrolu nad svojim životima. Takođe mi je pokazala koliko je važna kvalitetna saradnja relevantnih vladinih i nevladinih institucija i koliko su one zaista komplementarne.

Tranzicija

U godinama nakon rata žene žrtve ratne traume postepeno su dobijale smještaj u organizaciji državnih institucija i ministarstava, koja su ponovo funkcionisala. Nakon ovog procesa, naše odjeljenje za stacionarni tretman polako je postalo Sigurna kuća za žrtve porodičnog i drugih vrsta nasilja nad ženama i djecom. Žene, žrtve rata, nastavile su sa ambulantnim liječenjem, a ponekad su morale ponovo na stacionarno liječenje. U ovom kontekstu želim da napomenem da u našem stacionarnom odjeljenju nije bilo lako raditi u zajedničkim grupama sa ženama koje su izgubile svoje najmilije, ne znajući gdje su, dugo tugujući, i ženama koje su našle utočište i razumijevanje u našem Centru, bježeći od svojih počinitelja, koje su nekada voljele, ljute i tužne, osjećajući se bespomoćno, bez nade u budućnost. Na psihijatriji bi dobile slične dijagnoze kao što su: depresivni anksiozni poremećaj, PTSP, suicidalne misli i namjere itd., ali je sadržaj trauma bio vrlo različit, što je rezultiralo različitim

ponašanjem nakon traumatizacije. Ratna trauma se događala kroz akutnu opasnost i agresiju u situacijama koje žrtve nisu očekivale niti željele. Žrtve ratne traume žalile su zbog ogromnog broja gubitaka kojeg su pretrpjele uslijed rata. Trauma kroz nasilje u porodici dogodila se kroz vrlo perverzne i komplikovane veze između intimnih partnera, gdje su žrtve zapravo imale izbor, ali ga nisu koristile sve dok agresija nije postala nepodnošljiva i morale su pobjeći u naš Centar. Zajedno u grupama u našem stacionarnom tretmanu u Centru često bi se sukobljavale, ne uvažavajući traume drugih žena i bilo je potrebno mnogo rada i napora osoblja Vive Žene da se postigne sklad i stabilnost u ovim grupama. Nakon nekih od ovih tranzicionih godina, žene žrtve rata sve više su dolazile na terapije ambulantno, dok je ženama žrtvama porodičnog i drugih vrsta nasilja bilo potrebno sve više skloništa u našem stacionarnom odjeljenju, koje je na taj način postalo prijeko potrebna Sigurna kuća.

Nasilje u porodici: najdestruktivniji kontinuirani oblik nasilja zasnovanog na spolu

Kada su Vive Žene počele da rade sa žrtvama nasilja u porodici, 1999. godine eksplicitno, ali usput i nekoliko godina ranije, ova vrsta nasilja se više-manje smatrala normalnom u odnosima i brakovima i žene su naučile da žive s tim i da o tome ne pričaju. Žene koje su htjele da izađu iz nasilnih odnosa nisu imale gdje da se obrate za pomoć, osim na psihijatriju, koju su odbijale jer nisu lude. I tako su došle do Vive Žene.

Radila sam sa mnogim ženama, žrtvama nasilja u porodici, ali i sa velikim brojem djece i djevojčica, budući da je moj fokus uvijek bio na djeci i mladima, pa sve do danas. Mnoge žene, žrtve porodičnog nasilja, koje su bile moje klijentice, dolazile su kada su ih muževi žestoko pretukli i kroz naše razgovore mnogo puta je postalo jasno da fizičko zlostavljanje nije jedina vrsta zlostavljanja. Žene su često bile i žrtve psihičkog, seksualnog i materijalnog zlostavljanja, za šta nikada nisu mislile da jesu, jer nisu bile svjesne da je svaki dan čuti da si ružna, glupa, loša žena i majka, kurva itd. zapravo zlostavljanje na psiho-emocionalnom nivou što rezultira vrlo niskim ili nikakvim nivoom samopoštovanja.

Mnoga djeca s kojom sam radila ambulantno ili u našoj Sigurnoj kući odrasla su uz nasilje u porodici, sa razvojnim traumama i problematičnim ponašanjem kao rezultat toga. Jednu djevojčicu od sedam godina uputio mi je njen porodični ljekar, koji ju je nekoliko puta liječio i hospitalizirao, ali nije mogao da je izliječi. Prvi crtež koji mi je ova djevojčica napravila bio je flaša alkohola, što je otkrilo izvor njenih trauma: njen otac je bio alkoholičar i demobilisani vojnik, koji je bio veoma agresivan prema ženi i djeci. Njena majka nije htjela da ga napusti i umjesto toga je organizovala psihoterapiju za sebe i svoje dvoje djece. Ova djevojčica je rasla sa mnom kroz naše nedjeljne sesije nekoliko godina. Postala je potpuno svjesna svoje situacije i razloga svojih trauma. Osnovnu porodicu je napustila čim je to bilo moguće, odnosno kada je završila srednju školu.

U posljednjih deset godina značajan broj djevojčica, mlađih i starijih, koje su bile žrtve

seksualnog zlostavljanja od očeva, komšija, prijatelja porodice, itd. bile su moje klijentice. Za mene kao psihoterapeuta to pokazuje da je situacija djece sve teža (opet) zbog neadekvatnog ponašanja i reakcija roditelja, nastavnika i državnih institucija.

Generacije nakon rata

Posebnu pažnju moram posvetiti stanju generacija nakon rata. Danas već radimo sa drugom i trećom mladom generacijom nakon rata. Napomenula sam gore da su djeca polako nestajala sa liječenja, nastavljajući sa svojim životima. U posljednjih 15 godina djeca su se vratila: mladi odrasli, rođeni tokom ili neposredno nakon rata, koji su odrasli u traumatiziranim porodicama i koji sada stvaraju svoje porodice; adolescenti, rođeni nakon rata, koji su odrasli u traumatiziranim ili nefunkcionalnim porodicama; djeca, uglavnom djevojčice, koje su žrtve seksualnog zlostavljanja i/ili vršnjačkog nasilja. Problemi mlađih generacija nakon rata danas su ogromni: nemaju adekvatan kontekst za svoj život; mnogo puta nisu upoznati s ratnim traumama svojih roditelja; ne razumiju svoje trenutne probleme koji mogu biti u vezi s njihovim iskustvima ili iskustvima njihovih roditelja tokom rata; izloženi su vrlo kontradiktornim, često agresivnim porukama odraslih itd. Ovdje je proces transgeneracijskog prijenosa traume postao vidljiv kroz naš rad sa ovim mlađim generacijama, jer u našem Centru nalaze adekvatnu podršku kod iskusnih terapeuta koji prepoznaju obrasce njihove psihosocijalne traume i koji im mogu pomoći da se ponovo povežu sa sobom i postanu kompletnije osobe.

Osvrt

Osvrćući se na svoj rad i iskustva sa traumatiziranom djecom i ženama tokom i nakon rata, vraćaju se mnoga sjećanja. Mnogo toga se može napisati, ali u ovom članku u fokusu su moja iskustva kao psihoterapeuta za žene i djecu tokom i nakon rata u Centru Vive Žene. I to je samo kratki, opšti osvrt na moj rad i na rad Vive Žene kroz posljednjih trideset godina. Mnoge osobe su traumatizirane tokom rata, mnogo ih je manje ili više oštećeno. Specifičnost naše situacije tokom rata je bila da smo mi, uposlenici Vive Žene, bili dio iste situacije kao i naši korisnici. Sigurno smo svi bili pogođeni ratom, neki od nas čak i traumatizirani. Ipak, bili smo tu na izvoru traume i pratili cijeli proces sekvencijalne traumatizacije do danas. Pružali smo podršku, fizičku, psihološku, socijalnu, stambenu, u aktuelnoj kriznoj situaciji rata i vidjeli smo da je to moguće. Štaviše, postalo je jasno, posebno nakon pada Srebrenice, da je od ključne važnosti pružiti fizičku i psihičku podršku odmah nakon traumatizacije. I uspjeli smo. Nakon rata samo smo nastavili raditi ono što smo znali najbolje, šireći naše ciljne grupe. Bio je to težak put, svaki dan našeg rada do danas, ali Vive Žene su postale faktor u suočavanju s prošlošću, liječenju žrtava rata i torture i rodno zasnovanog nasilja i danas smo prepoznati i cijenjeni od strane institucija vlasti.

NAŠIH, VAŠIH I MOJIH 30 GODINA RADA SA ŽRTVAMA RATA

Aida Cipurković Mustačević,
geštalt psihoterapeutkinja

UVOD

Nije lako prisjetiti se posljednjih trideset godina rada, mnogo je to godina života, ali ipak... zavisi iz kojeg ugla gledamo, tako tome i pristupamo. I, naravno, osjećanja su uvijek tu, nezamjenjiva i uvijek važna.

Niko nas nije mogao pripremiti za dešavanja početkom devedesetih, možda malo ili zanemarivo. Niti roditelji, niti škola, niti mediji i ostali. Naravno, danas znamo da je prošlost jako važna, radi naše sadašnjosti i budućnosti, i još više, radi novih naraštaja. Učili smo je u školi, gledali na TV aparatima, novine su pisale o tome, ali kako? I danas se isto čini, samo je situacija još teža, barem za mene. Kako? Jer mogu uporediti, prije rata i poslije rata. Rat se desio, između prije i sada, i nakon njegovog završetka dugo smo naše razgovore započinjali s „prije rata/poslije rata“. Mladi su nas po tome upamtili, i znali pitati: „A zašto tako stalno govorite?“ Rat, šta je rat za nas bio, i još važnije, za one koji su preživjeli torturu? Rat kao rascjep za državu, društvo, zajednice, ljude, pojedince.

Rat je katastrofa ogromnih razmjera koja pogađa, većim ili manjim intenzitetom, cjelokupno stanovništvo. Posljedice su u tolikoj mjeri traumatične da znatno prelaze sposobnosti većine ljudi da se s njima suočavaju. Uz različite prirodne katastrofe i rat je jedna od kolektivnih stresnih situacija, no njegovi psihološki efekti su različiti od efekata mirnodopskih stresora. *Rat je namjeran ljudski čin, što ostavlja teže psihološke posljedice.*

SADRŽAJ

Dolaskom rata i na prostor Bosne i Hercegovine imali smo priliku upoznati se, zatim naučiti i na kraju implementirati, odnosno, u svom radu koristiti, mnoge pojmove i sve ono što iza njih stoji. Govorim u prvom licu množine pri tom misleći na sve profesionalce i paraprofesionalce (jer u ratu smo svi to bili, paraprofesionalci) pomažuće struke. Izabrali smo zanimanje koje nas upućuje da pomažemo ljudima u nevolji.

I šta sve stoji iza tog rada: trauma, logori, zatvori, zatočeništvo, prisilni rad, žrtva rata i ratne torture, preživjeli, svjedoci, organizirani kriminal, trgovina ljudima, silovanje i seksualno zlostavljanje, ratni zločin/ac, počinitelj nasilja, Dejtonski sporazum, izbjeglištvo/progonstvo, gubici (ljudski, doma, povjerenja, ekonomski, socijalni, kulturni, države, zajednice, sela,

gradova, perspektive, budućnosti, traumatski, identiteta, osobnost, svjetonazor, vrijednosni sistem), izbjeglička naselja, povratak/povratničke zajednice, entiteti, destrukcija, poremećeni međuljudski odnosi, etnička i nacionalna pripadnost, pristup pravima i odštetama preživjelih žrtava rata, reintegracija, moć i kontrola, mentalno zdravlje, kompetencija, spol/pol, rod/gender, rodni identitet/uloge/stereotipi/jednakost, rodna osjetljivost/gender sensitiv, rodno zasnovano nasilje, LGBTQ, nasilje nad ženama, civilno društvo, NVO, aktivizam, ljudska prava (na život, ljudsko dostojanstvo i život bez nasilja), migranti, sigurne kuće, ženska ljudska prava, sud za ratne zločine, diskriminacija, degradacija, marginalizacija, strategija promjene, konvencije, predrasude i stereotipi, ravnopravnost među spolovima, reparacija, izgradnja mira, suočavanje s prošlošću, kultura sjećanja, pomirenje, suživot, identitet, rekonstrukcija društva, zagovaranje, kampanje, memorijali, psihosocijalno osnaživanje žena, maloljetnički brakovi, granice, samopoštovanje i samopouzdanje, aktivno slušanje, nenasilna komunikacija, empatija, emocije, suosjećajni zamor/sagorijevanje, femicid, feminizam, građanska participacija, javne politike, rodno budžetiranje, gender akcioni plan, strategije, socijalna kohezija, multisektorska saradnja, supervizija, multidisciplinarni tim, psihosocijalni pristup, trauma osjetljiv pristup, *do not harm* pristup, sekvencionalna traumatizacija, psihoterapija i psihoterapijske škole, briga o sebi, psihosomatika, COVID pandemija, SOS telefonska linija za žrtve nasilja, tranzicija, i ... još mnogo toga bi se moglo dodati. Na fakultetima smo se s nekim od ovih pojmova susretali i čuli za njih, za neke ne. Došli su vremenom, kao što to uvijek biva.

Kroz rat i nakon rata, u susretanju s ljudima, ljudima kojima je najviše trebala pomoć – žrtvama rata i ratne torture i žrtvama rodno zasnovanog nasilja, učili smo na najteži način susrećući se s ljudskom patnjom. To je iskustveno učenje, samim tim i trajno. Naravno, ne treba zanemariti mnogobrojne edukacije koje smo dobili kroz rat ali i one koje smo sami izabrali i nakon rata. Sve to je ostavilo trag na nama, ali je bio i naš izbor. Vjerujem da je svim pomagačima najveći motiv da pomognemo, a nagrada kada nam naši korisnici svojom promjenom na bolje to pokažu, ali i kažu.

DISKUSIJA

S pojmom psihosocijalni rad smo se vremenom, radeći, postepeno upoznali. Danas ga „živimo“. Davne 1994. godine, kada se Vive Žene osnovane, učili smo šta znači pomoć u krizi, intervencija, plan tretmana, mentalno zdravlje... pomagali smo kako smo znali i mogli. Ispred nas su sjedili izmučeni ljudi, žene s djecom, sa strahom u očima i nepojmljivim traumatskim iskustvima. A mi profesionalci, ili paraprofesionalci, jer smo o psihološkoj traumi pogotovo izazvanoj ratom malo toga znali, smo davali sebe pružajući sigurno mjesto i pomno ih slušajući. Sav užas o kojem smo slušali smo „progutali“, negdje smjestili, ali na svu sreću, imali smo organizovane supervizijske susrete. Vremenom model psihosocijalne

zaštite Vive Žene se izgrađivao, zaslugom svih uposlenika, ali i stručnjaka s kojima smo imali sreću da saradjujemo. Među njima se izdvaja David Beckar. Naš model ima svoj početak u analizi konteksta sredine iz koje korisnik/klijent dolazi, zatim prilagođavanje tj. pravljenje individualnog plana brige, sprovođenje plana oporavka i na kraju stalno praćenje situacije i stanja u kojem se korisnik nalazi - šta se s njima dešava nakon tretmana, da li je nivo postignute psiho-emotivne stabilnosti održiv u okolnostima u kakve se vraća. „Briga poslije“ zauzima veoma važno mjesto u našem radu jer taj dio upotpunjava ono što mi zovemo psihosocijalna briga u zajednici.

Psihološka pomoć traumatiziranim osobama je i danas jednako važna. Neupućeni smatraju da poslije dvadeset i četiri godine kako je rat završio, žrtve rata i ratne torture bi već trebalo svoja traumatska iskustva da zaborave, i čude se što se i danas ne osjećaju bolje. Ali to nije tako, niti će biti. Preživjeli se i danas bore sa svojom kompleksnom traumom.

U radu sa traumatiziranim ljudima važno je ponuditi socijalnu rezonancu da bismo ih tako pozvali da svoje osjećaje dožive kao primjerenu reakciju na položaj u kome se nalaze, da ih izraze i, konačno, prihvate. Time stvaramo mogućnost da pomoć ne vodi daljem klijentovom okamenjivanju ili preplavlivanju osjećajima. Također se radi o nekoj vrsti zajedničkog osjećaja, pri kojem na strani pomagača stalno mora biti prisutna svjesnost o kontekstu, resursima i cjelokupnoj životnoj situaciji. Trauma preživjelu osobu sili da ponovo proživi svoje ranije bitke za autonomnost, inicijativu, kompetentnost, identitet i prisnost. Traumatični događaji povređuju autonomnost osobe na razini osnovne tjelesne cjelovitosti. Kod silovanja je npr. svrha napada upravo očitovanje prezira spram autonomije i dostojanstva žrtve. Traumatični događaj tako razara vjerovanje da osoba može biti Svoja u odnosu s drugim ljudima. Preživjeli se učahure od svojih vlastitih osjećaja i od svoje okoline upravo u onim stvarima u kojima im je potrebna podrška. Emocionalne reakcije srama i sumnje su također posljedica takvih događaja. Destruktivno djelovanje ovih emocija svoju snagu crpe iz tobožnje neophodnosti da se one prikrivaju od drugih ljudi. Sram je odgovor na bespomoćnost, na povredu tjelesne cjelovitosti i gubitak dostojanstva u očima druge osobe. Sumnja odražava nesposobnost osobe da održi svoj vlastiti izdvojeni nazor i istodobno ostane uključena među ljude. Preživjeli sumnjaju u sebe i u druge. Traumatični događaj zatim osujećuje inicijativu i svladava kompetentnost jedinike. Kako se preživjeli stalno pitaju i prosuđuju svoje postupke, osjećaji krivnje i manje vrijednosti pojavljuju se kod gotovo svih njih („krivnja preživjelih“). Krivnja je možda pokušaj da se izvuče pouka i vrati kakav-takav osjećaj snage i kontrole, što je podnošljivije od osjećaja potpune bespomoćnosti. Narušenost vjere i osjećaja zajedništva preživjele osobe posebno je ozbiljna kada su sami traumatični događaji povezani sa iznevjeravanjem važnih ljudskih odnosa. Slikovne predodžbe tih događaja često se kristaliziraju oko trenutka izdaje i upravo to kršenje povjerenja daje intruzivnim slikama njihovu veliku emocionalnu snagu. Pritom

se čovjek mora promatrati u cjelokupnosti njegove povezanosti sa životom, i uzeti u obzir i egzistencijalna dimenzija traumatskog iskustva.

Kada radimo sa žrtvama torture uvijek se nosimo s pitanjima pravde i drugim neriješenim pitanjima. Kada se ruše ljudska prava nema neutralnosti. Pričaju o historiji traumatizacije i obespravljenosti. Žrtve/preživjeli žele mješavinu pojašnjenja i prepoznavanja i priznavanja, govorimo o jednoj komplikovanoj situaciji. Istina i proces pravde prepoznaje da je nepravda učinjena i time doprinosi vraćanju dostojanstva žrtvi i njenoj porodici. Slušanje, prodiranje kroz izolaciju onih koji su bili žrtve, i pomaganje da nađu rješenja za svoje razne probleme koji doprinose psihosocijalnim patnjama ljudi, je ono što osoblje ovog projekta može i radi svih proteklih godina. Za nas, a posebno žrtve ratnog zločina silovanja, je posebno važno što je u zakonodavstvu navedeno da je silovanje u ratu radnja izvršenja ratnog zločina. Masovna silovanja i seksualna zlostavljanja koja su izvršena tokom rata u Bosni i Hercegovini 1992.-1995. se tretiraju kao složeni i veoma složeni predmeti koji imaju prioritet u odnosu na druge predmete i u rangu su predmeta koji tretiraju ubistva. Nalaze se pri Tužilaštvu Bosne i Hercegovine i Visokom sudskom i tužilačkom vijeću Bosne i Hercegovine (VSTV). Po strategiji o procesuiranju ratnih zločina od 2008. pri VSTV uspostavljeno je nadzorno tijelo koje je odgovorno za praćenje ovih predmeta. I na ovaj način se društvo bori sa stigmom, a žrtve/preživjeli imaju priliku za satisfakciju da se zločin osudi a zločinac kazni.

Vive Žene rade i na reintegraciji i pomirenju u podijeljenim zajednicama. Pomirenje, suočavanje s prošlošću, izgradnja mira su društveni procesi koji uključuju uzajamno priznavanje prošlih patnji i promjene destruktivnih stavova i ponašanja u konstruktivne odnose prema održivom miru. Ovo su složeni procesi zbog više razloga, jer uključuju nekoliko različitih aspekata: potraga za istinom i pravdom, pomoć žrtvama u ozdravljenju, osiguravanje odštete, potpuna reparacija, preuzimanje odgovornosti, oprost, minimalni konsenzus sve tri strane oko historijskih događanja u proteklom ratu. To se događa na nekoliko razina: individualnoj (žrtva i počinitelj), porodičnoj i lokalnoj zajednici, te široj društvenoj zajednici a posebno na prostoru regije (HR, SR, i BiH). Duboka tišina oko traumatiziranih svih ovih godina je izolirala pojedince, oslabila porodice i grupe, zajednice, narušila povjerenje i međuljudske odnose, povećala strah i nepovjerenje. Da bi dijalog bio plodan i uspješan potrebno je da strane u dijalogu budu psihološki zrele i dobronamjerne, spremne tražiti istinu i zajedničko dobro. Jedan od puteva ozdravljenja je i suočavanje sa zločinima koji su počinjeni na sve tri strane. Istina jeste da prošlost ne možemo promijeniti i da je ona djelovala na nas, ali danas ne moramo biti njene žrtve. Prihvatanje odgovornosti za zločine ima širu historijsku funkciju „da se zločin ne zaboravi“ otkrivanjem istine, što je neophodan korak u transformaciji međunacionalnih konflikata. A istinu nam najbolje mogu

opisati oni koji su je na svojim leđima iznijeli i pri tom stradali. Preživjeli također razumiju da su svi koji zaborave prošlost osuđeni da im se ona ponovi. Upravo zbog toga, javno kazivanje istine i preuzimanje odgovornosti zajednički je nazivnik svakog društvenog djelovanja.

Zadnjih godina žene žrtve rodno zasnovanog nasilja istupaju u javnost i pričaju svoje priče, priče ispunjene preživljenim užasom. Ženski lanac podrške (ŽLP) je inicijativa utemeljena na ideji da žene žrtve nasilja, sada iz uloge preživjelih, odnosno društveno aktivnih žena - kao aktivistice, stvaraju lanac podrške drugim skrivenim žrtvama nasilja, ženama i djevojkama potencijalnim žrtvama nasilja. Članice grupe ŽLP su osnažene da postanu svojim primjerom javne govornice, edukatorice i promicateljice u borbi protiv rodno zasnovanog nasilja i u ratu i u miru. Ovo je za njih preživljenička misija, a za nas su osnažene žene. Ovim istupom govornice jasno identificiraju probleme s kojima su se suočavale i šalju snažnu poruku javnosti o razornim posljedicama nasilja. Diskusije o rodnoj ravnopravnosti rijetko se održavaju u javnoj sferi. Kampanje zasnovane na stvarnim pričama, koje mogu pružiti pozitivne i snažne poruke za druge članove zajednice, su interesantnije i efikasnije od tradicionalnih kampanja. Javni istupi govornica pružaju priliku javnosti da se povežu jedan na jedan sa ženama koje dijele jedinstvena životna iskustva, priče i spoznaje. Sudionici javnih događaja imaju priliku da promisle o svojim ličnim stavovima o rodno zasnovanom nasilju, započnu dijalog i potiču, kako međusobno razumijevanje ovog kompleksnog problema, tako i pronalaženje boljih i efikasnijih razrješenja.

ZAKLJUČAK

Dvadeset i četiri godine nakon Dejtonskog sporazuma, problemi ovog regiona, a posebno države Bosne i Hercegovine, i dalje su neriješeni. Nacionalističke snage su i dalje moćne, predstavljene u političkoj eliti... Društvo je umorno od njihove retorike obojene mržnjom prema „drugom i drugačijem“, stalnom razbuktavanju straha koji nas vraća na preživljeno, posebno žrtve/preživjele rata. Razjedinjeni, podijeljeni, suprotno našoj prirodi, ljudi se boje iskazati svoje potrebe potonule pod teškim bremenom nedavne prošlosti, ali i svakidašnjice. Građani su vrlo malo ili nedovoljno upoznati s tranzicijskom pravdom i njenim mehanizmima, te njenom značaju u kreiranju preduvjeta za održivi mir. Još uvijek se javno ne govori o ratnim zbivanjima i konfliktu među zaraćenim stranama, što onemogućava oslobađanje od traume.

Dvadeseto stoljeće je bilo stoljeće paradoksa. U njemu je snažno zaživjela ideja ljudskih prava kroz međunarodne povelje, paktove, konvencije i druge dokumente. Međutim, u isto vrijeme su se dešavala masovna kršenja osnovnih prava čovjeka, čemu smo i sami svjedočili u proteklom ratu. Ova kršenja se i danas dešavaju i to u sve većoj mjeri, kako u ratu tako i u miru.

U poslijeratnoj zajednici žrtve rata trebaju više sustavne podrške, osnaživanja te edukacija kako bi što bolje doprinosili njezinoj obnovi. Zaštita mentalnog zdravlja nije važna samo na nivou oboljenja nego i u smislu perspektive za stvaranje mira i odvijanje procesa demokratizacije. Osobe koje su najviše stradale tokom ratnih dešavanja mogu biti i jesu nosioci poruke mira, uz njih i s njima imamo priliku izgraditi bolje i humanije društvo, društvo bez nasilja. Mi smo s njima već trideset godina i nadamo se da ćemo biti još dugo vremena. Sve dok to oni žele i trebaju a mi možemo.

I na kraju, vjerujem da razumijete kako je teško opisati rad sa žrtvama rata zadnjih trideset godina. Za to su potrebne mnoge stranice i vrijeme. Nadam se da sam ovim tekstom samo ukazala na važnost podrške i pomoći žrtvama/preživjelima rata i ratne torture, i dan danas. Nemojmo to nikada zaboraviti kada s nekim razgovaramo iz svoje profesionalne uloge koju obnašamo.

TJELESNA TERAPIJA

Zvezdana Aličić,
psihoterapeutkinja

1. Uvod

Jedno za mene od najljepših zanimanja je pružanje psihološke podrške u radu sa ljudima. Nosi svoje izazove, odgovornosti i rezultate koje korisnici opisuju kao pozitivne promjene u njihovim životima.

Biti dio Vive Žene duži niz godina mnogo znači za moj profesionalni put, s njima i uz njih sam učila, rasla i ostvarivala svoj životni zadatak pomagača.

Vive Žene jeste tim profesionalaca koji su radili i rade na istom humanom cilju, ali su dio njih i korisnici / korisnice kojima su potrebne za ostvarivanje ljudskih prava iz više domena.

Pisati o iskustvu rada sa korisnicima, kolegama i profesionalcima nije lak zadatak. Pogotovo što se moje zanimanje, kao člana stručnog tima prepliće gotovo u svim sferama rada Vive Žene.

Zato ću kroz ovaj tekst pokušati prenijeti važnost, odgovornost i suštinu jednog dijela rehabilitacije koji se bavim, a koji može biti zanimljiv svim ljudima.

Davne 2001. godine, dolaskom u Vive Žene, prvi put sam se susrela s jednim novim zanimanjem, meni neobičnim i specifičnim koje se naziva Body terapija. Igrom slučaja, kao što to biva u mnogim životima, pa i u mom, "pojavila sam se u pravo vrijeme na pravom mjestu".

Profesija bira čovjeka, pa je tako i moja izabrala mene. Još uvijek, nakon toliko godina, malo ima stručnjaka iz ove oblasti u našem okreuženju, a tim Vive Žene ima body terapiju kao jednu od smijerova psihološke pomoći.

2. Opis

Razvoj Body terapije – Tjelesne psihoterapije započeo je sa samim razvojem Vive Žene.

Potreba za psihološkom pomoći korisnicama zahtijevala je rad i sa psihosomatikom, odnosno simptomima koje je tijelo "izražavalo" kao posljedicu traumatskih iskustava i stresova.

Drugim riječima, ono što osoba nije mogla da izrazi riječima, tijelo je pokazivalo kroz simptome koji su ostavljali posljedice na mentalno zdravlje.

“Tjelesni simptom obično saopštava psihološku patnju”, kao što je navedeno u jednom od zbornika radova u kojima sam opisivala tehnike Body terapije. Potreba za takvom vrstom psihološke prorade Vive Žene su prepoznale od samog početka svoga rada. Prethodno su to radile tri kolegice da bih ja nastavila njihovim putem sa istim ciljem.

Kada sam se zaposlila, nakon mjesec dana izgrađena je kuća i tada počinje moj put dug 23. godine s ciljem poboljšanja mentalnog zdravlja korisnica. Učila sam od kolegica, iz dostupne literature i istraživala samostalno nove informacije o strukturi i dinamici psihološke reakcije tijela na stresne i traumatične situacije.

Prve korisnice s kojima sam radila bile su smještene zajedno s malodobnom djecom u kući Vive Žene, došle su sa područja istočne Bosne i imale su status prognanih lica.

Zadatak stručnog tima Vive Žene je bio da se obezbijedi kvalitetan tretman za što bolji oporavak žena koje su prošle iskustvo prognaništva, gubitke najmilijih, svojih domova i iskustvo rata i ratne torture.

Sastavni dio plana rada s njima su bile redovne psihoterapije, individualne body terapije i grupne terapije. Zadatak je bio da se pružanjem usluga psihoterapije takođe dobiju pravno, medicinsko, socijalno savjetovanje i body terapija.

Body terapija je za mnoge bila dodatna mogućnost prorade traumatskog iskustva kroz simptome koji su se javljali kroz tijelo. Opisivale su da osjećaju bolove ili tjelesne senzacije (trnjenje, gušenje, lupanje srca, kratkotrajni gubitak glasa, osjećaj da se oduzimaju noge ili ruke itd.)

Što je bio pokazatelj akumuliranosti stresogenih faktora zbog iskustava straha za sebe i porodicu, egzistencijalnih pitanja, brige i neizvjesnosti, simptom zarobljen u tijelu.

“Govorile” su putem tjelesnih simptoma kojih je bilo sve više i više. Nakon prorade i detaljnijeg poznavanja samog uticaja traumatskog iskustva na tijelo mogle su razumjeti odakle sve to dolazi.

Govor tijela je bio sličan onome što mnogi koriste da opišu neku vrstu tegobe u svakodnevnom govoru navodeći: oduzima se tijelo, bole oči i glava, “sjedi mi nešto” na grudima, okupira misli, nosim težinu, oduzimaju se noge/ruke, ne mogu da saberem misli, dok stanem na svoje noge itd...

Putem individualnih i grupnih body terapija prvenstveno su radile na opuštanju, relaksaciji, svjesnosti za realnost oko sebe, izražavajući osjećanja i osjećajući značaj i tuge, radosti, sreće, ljutnje, vraćanju sigurnosti u sebe (da tijelo ne bude stalno pod stresom i napeto). Umanjujući tjelesne simptome, učile su o stabilnosti tzv. uzemljenju i kontaktu sa svojim tjelesnim simptomima (koji su bili isključivo posljedica preživljenog iskustva), a koji su imali

uticaj na mentalno zdravlje i ukazivali na traumatska iskustva ili stresne situacije.

Poslijeratne godine su i dalje donosile neizvjesnost. Mnoge korisnice nisu znale za svoje najmilije ili su dobijale informacije o pronalasku nestalih. Prvi način na koji su reagovala je bilo tjelesno, "gubitkom svijesti, malaksalost, jakim bolovima u tijelu ili burnim reakcijama i gubitkom kontrole", gdje bi se javilo naglo drhtanje u određenim djelovima tijela (ruke, noge, vilica itd.).

Body terapiju su imale najmanje jednom sedmično u grupnim i individualnim sesijama i priliku da se rasterete, osjete sržnu emociju, nauče da je prihvate i izraze kako na psihološkom tako i fizičkom nivou.

Neke od promjena koje su opisivale je stabilizacija ritma disanja i uznemirenost se umanjivala. Polako su vraćale kontrolu nad svojim životom, bilo bi najkraće objašnjeno. Pamtile su iskustva prorade tjelesnih simptoma i o tome bi se moglo jako puno pisati. Važno je pokazati koliko je ograničavalo funkcionalnost, koncentraciju, "zaustavljeni" strah unutar tijela, jer tijelo sve pamti, kako na svjesnom tako i na nesvjesnom nivou.

Zato je za njih bilo važno poznavanje mape tijela, shema i reakcija tjelesnih simptoma.

Kako reagovati kada se ponovo nešto slično desi i naučile su da pronađu najprihvatljiviji način brige o sebi. Mogle su sebi objasniti i razumjeti da je to prirodna reakcija na ekstremne situacije.

Razumijevajući na koji način se u tijelu akumuliraju trauma i/ili svakodnevna iskustva poslije stresnih situacija, korisnice su naučile koje tehnike da koriste da bi se oslobodile napetosti. Ponekad nam tijelo govori o preživljenom više nego što možemo reći ili opisati riječima.

Cilj je bio pronaći sveobuhvatan i što adekvatniji psihološki oporavak, podršku i jačanje kapaciteta osoba koje su boravile i obraćale se za pomoć u Vive Žene.

Vive Žene su, kao što su kolege opisivale, prvobitno prepoznale potrebu da se pomogne žrtvama torture, žrtvama nasilja, a poslije i drugim korisnicima.

Iskustvo je bilo jedno ali želja za učenjem i većim obimom znanja potakla me da tražim dalje obrazovanje iz tjelesne psihoterapije, što sam i opisala u dijelu o sebi.

Edukacije iz tjelesne psihoterapije je pomogla da i sama adekvatnije razumijem kako se stvara struktura tijela na osnovu psiholoških iskustava u životu, zatim način na koji svaki čovjek funkcionira kada je određene tjelesne strukture, gdje su mu tzv. blokovi i od čega zavisi psihološka reakcija, ponašanje i šta može uticati na mentalno zdravlje ukoliko se ne proradi i na tjelesnom nivou. Nastojala sam da psihoedukativno pružim korisnicima informacije i da i one nauče tehnike brige o sebi i u ovom domenu.

Body terapija se pokazala adekvatnom za prorađu traumatskih iskustava, pa je bio logičan slijed da se koristi pri psihološkoj podršci sa žrtvama rodno zasnovanog nasilja. Javila se potreba da se uključe svi segmenti psihosocijalne podrške i za žrtve nasilja koje su se javile u Vive Žene i osnivanje Sigurne kuće.

Sa osnivanjem Sigurne kuće zadatak body terapije se samo nastavio. Multidisciplinarni tim koji je imao više vrsta usluga biće opisan od strane drugih kolega.

Kao što sam spomenula, body terapija se bavila prvenstveno tjelesnim senzacijama, reakcijama i simptomima, jer osoba ponekad nije mogla verbalno izraziti, opisati i razumjeti zašto se osjeća psihološki loše, a izražavala je više tjelesne simptome.

Nakon rada uz pomoć tehnike iz body terapije i izražavanja svojih osjećanja, prorade i verifikovanja imala je jasnije uvide. Tako su se svi vidovi psihološke podrške u multidisciplinarnom timu dopunjavali do krajnjeg rezultata da se što bolje pomogne klijentu.

Iskustva korisnica su bile da je pored prorade iskustava nasilja, stresa, straha, nemogućnosti izražavanja svojih potreba i želja, umanjenog samopouzdanja, dolazilo do pozitivne promjene.

Prije su reakcije bile npr. kao da se ne osjeća dobro u svojoj koži po stavu tijela, pogled ka tlu, tihom glasu i sl. Nakon rada sa tehnikama body terapije korisnice su postajale svjesne svojih resursa, kapaciteta i snage da mogu da postave granice nasilju.

Važno je bilo i pripremiti ih da svjedoče na sudu o onome što su preživjele, sa više samopouzdanja, sigurnijim stavom tijela, dovoljno jasnim i glasnim tonom.

Takođe su postale sigurnije u sebe, svoje potrebe i želje, za kojih ih je prije rijetko ko pitao. Izgovarale su ih naglas, vježbale su da izraze potrebe, osjećanja i asertivnije razgovaraju sa osobama koje su za njih važne.

Navodeći samo par primjera željela sam da približim čitaocu da je ponašanje koje je drugima jednostavno, traumatiziranoj osobi ili žrtvi torture i nasilja čini veliku prepreku.

Za tehnikama body terapije kao vrsti psihološke podrške ukazala se potreba i sa članicama grupa u zajednici u većini mjesta Bosne i Hercegovine u kojima smo radili. Navest ću samo dio: Špionica, Konjević Polje, Srebrenica (Skelani), Vlasenica i mnogi drugi dijelovi Sjeveroistočne Bosne. Trenutno je aktivna grupa žena oboljelih od onkoloških oboljenja u Tuzli, Udruženje Žena Tuzle kojima je Body terapija jako značajan dio psihološke podrške i prorade.

Značajnost rada sa tjelesnim dinamikama kao odrazom psihološkog stanja i potrebe očuvanja mentalnog zdravlja danas koriste u vidu radionica, seminara, edukacija kao

podrška svjedocima i preživjelima rata i porodicama nestalih kao važan dio brige o sebi. Trauma najviše ostavi traga na tijelu u vidu "zapamćenih" mirisa, slika, sjećanja, zvuka itd. To je potrebno posebno obraditi kao temu u psihoterapijama radeći npr. na segmentima tijela koji su tzv. blokirali bol, strah, tugu i bijes.

Takođe se radila priprema za svjedočenje sa proradom tjelesnih simptoma da ne bi došlo do retraumatizacije.

Sa druge strane, saradujući sa državnim institucijama koje se bave ljudskim pravima, tehnike iz body terapije koriste se za jačanje kapaciteta profesionalaca, već duži niz godina kao sastavni dio radionica, edukacija, treninga itd.

O sebi bih rekla da trebaš voljeti ono što radiš da bi imao uspjeha.

Prateći potrebe korisnika Vive Žene, tako se i moj profesionalni put razvijao. Nakon završenog studija dipl. profesorice pedagogije–psihologije, završavam za savjetnicu tjelesne psihoterapije (Tepsyntesis).

Takođe sam stekla zvanje Dječijeg i adolescentnog integrativnog psihoterapeuta, koje se pojavilo kao prirodna potreba za podršku, pomoć i razumijevanja novih izazova sa kojima se djeca i omladina nose.

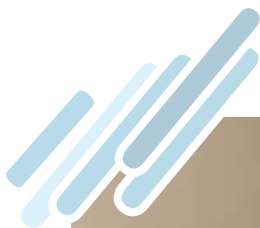
3. Zaključak

Moja iskrena želja je da ima više onih koji se bave psihoterapijom, pa i tjelesnom psihoterapijom, s ciljem da se prevenira i proradi uticaj trauma, traumatskih iskustava i svih vrsta nasilja.

Stres je okidač mnogih psiholoških stanja i bolesti. Koristeći se tehnikama koje su korisnice i korisnici mogli dobiti u radu s tijelom, navode da im je pokazalo na koji način da se lakše nose sa svakodnevnim životom.

Raditi u Vive Žene je posebno iskustvo, naš posao koliko god se pokuša ne nositi kući, ostaju zapamćeni trenuci, pogledi, tuge, osmjesi koji su korisnice/ korisnici doživjeli u odnosu s nama.

O našem radu najbolje mogu upravo oni da svjedoče, kada prepričavaju koji je momenat ili intervencija pomogla da se osjete značajnim, hrabrim, sposobnim. Kako opisuju da upravo to upotrijebe kada naiđu na izazove. Na koji način da izaberu ono što je najbolje za njih i poslije su ponosni na sebe, to je ono što daje snagu za dalji rad kada znaš da si nekom pomogao, koliko mali gest čini za nekoga čovječanstvo.

RAD SA PREŽIVJELIMA U ZAJEDNICI

Amra Muradbegović,

mr. pedagogije, dipl. pedagoginja-psihologinja, psihodramska psihoterapeutkinja

Elmir Ibralić,

dipl. pedagog-psiholog, REBT psihoterapeut

O AUTORIMA RADA:

Amra Muradbegović: Svoju profesionalnu karijeru sam započela u Vive Žene, još na četvrtoj godini studija kao volonterka, a kasnije, po završetku studija Pedagogije-psihologije 2005. godine, dobivam priliku za radni angažman. U toku rada završavam i magistarski studij iz oblasti društvenih nauka i Pedagogije. Oduvijek sam sanjala da će moj poslovni, životni poziv biti vezan za rad na pružanju pomoći i podrške djeci i odraslima. To mi se i ostvaruje dolaskom u organizaciju koja mi otvara velike mogućnosti za profesionalni razvoj i napredovanje. Moje kolege uvijek su bile otvorene za dijeljenje znanja i iskustava, što me i motivisalo da budem dio ovog jakog tima. Stalne edukacije i ulaganje u znanje uposlenika je nešto čime se naša organizacija može pohvaliti. Tako sam i ja kroz rad u Vive Žene dobila priliku da upišem edukaciju za Psihodramskog psihoterapeuta i uspješno je završavam 2013. godine. Mogu slobodno reći da svakodnevno imamo priliku da koristimo svoju struku, poziv i kreativnost u rješavanju problema na koje nailazimo u radu. Rad sa traumatiziranim i marginaliziranim grupama mi pruža mogućnost da budem na putu liječenja i minimiziranja posljedica, što u svakom slučaju i mene gradi kao ličnost, daje mi satisfakciju da je naša misija u radu od velikog značaja za našu zajednicu i društvo. Posmatrajući naše korisnike koji se suočavaju s posljedicama teškog traumatskog iskustva, pitam se često "Ima li pravde na ovome svijetu ... zar su se morale desiti surove stvari nanesene ljudskom rukom?" Ponekada mi se čini da smo mala kap u moru problema, ali, zapravo, često svjedočim da ta mala kap mnogima ponekada mijenja život u pozitivnom smjeru. Osmjeh na licu i pogled nade naših korisnika je moja najveća nagrada u poslu koji radim i koji me ispunjava.

Elmir Ibralić: Rođen sam u Tuzli, osnovnu i srednju školu sam završio u Tuzli, diplomirao na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Tuzli na odsjeku Pedagogija-psihologija 2006. godine. U organizaciji Vive Žene počinjem da volontiram na trećoj godini fakulteta kada se i prvi put susrećem sa praktičnim radom i upoznajem s timom i konceptom rada koji me je privukao

„na prvu“. Ljubav prema psihologiji kao nauci i ljudskom ponašanju generalno u meni je postojala još od kraja osnovne škole, gdje sam čitajući udžbenike i stručnu literaturu iz psihologije nastojao razumjeti svoje i tuđe ponašanje a taj interes i znatiželja su u meni prisutni i danas. Organizacija Vive Žene mi je omogućila da nadograđujem sebe i na ličnom i u profesionalnom smislu tako da odmah nakon zaposlenja upisujem edukaciju iz Racionalno-emotivno bihevioralne terapije (REBT) u Beogradu, a diplomu o certificiranom REBT terapeutu stičem 2016. godine. Tokom rada u Vive Žene radim na poziciji pedagoga-psihologa a kasnije, po završenoj stručnoj edukaciji, i na poziciji psihoterapeuta. Tokom godina rada učestvujem i u drugim stručnim edukacijama o traumi, a stečena znanja i vještine primjenjujem u radu sa osobama različite životne dobi, od djece do odraslih žena i muškaraca. Najveće vrijednosti koje cijenim u radu u ovoj organizaciji su mogućnost samostalnog djelovanja i učenja, širina i kreativnost u radu. Saradnja koja se ostvaruje kroz različite projekte pruža nebrojene mogućnosti za povezivanje sa drugim sličnim organizacijama i stručno usavršavanje širom svijeta. Raditi u jednoj ovakvoj organizaciji je dinamično i zahtijeva sposobnosti kao što su fleksibilnost, kritičko promišljanje i ustrajnost. Ono što me čini ispunjenim i ponosnim radeći u jednoj ovakvoj organizaciji su ostvareni dugogodišnji kontakti s našim korisnicima i osjećaj da smo i dalje tu sa svrhom, zbog njih.

Uvod

U ovom kratkom predstavljanju nastojat ćemo prenijeti naša iskustva kada je riječ o radu sa osobama koje su preživjele ratna traumatska iskustva. Najprije ćemo prezentirati teorijski okvir, principe i metodologiju rada a zatim ćemo prikazati naša iskustva kada je riječ o načinima rada u grupama s populacijom ljudi koja je doživjela masovni progon, mučenja i ubijanja tokom ratnih dejstava 1992.-1995. Za kulturu sjećanja je važno da ovaj dokument ostavi trag u historiji i, možda, potakne nove generacije da više cijene mir i ljudski život. Da budu svjesni posljedica rata koje su i danas prisutne, te da svakome empatija, solidarnost i mir budu vodilje u gradnji bolje budućnosti.

Ideja rada u zajednici

Sama ideja o proširivanju psihosocijalnog rada Vive Žene na rad u zajednici nametnula se kao logičan slijed dotadašnjeg rada Vive Žene koji je bio baziran najprije u našem Centru u vidu kriznog smještaja, psihološke i medicinske brige o korisnicima koje su protjerane i prisilno prognane iz svojih zajednica u sjeveroistočnoj Bosni. Neposredna zaštita i ostali vidovi akutne pomoći su pružani ženama i djeci do momenta kada bi se oporavili i bili smješteni u neko od privremenih kampova za raseljena lica kojih je u to vrijeme oko Tuzle bilo nekoliko. Nakon tog akutnog terora i pružanja psihosocijalne podrške preživjelim, fokus Vive Žene prelazi u kampove za raseljena lica čime naš tim po prvi put prelazi iz stacionarnog na terenski oblik rada.

Svrha i ciljevi rada u zajednici

Danas rad u zajednici za nas podrazumijeva provođenje psihosocijalnih intervencija u cilju postizanja psihološke i međuetničke dobrobiti pojedinaca i zajednica koji obitavaju u specifičnim društveno političkim kontekstima. Ova naizgled jednostavna definicija rada u zajednici u sebi sadržava brojne izazove koje nameće upravo taj složeni društveno politički kontekst koji uvijek djeluje na zajednicu i dio je društvene dinamike koja nerijetko određuje i dugoročne ishode našega rada.

Ciljevi rada u zajednici su generalno gledajući umanjeње negativnih posljedica trauma uzrokovanih ratom i nakon rata a specifični ciljevi su rad na proradi traumatskog iskustva, kreiranje uslova za održivi mir i toleranciju među različitim etničkim skupinama, te podizanje svijesti o mentalnom zdravlju i razvoju koping strategija za nošenje sa svakodnevnim životnim izazovima.

Ciljne grupe u zajednici

Ulaskom u zajednicu, Vive Žene počinju s proširenjem ciljne grupe koja je do tada bila rezervirana isključivo na žene i djecu. Ulaskom u kampove za raseljena lica, naša ciljna grupa se proširuje na muške adolescente i odrasle muškarce.

Naše ciljne grupe u zajednici su žene, muškarci i djeca. Kada su u pitanju muškarci, radi se o osobama koje su preživjele torturu i mučenje u logorima i nekim drugim kontekstima. Zatim, osobe koje su bile žrtve rata, tokom ratnih borbi, dakle ratni veterani. Zatim, druga generacija osoba koje su prošle traumu, odnosno, osobe sa višestrukim gubicima bliskih članova porodice.

Kada su u pitanju žene, radi se također o osobama koje su doživjele torturu i mučenje u logorima, uključujući seksualno zlostavljanje, zatim osobe sa višestrukim gubicima te mlađe žene i djevojke koje su doživjele traumatska iskustva ili gubitke tokom i nakon rata kao civili.

Razumijevanje i osnovni pristupi rada u zajednici

Rad u zajednici je uvijek izazovan jer zajednicu doživljavamo kao jednu konstantno promjenljivu kategoriju, kao živi organizam koji je veoma osjetljiv na bilo kakve promjene, dok svi članovi u tim zajednicama utiču jedni na druge i međusobno zavise jedni od drugih. Kada tome dodamo promjene koje su društvo i pojedinci pretrpjeli tokom rata, ova činjenica dodatno usložnjava situaciju.

Holistički pristup

Naš pristup u zajednici se bazira na nekoliko principa. Kao prvo, naše shvatanje pojedinca se bazira na holističkom pogledu na osobu. Holistički pristup u psihosocijalnom radu je metodološki pristup koji se fokusira na tretiranje osobe kao kompletnog bića, uzimajući

u obzir sve aspekte njenog života, uključujući fizičko, emocionalno, mentalno, socijalno i duhovno stanje. Umjesto da se problemi posmatraju izolovano, holistički pristup prepoznaje međusobnu povezanost i uticaj različitih faktora na pojedinca.

U psihosocijalnom radu to znači da stručnjaci razmatraju sve relevantne faktore koji utiču na dobrobit i funkcionisanje pojedinca, uključujući socijalno okruženje, porodične odnose, mentalno zdravlje, ekonomske uslove, kulturne faktore i mnoge druge. Cilj je stvoriti plan intervencije koji će podržati osobu na svim nivoima njenog života i omogućiti joj da postigne optimalno blagostanje.

Ovaj pristup podrazumijeva i multidisciplinarni rad, gdje stručnjaci iz različitih oblasti mogu sarađivati kako bi pružili sveobuhvatnu podršku pojedincu ili grupi. Holistički pristup naglašava važnost empatije, razumijevanja i podrške u procesu rasta i promjene.

“Ne činjenje štete”

Drugi metodološki okvir našeg djelovanja u zajednici bazira se na metodološkom principu ne činjenja štete (“Do not harm”). Osnovna ideja modela “Ne činjenja štete” je da se osigura da djelovanje osobe ne nanosi štetu drugima, posebno u kontekstu pružanja pomoći ili podrške. To znači da stručnjaci, kao što su terapeuti, savjetnici ili liječnici, trebaju pažljivo razmotriti posljedice svojih postupaka i uvjeriti se da njihove intervencije neće uzrokovati dodatnu štetu korisnicima ili zajednici. Ovaj model potiče empatiju, osjetljivost i odgovornost u radu s drugima. To znači da stručnjaci moraju biti svjesni svoje moći i uticaja te se pobrinuti da koriste tu moć na način koji pridonosi dobrobiti korisnika ili zajednici, umjesto da im nanose dodatnu štetu.

U praksi, model “Ne činjenja štete” često uključuje pažljivo procjenjivanje rizika i koristi različitih intervencija i alata, kao i otvorenu komunikaciju s korisnicima ili zajednicom kako bi se osiguralo da se njihove potrebe i granice poštuju.

Ukratko, model “Ne činjenja štete” naglašava važnost etičkog i odgovornog djelovanja u psihosocijalnom radu kako bi se osiguralo da se ljudima pruža podrška na način koji ne nanosi dodatnu štetu njihovom emocionalnom, mentalnom ili fizičkom blagostanju.

“Trauma osjetljiv pristup”

I konačno, treći veoma važan princip kojim se vodimo u radu s korisnicima i zajednicom je “Trauma-osjetljiv pristup”. “Trauma osjetljiv pristup” u psihosocijalnom radu je pristup koji prepoznaje uticaj trauma na pojedinca i prilagođava intervencije kako bi bile sigurne, podržavajuće i učinkovite za ljude koji su prošli kroz traumatična iskustva. Osnovna ideja je da se svaka osoba može različito nositi s traumom te da je važno prilagoditi pristup svakom pojedincu kako bi se osiguralo da se osjećaju sigurno i podržano.

Ovaj pristup uključuje razumijevanje kako trauma može uticati na različite aspekte

života pojedinca, uključujući mentalno zdravlje, emocionalno stanje, odnose s drugima i sposobnost suočavanja sa izazovima. Također, uključuje primjenu strategija i tehnika koje su osmišljene kako bi se obezbijedile sigurnost, povjerenje i respekt prema osobama koje su prošle kroz traumatična iskustva.

Ovaj pristup naglašava važnost empatije, podrške, razumijevanja i nenasilne komunikacije u radu s osobama koje su prošle kroz traumatična iskustva. Također, uključuje prepoznavanje i poštivanje granica pojedinca te pružanje izbora i autonomije u procesu oporavka.

Razumijevanje traume

Znanje o traumi i njenom uticaju na zajednicu i pojedinca predstavlja ključni aspekt rada Vive Žene. Psihološku traumu nastalu kao posljedicu povrede od strane drugog ljudskog bića smatramo jednom od najtežih ili najdevastirajućih oblika traume. Doživjeti povredu od strane osoba kojima smo vjerovali, urušava temeljne postulate povjerenja i mijenja čovjekov bazični osjećaj sigurnosti i odnose prema drugim ljudima. Trauma uzrokovana od strane drugih osoba tokom vremena može izgubiti na intenzitetu ili se pojačati u zavisnosti od društvenih okolnosti ali osoba nikada više ne može biti ista. Druga važna stvar kada govorimo o ratnoj traumi jeste da trauma skoro nikada ne predstavlja jedan izolovani događaj već niz akumuliranih, često različitih i kontekstualno specifičnih traumatskih događaja u određenom vremenskim periodima s različitim mogućnostima pristupa određenoj vrsti resursa i pomoći. Ovakve traume su uglavnom dugotrajne i vrijeme ne igra važnu ulogu u procesu oporavka. Ona uvijek može biti aktivirana ukoliko se kod pojedinca iz racionalnih ili iracionalnih razloga naruši bazni osjećaj sigurnosti.

Kontekstualni pristup

Traumu uvijek oblikuje specifični društveno, kulturno, politički kontekst a zadatak svake države je da razumije i pronađe definiciju koja najpreciznije oslikava te specifičnosti i posljedice nastale u takvom kontekstu. Te definicije nikada nisu jednostavne i lako dostupne jer je trauma često neuhvatljiva i riječima teško artikulirana. Tako svaka zajednica koja je pogođena ratom ima neku svoju specifičnost koju je potrebno dekonstruisati kako bismo je mogli pobliže upoznati i razumjeti njen uticaj i djelovanje na pojedinca kao i oblikovanje društvene svijesti. Zbog toga se koncept shvatanja traume unutar Vive Žene posmatra kroz kontekstualni pristup, a to je da trauma nije samo osobna reakcija pojedinca kao ni puki zbir kliničkih simptoma, nego je trauma uvijek duboko ukorijenjena i isprepletena u specifičnom historijskom, socioekonomskom, kulturnom i političkom kontekstu a njeno djelovanje na pojedinca je specifično i skoro uvijek vrlo različito.

Proces iscjeljenja

Trauma, kako smo vidjeli, ne zahvaća samo individuu nego uvijek i kolektiv tj. zajednicu. Često traje tokom cijelog života, formirajući novi pogled na život. Procesuiranje traumatskog iskustva je cjeloživotni proces i on zavisi od individualnih i društvenih faktora.

Oporavak se može odvijati na dva nivoa. Na individualnom i kolektivnom nivou. Individualni oporavak zavisi najčešće od pojedinca gdje se kroz proradu traumatskog iskustva i uspostavu emocionalne ravnoteže osoba uči kako da povрати vjeru u sebe i uspostavi koliko toliko stabilnu životnu rutinu koja joj omogućava određen stepen stabilnosti i samokontrole u određenom društvenom kontekstu. Osoba razumijeva uzroke svojih psiholoških smetnji i nastoji ih regulisati kroz određene tehnike i metode. Ona je sposobna za samostalno funkcionisanje ali njen bazni osjećaj sigurnosti je i dalje krhak a nivo pripravnosti je i dalje na visokom nivou. Dok je individualni oporavak vrlo važan jer povećava funkcionalnost i kvalitetu života pojedinca, kolektivni oporavak je možda i važniji. To je proces koji podrazumijeva aktivno uključivanje uže i šire zajednice u samo razumijevanje problema. Veoma važna stvar u kolektivnom oporavku zajednice leži u prepoznavanju i priznanju patnje preživjelih od strane društva te aktivnoj participaciji da se kroz zakonske regulative, individualno i kolektivno izvinjenje te procese reparacije povрати bazično povjerenje i izgubljeno dostojanstvo. Istinsko zacjeljivanje i oporavak počinju tek kada država preuzme odgovornost i obezbijedi garanciju neponavljanja. Međutim, u etnički podijeljenim zajednicama kolektivna katarza predstavlja samo nedosanjani san a preživjeli bivaju reviktimizirani relativizacijom zločina, negiranjem patnji i veličanjem ratnih zločinaca. Kao posljedicu toga imamo prisutnost hroničnog straha i tišine usljed gušenja svakog pokušaja isticanja ovog problema u javnom prostoru.

Stoga se naš rad u etnički podijeljenim zajednicama danas često može prepoznati kroz aktivnosti koje naizgled nisu u direktnoj vezi sa ratom i traumom, nego s temama od zajedničkog interesa, koje povezuju etničke skupine kao što je tema rodnozasnovanog nasilja, zatim teme i aktivnosti usmjerene na ekonomski razvoj, razvoj socijalnih vještina kod mladih i slično.

Transgeneracijski prenos traume

Mi vjerujemo da se neprorađena akumulirana trauma nesvjesnim obrascima ponašanja, stavovima, mistificiranjem ili tabuiziranjem proživljenog može prenositi s roditelja na dijete ali i unutar neke zajednice. Ovaj proces se naziva transgeneracijski prenos traume i odvija se na nesvjestan način, ukoliko ne postoji društveni kontekst koji iskazuje empatiju i traga za istinom. Na primjer, roditelj koji je tokom rata razvio simptome PTSP-a (Posttraumatskog stresnog poremećaja) a koje nije proradio, nije u stanju pružiti emocionalnu podršku svojoj djeci. Roditelj može biti preopterećen strahom, tjeskobom ili agresijom što može rezultirati

nepredvidivim ili nasilnim ponašanjem. Djeca mogu apsorbovati ovakve obrasce ponašanja kao normalne te ih reproducirati kasnije u njihovim odnosima. Ili, roditelj koji nije u stanju pokazati svoja osjećanja ili se povezati s drugima na emotivnom nivou, može dalje uticati na djetetovu sposobnost razvijanja zdravih veza i suočavanja s vlastitim emocijama. Sve ove dinamike mogu doprinijeti transgeneracijskom prenosu traume, što znači da će se emocionalni teret i obrasci ponašanja koji su nastali kao posljedica ratne traume prenijeti na sljedeće generacije, čak i ako oni sami nisu izravno proživjeli rat.

Primjer rada u zajednici - Brčko distrikt BiH

Kada je u pitanju rad s grupama preživjelih u Brčko distriktu, on datira još od 2010. godine. pa sve do danas, sa određenim periodima prekida. Svjesni smo da su se na ovom području desili mnogi ratni zločin. Prisutni su bili različiti oblici torture kao što su: protjerivanje, kućni pritvori, granatiranje, ulične borbe, smaknuća, zatvaranje u logor, mučenje, silovanje...

Ako pogledamo statistiku prije rata, Brčko je bilo multietnički grad sa skoro 90.000 stanovnika. Do kraja rata, Brčko je imalo 33.600 stanovnika. Oni koji su ostali pretrpjeli su ogromne gubitke i traume. Grad je bio u potpunosti etnički podijeljen. Danas mnogi zločinci koji su učestvovali u progonu, ubijanju, silovanju i dalje žive na slobodi.

Ulaskom u jednu ovakvu zajednicu važno je sagledati kontekst cijele situacije i dešavanja. Nastojimo razumjeti specifičnost ratovanja, vrste razaranja i destrukcije, značajne datume, karakteristike gubitaka. Ali, također, nastojimo identifikovati snage i resurse koje zajednica posjeduje, kao što su institucije, pojedinci od posebnog interesa, udruženja koja djeluju na tom području i druga obilježja koja zajednicu čine specifičnom a sve kako bi osmislili adekvatne ciljeve i intervencije.

Jedna od glavnih aktivnosti u zajednici su psihosocijalne grupe. Grupe se formiraju na osnovu pomenute analize zajednice i prikupljenih potreba korisnika. Udruženja preživjelih predstavljaju prvu kariku kod zadobijanja povjerenja od strane populacije preživjelih. Pored globalnog sagledavanja problema, rade se i individualne procjene potreba i psiholoških problema s kojima se pojedinci suočavaju. Skrining u cilju procjene intenziteta anksioznosti, depresivnosti, PTSP-a i funkcionalnosti se rade na početku, sredini i na kraju grupnog rada. Grupe se odvijaju jedanput sedmično i traju 90 minuta. Prostor mora zadovoljavati kriterije privatnosti kako bi se učesnici osjećali sigurno. Grupni rad može trajati od 6 mjeseci do godinu i po. U početku grupnog rada radi se na uspostavi povjerenja i formiranja terapijskog saveza. U toj fazi cilj je da nas učesnici upoznaju i mi njih te da se smanji početna anksioznost od drugačijeg i nepoznatog. Glavni alati kojima se koristimo u ovoj fazi je безусловno prihvatanje, empatija i odavanje priznanja za sve što su naši korisnici do tada prošli. Svjesni smo da je važno ostaviti dovoljno vremena kako bi korisnici koji žele raditi na sebi i procesuiranju traumatskog iskustva mogli izraziti svoje emocije i stavove.

Na početku je uvijek važno pružiti informacije i čuti očekivanja korisnika. Evo nekih primjera očekivanja u početku grupnog rada u Brčko distriktu:

"... želio bih da budem opušteniji u životu, stalno osjećam napetost..."

"...volio bih naučiti kontrolisati bijes..."

"...želio bih biti bliži ljudima, jer u životu osjećam usamljenost..."

"...želio bih da se naučim ponovo radovati..."

"...volio bih čuti da li samo ja imam ove simptome..."

"...želio bih čuti i druga iskustva ljudi kako se nose s traumama prošlosti..."

"...volio bih naučiti brinuti o sebi, te lično jačati..."

"...volio bih osjećati rasterećenost od briga..."

Na osnovu individualnih procjena, očekivanja i potreba pravi se plan rada i kreiraju teme koje bi mogle biti važne za osobe koje su odlučile da sudjeluju u grupama.

Kreiranje izvjesnosti i predvidljivosti uz poticanje ugodne atmosfere od suštinske je važnosti. Očekivanja trebaju biti jasna i predvidiva (sadržaj, teme, okvir rada). Psihoedukacija u tom dijelu predstavlja nezaobilazan segment kako bi korisnici razumjeli zbog čega imaju određene simptome. Također, postojanje jasnih granica (etika, grupna pravila) pomaže da se svi u grupi osjećaju ugodno i poštovano. I na kraju, važno je pomenuti poticanje i kreiranje timskog duha, jer ulaskom u grupu oni postaju jedna cjelina, jedan tim, te ih zajedništvo i dijeljenje priča povezuje i međusobno jača.

Konkretno, kada je u pitanju rad u Brčkom primjenjivali smo model rada na traumi koji se sastoji na osam faza, ili osam koraka.

Tih osam faza su sljedeće: Kreiranje sigurnog mjesta; Momenat sreće prije rata; Kako sam se promijenio nakon rata; Najteži momenat; Prorada žalovanja i gubitaka; Snage i resursi/govor preživjelih; Ponos i vrijednosti/suočavanje s budućnošću; Kompletiranje grupnog iskustva i ritual za kraj. Važno je naglasiti da je ovaj model preuzet od Centra za žrtve torture iz Minesote (CVT), a adaptiran za bh. kontekst.

Svaka od ovih faza ima svoje trajanje, svrhu i ciljeve. Faze ili koraci su međusobno povezani i ne može se preći u sljedeću fazu dok prethodna nije dovršena. Ključna faza je "Najteži momenat" i njoj se posvećuje najviše pažnje jer se za nju korisnik u prethodnim koracima priprema i uči samoregulaciji emocija. Međutim, svakoj od ovih faza pristupamo s velikom osjetljivošću i dajemo prostora unutar grupe da svaki pojedinac dobije dovoljno vremena da se poveže sam sa sobom i svojom pričom.

Za članove grupe je važno pomoći da prepoznaju i cijene svoje urođeno dostojanstvo, vrijednost i osjećaj nade za budućnost, kao i da razviju kapacitete da izvuku snagu iz samih sebe i okoline u kojoj pripadaju.

Primjer kreativnog crtanja na temu simboli snage i održivosti

Da je psihosocijalni rad u grupama jedan živi proces i da voditelji grupe cijelo vrijeme trebaju da oslušuju potrebe i promjene kod njihovih članova je jedna od ključnih vještina u radu a dokaz za to su naše brojne intervencije koje su izlazile iz okvira isključivog rada u grupama, nego su se prelijevale na njihovo socijalno okruženje. Kako ranije rekosmo, traumatu ne smijemo posmatrati izolovano od konteksta a društveno politička dešavanja u svakom momentu mogu postati okidači za narušeni osjećaj sigurnosti. Podrška i praćenje naših članova grupe tokom procesa svjedočenja na sudu za ratne zločine predstavlja važnu intervenciju u zajednici hvatajući se direktno u koštac sa trenutnim izazovima koji stoje pred našim korisnicima.

Pobrojat ćemo još neke intervencije koje karakterišu naš svakodnevni način rada u zajednici kojima nastojimo kod naših korisnika vratiti nadu i povećati stepen povjerenja u ljude i bolju budućnost:

- Psihološka podrška u cilju prevencije retraumatizacije svjedoka, prije, u toku i nakon svjedočenja,
- Obezbjedivanje psihoterapije članovima porodice (individualna, porodična, partnerska),
- Pravna pomoć prilikom ostvarivanja statusa civilne žrtve rata,
- Pravna pomoć u vidu pisanja tužbi u cilju oslobađanja sudskih troškova,

- Kućne posjete članu grupe koji je bolestan,
- Humanitarna pomoć članovima grupe koji su u stanju socijalne potrebe,
- Sačinjavanje potvrda u cilju dokaza da je član učestvovao u psihosocijalnim grupama,
- Posjete pojedincima i grupama nakon grupnog tretmana u cilju praćenja održivog napretka,
- Supervizijski susreti grupa za samopomoć,
- Seanse u cilju razrješavanja konflikata između članova grupe,
- Pružanje raznih edukacija članovima udruženja preživjelih u cilju individualnog i organizacionog razvoja,
- Zajedničko obilježavanje značajnih datuma i godišnjica stradanja.

Sve pobrojane intervencije čine sastavni dio našeg svakodnevnog rada u zajednici i čini našu vazdu još jačom i stabilnijom.

Grupe za samopomoć / Praćenje korisnika (briga poslije)

Nakon intenzivnog rada, neki članovi grupe su se povezali i napravili grupu za samopomoć, gdje se članovi i dan danas sastaju i družu, te tako potiču pozitivan duh, zajedništvo i solidarnost u svojoj svakodnevici. Za njih je to od velikog značaja, posebno jer se prije ove grupe neki nisu ni poznavali.

Susret na slici ispod je upriličen u poznatom lovištu u Brčkom, zvanom „Fazanerija“, gdje su članovi nekadašnje psihosocijalne grupe bili domaćini ovoga susreta. Upriličili su nesvakidašnji doček uz obilje ukusne hrane. Ovakvi događaji imaju svrhu podržati bivše članove da nastave održavati zdrave i funkcionalne odnose s drugima u cilju brige o svom mentalnom zdravlju. Također, ova druženja imaju i neformalni karakter gdje se uz neobaveznu priču pored bivših članova grupe mogu uključiti i drugi članovi porodice.

Na fotografiji gore prikazan je susret grupe preživjelih u periodu korone kada su upriličeni susreti „briga poslije“. Period korone je donio brojne izazove i strahove među korisničkim grupama. Važno je bilo održavati kontakte bilo telefonske ili zajedničke susrete u manjim grupama.

Povodom 19. juna, Međunarodnog dana za eliminaciju seksualnog nasilja u konfliktu, u gradu Brčkom na Trgu mladih održan je mirni skup u znak podrške ženama koje su preživjele seksualno nasilje u ratu.

Članice Udruženja za pomoć preživjelim i žrtvama seksualnog nasilja u ratu „Suze“ obilježavaju Međunarodni dan borbe protiv seksualnog nasilja u konfliktu uz podršku brojnih udruženja i pojedinaca koji su došli da podrže ovaj važan dan. Pored udruženja iz Brčkog, skup su podržali i udruženja iz Bratunca i Tuzle.

Vive Žene Tuzla već duži niz godina sarađuju s ovim udruženjima, daju podršku preživjelim, stoje uz preživjele u ovim danima, jer smo svjesni posljedica koje ratna trauma ostavlja narednim generacijama.

Važno je da se prisjetimo i pomenemo još neka mjesta u kojima smo radili sa preživjelim. To su: Bratunac, Hranča, Suha, Bjelovac, Biljača, Kravica, Burnice, Đulići, Konjević Polje, Nova Kasaba, Brčko, Boće, Busovača, Vareš, Liplje, Đulići, Skelani, Srebrenica...

Zaključak

Svako društvo koje ne radi na otkrivanju historijskih činjenica, transparentnosti i dostizanju pravde osuđeno je na ponavljanje istih grešaka u budućnosti. Ratne traume i dalje žive u ljudskim dušama, one nikada ne zacjeljuju same. Ukoliko ne budemo imali empatiju prema onima koji su najviše propatili i ne radimo kao društvo na otkrivanju činjenica i osudi zločina, gradit ćemo suprotne istine, odgajati djecu u duhu mržnje, tražiti krivce uvijek u drugima i čekati da nam sudbinu kroje drugi, oni koji uvijek misle da su oni u pravu.

Ovaj rad ukazuje na potrebu da je rad sa preživjelim i dalje nužan i važan kako za direktno traumatizirane, tako i za cijelu zemlju koja se od završetka rata suočava s brojnim teškoćama kao posljedicu onoga što se desilo u prošlosti.

Međusobna podrška u grupi može značiti izvor snage u prevazilaženju i prihvatanju onoga što je bilo i može dopinijeti oporavku pojedinca, grupe, ali i cijele zajednice.

Svaki naš uspjeh vezan je za zadovoljstvo i osmeh ljudi kojima uspjevamo olakšati svakodnevnicu i zajedničkim snagama naći puteve za nastavak života. Važno je da se sa svakom našom aktivnošću razbijaju tabui o mentalnom zdravlju i tako priča o našem radu dobiva veći značaj što često osvještavamo kroz rad sa korisnicima. Važnost rada na sebi i suočavanja s prošlošću, otvara viziju budućnosti i usvajanju novih iskustava i životnih izazova. O ratu treba govoriti kako bi prevenirali naredne sukobe i gradili mostove za ljepšu i svjetliju budućnost generacija koje dolaze.

Razvoj pedagoškog programa Vive Žene

Stela Đug,

edukatorica, pedagoški rad

Selma Bajramović,

edukatorica, pedagoški rad

“Sigurnost se neće sama dogoditi, to je rezultat zajedničkog dogovora i društvenog ulaganja. Dugujemo to našoj djeci, najvrjednijem resursu našeg društva, život bez nasilja i straha.” — Nelson Mandela, južnoafrički političar i bivši predsjednik.

Uvod

Kada bi svakog roditelja pitali šta mu je najvrjednije na ovom svijetu odgovor bi vjerovatno bio da su to njihova djeca, a opet, u svakodnevnom životu, pritisnuti obavezama i poslovima, jako malo vremena i prostora ostavljamo baš njima. Tako je bilo i sad već davne 1994. godine, kada su majke sa svojom djecom, prognane iz sjeveroistočne Bosne, došle na područje Tuzle u naš centar (Vive Žene). Skrhanе bolom za ostavljenim i izgubljenim domom, brigom za egzistenciju, opterećene vlastitim traumama, jedva da su se mogle adekvatno brinuti o sebi a još teže je bilo biti posvećen djeci i to baš kad im je to bilo najpotrebnije.

Rad pedagoškog tima Vive Žene započeo je upravo u ovom teškom trenutku, u ratu i zbog posljedica rata a nastavio djelovanje i podršku djeci i mladima kroz razvoj programa koji su pratili potrebe i kontekst u kojim odrastaju djeca i mladi.

U ovom kratkom članku želimo pokazati program i metodologiju koji smo kreirali i razvijali kroz naše tridesetogodišnje iskustvo u radu sa djecom i mladima. Zahvaljujući mogućnostima da učestvujemo u raznim edukacijama, kroz koje smo radile na ličnom razvoju i razvoju organizacije, ujedno smo razvijale, dopunjavale i proširivale naše programe, prateći kontekst i potrebe djece i mladih u datim momentima. Članak je namijenjen svima koji žele više upoznati rad Vive Žene tokom trideset godina, te metodologiju i pristup koji smo imale tokom razvoja i sprovođenja aktivnosti sa djecom i mladima.

Rad s djecom na podizanju samopouzdanja, pitanjima rodne ravnopravnosti i promicanju dijaloga važan je jer oblikuje temelje njihovog svjetonazora i ponašanja. Ovi elementi su ključni za razvoj zdravih, samosvjesnih i tolerantnih individua, te stvaranje inkluzivnog društva. Pored toga, rad na ovim područjima omogućuje im da razviju poštovanje prema sebi i drugima, potiče ih da budu otvoreni prema različitostima i različitim perspektivama te ih osnažuje da se bore za pravdu i jednakost. Osim toga, omogućuje im da steknu vještine komunikacije, empatije i suradnje, koje su ključne za izgradnju harmoničnih međuljudskih odnosa i uspješno funkcioniranje u društvu. Kroz ove aktivnosti, djeca postaju aktivni sudionici u stvaranju pozitivnih promjena u svijetu oko sebe.

Vremenski okvir rada pedagoškog tima Vive Žene

- 1994. – 1999. godina rad u centru Vive Žene
- 1999. – 2009. godina rad u izbjegličkim naseljima Špionica, Višća, Mihatovići i u mjesnoj zajednici Dokanj
- 2000. – 2010. godina OŠ „Slavinovići“ Tuzla
- 2001. -2002. godina ambulante grupe djece iz izbjegličkog naselja Ježevac čije su majke dio psihosocijalnih grupa u Centru Vive Žene
- 2005. – 2012. i 2017. – 2019. godina OŠ KŠC „Sv. Franjo“ Tuzla
- 2008. – 2020. godina OŠ „Vuk Karadžić“ i područno odjeljenje Bjelovac, OŠ „Petar Kočić“ Kravica i područna odjeljenja Konjević Polje i Burnice i OŠ „Branko Radičević“, Bratunac
- 2011. – 2020. godina Peta, Treća i Deseta OŠ Brčko Distrikt
- 2019. – 2020. godina OŠ „Vladimir Nazor“ Odžak
- 2020. - 2024. godina rad sa mladim djevojkama na području općina Kladanj, Vlasenica, Bratunac, Srebrenik i Lipnica

Program rada

Program se sastoji iz četiri dijela: **pedagoške radionice, kreativne/art radionice, radionice pozitivne komunikacije i radionice jednakopravnosti spolova**. Ovaj program se realizuje u toku dvije godine. Članovi grupe su dva puta mjesečno kontinuirano prisutni na radionicama. Učešće djece i mladih u grupama je na dobrovoljnoj osnovi.

Program je namijenjen za svu djecu i mlade koji žele više naučiti o sebi i poboljšati svoju komunikaciju s drugima. Ono što je bitno za dobro funkcionisanje grupe jeste da je grupa homogena i da su učesnici motivirani za rad.

Radionice imaju interaktivni karakter i na taj način podstiču kreativnost kod djece i mladih ali i kod voditelja. U radionicama sjedimo u krugu što omogućava da svi gledaju jedni drugima u lice i da učesnici imaju istu važnost. Program se razlikuje od školskog u tome što nije orijentisan na sticanje znanja i pamćenje činjenica, nego se zasniva na takozvanom „iskustvenom učenju“, koje podrazumijeva kreiranje situacije u kojima učesnici uče kroz metodu „vlastite kože“, što se postiže vježbama, simulacijom i akcijom.

Program pedagoških radionica služi kao spona između djeteta, porodice i škole, te kroz podršku i pomoć djetetu pomaže i široj zajednici. Usmjeren da ohrabri i prihvati različito mišljenje, pohvali, oda priznanje, stvori sigurno mjesto i prijateljske veze. Pomaže da djeca nauče živjeti sa strpljenjem, tolerancijom, ljubavlju, vjerom u sebe i ljude oko sebe. Uključuje empatiju, komunikacijske vještine, toleranciju, kooperativnost i uzajamnu pomoć, odgovornost prema sebi i drugima, ustrajnost u obavljanju zadataka, kontrolu nasilnih ponašanja, iskaze osjećaja vrijednosti, jedinstvenost i pozitivnu sliku o sebi.

Tokom prve godine sprovođenja radionica članovi grupe rade na prepoznavanju i prihvatanju svojih osjećanja i potreba. Kroz niz aktivnosti uče da preuzmu odgovornosti za svoja osjećanja, misli i djelovanja. U tom radu se trudimo istaknuti pozitivne strane i uspjehe svakog člana, što se vidno odražava na njihove reakcije i samopouzdanje, te sigurnost u sebe i svoj uspjeh. Tokom druge godine fokus rada nam je na radionicama pozitivne komunikacije i jednakopravnosti spolova.

Pedagoške radionice: Koncipirane su na osnovu tri ključne teme: Upoznajmo sebe i druge; Stereotipi i predrasude i Sukob i suradnja

Osnovni sadržaj je JA i TI: naši strahovi, naše ljutnje, naši problemi, naši snovi, naše odluke, naši sukobi, naše vrijednosti, moje ime, šta kod sebe volimo, zašto radimo to što radimo, kako vidimo druge, naše sličnosti, naše razlike, poruke podrške, suradnja, tolerancija, aktivno slušanje, razgovor prihvatanja, kreativno rješavanje sukoba.

Art radionice: Kroz art radionice nastojimo da podržimo razvoj ličnosti djece i mladih kroz razvijanje njihove svjesnosti za svijet oko njih ali i za njihov unutarnji svijet. Kroz art

radionice učesnici otkrivaju i osnažuju vlastite sposobnosti, kreativnost, maštu, jedinstvene potencijale, unutarnje interese i motivaciju, razvijaju mentalnu fleksibilnost, grade povjerenje u sebe i svoje mogućnosti. Djeci ovo pruža mogućnost da se izraze neverbalno koristeći se raznim tehnikama i metodama kreativnog rada.

Radionica pozitivne komunikacije: razgovor je najčešći i najvažniji oblik komunikacije među ljudima. Međutim, ovaj oblik ne isključuje konfliktne situacije, odnosno sukobljavanje. U svakodnevnom životu čujemo puno grubih i pogrdnih riječi, koje polako postaju u svakodnevnom riječniku normalan način izražavanja. Kako izaći iz tog začaranog kruga agresije i netolerancije? Možda ne možemo promijeniti druge, ali možemo promijeniti sebe, svoje prihvatanje i ophođenje. Možemo naučiti govor prihvatanja. To je govor kojim pokazujemo razumijevanje druge osobe, njenih osjećaja, misli i stavova, njenih potreba. Pritom ne napuštamo vlastito mišljenje ni vlastite stavove, osjećaje i potrebe. Nikada nije prerano učiti djecu kako da nenasilno rješavaju probleme. Koristeći pozitivnu komunikaciju učimo djecu da brinu za druge s poštovanjem te se na takav način razvija generacija koja će razumjeti tuđe emocije i biti povezana sa drugima.

Radionica o jednakopravnosti spolova: u ovom dijelu obrađuju su teme vezane za pitanja ravnopravnosti spolova, vrstama nasilja, moći u odnosima. Stereotipi su pojednostavljene i vrlo često iskrivljene predodžbe koje se vežu za određenu spolnu grupu i podrazumijevaju čitav niz karakteristika koje tu grupu opisuju i određuju. Pored toga, na osnovu pretpostavljenih fizičkih i psihičkih karakteristika određenog spola, kreiraju se tzv. društvene rodne uloge koje za sobom povlače i niz stereotipiziranih radnji i ponašanja. Stoga postoje razne podjele aktivnosti i djelovanja na „muške“ i „ženske“ koje idu u prilog muškarcima i na taj način oni stiču veću moć u društvu.

Cilj je da se djeca i mladi oba spola pripreme za aktivno i ravnopravno sudjelovanje na svim područjima života. Kroz promociju nediskriminacijskih znanja o ženama i muškarcima, ukazujemo na neravnopravnosti spolova i probleme rodni stereotipa, radimo na sprečavanju nasilja nad ženama, odnosno muškarcima.

Mjesta u kojima smo radili:

- Centar Vive Žene
- Izbjeglička naselja: Višća, Mihatovići, Špionica
- Škole: OŠ „Solina“/područno odjeljenje Dokanj, KŠC „Sv. Franjo“ Tuzla, OŠ „Slavinovići“ Tuzla, OŠ „Sjenjak“ Tuzla, V, III, X OŠ Brčko Distrikt, OŠ „Vuk Karadžić“ Bratunac i područno odjeljenje Bjelovac, OŠ „Petar Kočić“ Konjević Polje, Kravica i Burnice, OŠ „Branko Radičević“ Bratunac, OŠ „Vladimir Nazor“ Odžak

- Dom za djecu bez roditeljskog staranja / grupe djece u Centru Vive Žene
- Rad sa mladim djevojkama na području općina Bratunac, Vlasenica, Kladanj, Srebrenik i Lipnica

Proces pedagoškog rada kroz trideset godina

U periodu od 1994. do 1999. godine rad sa djecom u Centru Vive Žene se organizovao na način da su djeca koja su sa majkama boravila u našem Centru bila podijeljena u različite grupe po uzrastu. Tokom ovog perioda 250 djece su bili dio našeg programa. Svaka grupa određene uzrasne dobi imala je zasebne aktivnosti. Prostor u kojem su boravili bio je adaptiran i prilagođen posebnim programima. Osoblje koje je bilo zaduženo za sprovođenje programa dobijalo je od djece dodatne informacije kroz igru, crtanje i razgovor koje su koristile kolegicama terapeutima, a koje su radile s majkama, što im je pomoglo u cjelokupnom tretmanu majki i djece.

1999. godina ima veliki značaj na razvojnem putu naše organizacije. U toj godini su se desile strukturalne promjene koje su naš rad usmjerile na proširenje aktivnosti. Pored rada u samom terapijskom Centru, otvaramo ambulantni savjetodavni rad i rad u zajednicama – kolektivnim centrima za raseljena lica. Zbog nemogućnosti povratka u Republiku Srpsku u Tuzlanskom kantonu u tom periodu je bilo 140.000 prognanika koji su većinom bili smješteni u kolektivnim centrima za raseljena lica. Posebno ugrožena kategorije su bila djeca. U naseljima nisu imali nikakvu mogućnost da sadržajno iskoriste slobodno vrijeme. Nedostajale su im vannastavne aktivnosti, živjeli su u neadekvatnim prostorima a roditelji su bili okupirani svojim problemima, tako da su djeca provodila najviše vremena prepuštena sama sebi.

Započeli smo rad u kolektivnim centrima, Špionica i Višća, u kojima smo dobili prostor koji smo prilagodili i oplemenili za sprovođenje naših aktivnosti. U program naših aktivnosti smo uključili svu školsku djecu uzrasne dobi od 7 do 15 godina, podjelivši ih u grupe po uzrasnoj dobi. Našim radom djeci smo pomogli da racionalno koriste svoje slobodno vrijeme. Probudili smo kreativnost, potakli ih na spoznaju vlastitih osjećanja, brigu o drugima i pozitivnog odnosa prema okolini.

U kolektivnom centru Mihatovići naše aktivnosti su bile drugačije nego u gore navedenim naseljima. U ovom kolektivnom centru nismo imali direktne grupe djece ali smo unutar postojećeg obdaništa (obdaništa koje se nalazilo u sklopu kolektivnog centra), u skladu sa njihovim potrebama, organizirali edukaciju i superviziju osoblja koje je sprovodilo aktivnosti sa djecom i edukaciju majki na temu "Kako biti bolji roditelj".

Pored kolektivnih centara potrebe za psihosocijalnom podrškom imala su i pojedina tuzlanska prigradska naselja a jedan od takvih bio je Dokanj. U ovom mjestu u periodu rata od 1992. do 1995. godine dolazi do značajnih demografskih promjena u strukturi

stanovništva. Naime, na ovo područje se doseljava 230 porodica ili 522 raseljena lica bošnjačke nacionalnosti. Značajan broj stanovnika srpske nacionalnosti su napustili Dokanj. Za domicijelno stanovništvo hrvatske nacionalnosti ovo je bila velika promjena te su trebali pomoć i podršku za integraciju i socijalizaciju novih stanovnika. U tom periodu Vive Žene započinju program socijalni oporavak - ponovna izgradnja povjerenja, formirajući grupe žena.

U septembru 2000. započinjemo rad sa djecom u područnoj školi Dokanj sa učenicima cijele škole, a koju je u tom trenutku pohađalo 55 učenika od drugog do petog razreda.

Grupe djece su se održavale jedanput sedmično u trajanju od 90 minuta, gdje su djeca imala priliku da u slobodno vrijeme sudjeluju u programu na razvoju tolerancije, razvoju komunikacijskih vještina, prihvatanju različitosti i cjelokupnoj socijalizaciji u lokalnoj zajednici. S djecom je razgovarano o njihovom identitetu i prošlosti povezujući sa sadašnjošću kako bi ih potakli da vide što bolju budućnost.

Sprovodeći pedagoški program s djecom u kolektivnim centrima postajemo vidljiviji i prepoznatljiviji u široj zajednici, nakom čega počinjemo dobijati sve veći broj zahtjeva od škola kako s našeg Kantona tako i s područja Brčko Distrikta i sjeveroistočne Bosne. Potrebe škola su bile da kroz nastavne aktivnosti djeca kontinuirano rade na razvijanju vlastitih vrijednosti i savladavanju tehnika za rješavanje sukoba među vršnjacima. Time započinjemo novo poglavlje u našem radu koje se bazira na istom dvogodišnjem programu s grupama djece u školama. U periodu od 2005. do 2020. godine (do pandemije korona virusa) pedagoškim programom je obuhvaćeno četrnaest škola sa oko sto pedeset djece godišnje, uzrasta od 12 do 15 godina.

Naša metodologija rada i pristup u sprovođenju programa je doprinio da djecu potaknemo na drugačije razmišljanje u smislu osvještavanja ličnih resursa i kapaciteta i preuzimanju odgovornosti za svoje postupke i djelovanja. To znači da se, vraćajući ih na njih same, kroz jačanje njihovih ličnih resursa i vrijednosti, zapitaju se "kako je to vidim?", "kakva su moja osjećanja u vezi toga?", "šta zaista želim i kako ću djelovati na ispravan način uvažavajući sebe i svoje stavove, ali ujedno poštojući druge i različite?". S time smo im probudili odgovornost u njihovim akcijama koje imaju prema drugima jer od toga zavise međusobni odnosi u svim sverama života. Doprinijeli smo da postanu svjesni da odgovori na sva pitanja koja imaju i koja sebi često postavljaju pronađu u sebi, koristeći se naučenim metodama i alatima.

Kako bi promjene koje su nastajale kod djece bile što bolje i efikasnije podržane od strane škole i roditelja, u naš program smo uvrstili i aktivnosti vezene za edukaciju nastavnog osoblja i roditelja s ciljem boljeg razumijevanja promjena kod djece.

Istakle bismo dugogodišnju saradnju sa osnovnom školom KŠC „Sveti Franjo“, Tuzla gdje smo, pored rada sa grupama djece, sprovodili kontinuiranu edukaciju sa osobljem škole u obliku „treninga na poslu“. Ovaj način rada podrazumijevao je paralelno vođenje grupnih radionica

uz superviziju i zajedničko planiranje. U ovoj školi smo organizovali i edukaciju za razvoj ličnih kapaciteta nastavnog osoblja i usvajanje alata pozitivne komunikacije. U periodu od dvije godine kolegica psihoterapeutkinja pružala je savjetodavne sesije za roditelje, djecu i nastavnike u vremenu određenom za informativne roditeljske sastanke. S time su roditelji, djeca i nastavnici na individualnom nivou dobili podršku za svoje nedoumice.

Poseban model rada koji smo sproveli sa više od 300 mladih, djece u periodu od 2017. do 2019. godine u partnerstvu sa Pozorištem mladih Tuzla. Projekat je rezultirao da je 40 djece obučeno da budu vršnjaci edukatori na temu vršnjačkog nasilja. U okviru ove saradnje nastale su i tri velike pozorišne predstave i dva igrokaza, osmišljene i realizovane od strane djece na teme vršnjačkog nasilja, cyber i porodičnog nasilja. Ovim smo, na kreativan način doprinijeli na prepoznavanju rodnozasnovanog nasilja, uzrocima njegovog nastanka i mogućnostima prevencije. Tako koncipirani scenariji pretočeni u pozorišne predstave koje su izvedene upravo za vršnjake, roditelje i prosvjetne radnike i bile su savršena metoda za promjenu stavova kod publike.

Sa početkom pandemije naš direktan rad sa djecom se zaustavlja jer nismo mogli dobiti saglasnost od Ministarstava obrazovanja koje je u tom period strogo zabranilo sprovođenje bilo kojih vannastavnih aktivnosti u školama. Tokom pandemije smo naša stečena iskustva djelili sa građanstvom online putem kroz razne video uradke i prezentacije (kako djeci uljepšati trenutke izolacije, kako da učenje ne bude mučenje, kako pomoći roditeljima i djeci...).

U drugoj polovini 2020. godine, zbog nemogućnosti da svoj rad nastavimo u školama, započinjemo novo poglavlje bazirajući se na rad sa djevojkama i mladim ženama iz ruralnih sredina sjeveroistočne Bosne. Formirali smo grupe djevojaka i mladih žena u ruralnim zajednicama, poštujući u svakom trenutku mjere zaštite protiv pandemije te vodeći računa o dobrobiti i zdravlju korisnica. Cilj našeg rada sa ovim grupama je da kroz jačanje ličnih vrijednosti, samopouzdanja, *soft* i *hard skills* vještina osposobimo djevojke i mlade žene da budu što konkurentnije na tržištu rada. Kroz ovaj program do sada je prošlo 75 djevojaka i mladih žena iz ruralnih sredina sa općina Bratunac, Vlasenica, Kladanj, Srebrenik i Lipnica kod Tuzle i 176 žena i djevojaka žrtava nasilja u porodici. Prvi dio programa u radu sa djevojkama i mladim ženama su radionice koje im su omogućile da spoznaju svoj nivo samopouzdanja, ojačaju lične kapacitete, postanu svjesne vlastitih potreba i izgrade svoju viziju budućnosti. U drugom dijelu programa učesnice su na kraju *hard skills* edukacije dobile certificirane diplome sa kojima su osposobljene za pokretanje i vođenje samostalnog biznisa. Ovaj proces podrške djevojkama i mladim ženama u ruralnim sredinama i dalje se nastavlja. Uviđamo da je potreba za jačanjem, osnaživanjem i educiranjem žena važna i značajna kako bi doprinijeli njihovom ekonomskom osamostaljivanju a kroz to i smanjenju rodnozasnovanog nasilja.

Zaključak

Kada pogledamo unazad trideset godina, možemo sa sigurnošću reći da ono što naš program čini jedinstvenim i posebnim nisu samo teme i izbor radionica koje smo sprovodili, nego je to naš holistički pristup i odnos koji smo gradili sa svakom grupom i svakim učesnikom/učesnicom grupe. Tokom rada uzimali smo u obzir jedinstvenu ličnost svakog učesnika/ce, nastojeći uvijek istaknuti pozitivne strane i jačati postojeće resurse, kako bi im pomogli da lakše prevaziđu svoje strahove, svoje nedoumice, da ispolje svoju tugu, ljutnju, sreću, ljubav i sve što nemaju priliku nigdje izraziti. Ovaj holistički pristup je rezultat dugogodišnjih edukacija tima. Politike naše organizacije su omogućavale kreativnost i fleksibilnosti u radu. To je doprinijelo dobrom timskom radu, koji je uz redovne supervizije pojedinačnih slučajeva, prilagođavao i razvijao programe prateći potrebe konteksta i pojedinaca u zajednicama u kojima smo sprovodili aktivnosti.

Nažalost, ovakve mogućnosti djeca i mladi nemaju u okviru obrazovnog programa. Integracija ovakvog programa i pristupa u radu bi značajno doprinio sveobuhvatnom razvoju svakog pojedinca, te stvorio podsticajnu i njegujuću sredinu za učenje ličnog rasta. Takve zdrave i odgovorne ličnosti, uz adekvatnu podršku zajednice, gradile bi bolje društvo. Želimo se zahvaliti svoj djeci i mladima, učesnicima naših programa, nastavnom osoblju svih navedenih škola, kao i roditeljima koji su dozvolili sudjelovanje u ovom programu. Posebno bismo htjele istaknuti doprinos kolegice Milene Timanović, koja je u Vive Žene radila u periodu 1997.-2020. godina na nesebičnoj podršci i trudu koji je uložila u razvoj ovog programa i njegove implementacije.

IZGRADNJA MIRA KROZ PROCES RADA: od monoetničkih do multietničkih grupa žena

Stela Đug,

voditeljica psihosocijalnih radionica

Selma Bajramović,

voditeljica psihosocijalnih radionica

Uvod

Pomirenje može donijeti mir, razumijevanje i oprost. Može pomoći u rješavanju nesuglasica, smanjiti napetost i poboljšati kvalitet života svih uključenih. Ponekad je teško pronaći snagu za pomirenje, ali važno je otvoreno razgovarati, pokušati razumjeti tuđe perspektive i pronaći zajedničke tačke. Pomirenje može dovesti do ličnog rasta i razvoja, kao i jačanja međuljudskih veza. Važno je biti strpljiv i otvoren za kompromis. U ovom članku smo kroz opis tehnika i rezultata rada sa dvije zajednice željele pokazati koliko je ovaj rad važan i kako napredak cjelokupnog društva mnogo zavisi od toga na koji način ćemo prihvatiti i razumjeti druge, kako u sebi pronaći snage da oprostimo i krenemo dalje. Kroz čitanje ovog članaka nadamo se da ćemo potaknuti na razmišljanje čitaocima da razmisle o važnosti izgradnje dijaloga i uspostavi narušenih veza za dobrobit budućih naraštaja.

Vive Žene su još od 2009. godine započele svoj rad na izgradnji mira i povjerenja među različitim etničkim grupama. Ovdje opisujemo konkretnu metodologiju rada kroz primjer dijela aktivnosti jednog od monogobrojnih projekata koji se bave uspostavom dijaloga i izgradnjom mira.

Zajednice Kladanj i Vlasenica

Tokom ratnih 1992.-1995. godina **Kladanj** se nalazio na liniji razgraničenja na udaljenosti od svega 7 km od položaja Vojske Republike Srpske, ali ga je štiti niz visokih brda koja se prostiru istočno od grada. Iako je grad bio u dometu srpske artiljerije, ona ga nije mogla precizno gađati. Kladanj se tokom 1993. i rane 1994. često nalazio na udaru granatiranja, ali nije bio ni približno razrušen poput obližnjeg Olova. Strateški značaj Kladanja ogledao se u tome što se grad nalazi na glavnom putu između Sarajeva i Tuzle. Kladanj je bio prva slobodna teritorija na koju je bošnjačko stanovništvo bježalo sa područja Srebrenice, Bratunca i Vlasenice koje su se nalazile pod komandom Vojske Republike Srpske.

U Kladnju je većinsko bošnjačko stanovništvo. Grad je nakon rata obnovljen. Većina stanovništva radi u drvoprerađivačkoj, tekstilnoj i hemijskoj industriji. Razvijen je i zimski turizam.

U Kladnju je grupa formirana u saradnji sa nevladinom organizacijom „Žena-ženi“. Ovo udruženje je formirano 2019. godine s ciljem da pruži podršku i pomoć ženama oboljelim od nekog oblika kancera.

Međutim, već tokom prve godine razvoja, udruženje se proširilo i na ostale žene, tako da, uz naravno prvi i osnovni cilj, udruženje svojim radom okuplja i zbližava sve žene ove općine, daje im potrebnu podršku u svim sferama života, da bi žene izašle iz sjene i margine te zauzele mjesto koje im pripada.

Unutar ovog udruženja žene se bave proizvodnjom i preradom poljoprivrednih proizvoda, prirodnih sapuna i sl. Članice imaju iskustva s ratom, izbjegličkim životom, povratkom i nasiljem u porodici. Formirana grupa brojala je 19 članica.

Teritorija općine **Vlasenica** se nalazi u sjeveroistočnom dijelu Bosne i Hercegovine, na sjevernim obroncima planine Javor, a geografski se naslanja na dijelove općina: Han Pijesak, Srebrenicu, Bratunac, Zvornik, Šekoviće i na područje novoformirane općine Milići. Smještena je na prostoru regije Birač. U periodu prije rata u Vlasenici je više od pedeset posto stanovništva bilo bošnjačke nacionalnosti.

Tokom rata na ovom prostoru nalazilo se čak šest logora među kojima je najzloglasniji bio logor „Sušica“ u kome je mučeno i ubijano nesrpsko stanovništvo sa ovog prostora. Prema svjedočenjima preživjelih u navedenim logorima mnoge djevojčice i žene bile su silovane, mučene i ubijane tokom zatočeništva.

Danas u Vlasenici živi većinsko srpsko stanovništvo i jedan mali dio povratnika bošnjačke nacionalnosti. Grad djeluje nerazvijeno, privreda je uništena, mladi ljudi ga većinom napuštaju u potrazi za poslom kao u većini malih gradova u Bosni i Hercegovini.

Grupa žena u ovoj zajednici je formirana u saradnji sa lokalnim udruženjem žena „Podrinje“ Vlasenica, koje su istakle potrebu da budu dio psihosocijalnog programa. Grupa je brojala 14 članica koje su istakle da do sada nisu bile uključene u psihosocijalne programe. Aktivnosti unutar udruženja uglavnom su bile usmjerene na projekte koji su se ticali ekonomskog osnaživanja. Sve žene uglavnom su domaćice, bave se poljoprivredom i proizvodnjom domaćih proizvoda. Srpske su nacionalnosti a mješavina su domicijelnog stanovništva i stanovništva koje je nakon Dejtonskog mirovnog sporazuma preselio iz svojih zajednica koje su pripale Federaciji u ovu zajednicu na teritoriju RS-a.

Rad sa ove dvije zajednice započeo je u januaru 2021. godine i trajao do juna 2023. godine. U ovom periodu grupe su prošle kroz tri faze rada.

Prva, pripremna faza, trajala je godinu dana, po 12 susreta sa svakom grupom, tokom koje su u monoetničkim grupama obrađene teme koje se tiču spoznaje i nadogradnje ličnih kapaciteta. U grupama smo govorili o identitetu, samopouzdanju, vrijednostima i postojećim resursima. Nakon ovih tema članice su imale priliku da se prisjete pojedinih razdoblja u njihovim životima. Govoreći o periodu prije rata, dešavanjima u toku rata, uvidjele su koliko

ih je sve ovo promijenilo te kakve su danas. Komunikacija je bila jedna od važnih tema kroz koje su osvijestile ličnu komunikaciju i način na koji rješavaju konflikte. U zadnjem dijelu rada monoetničkih grupa govorili smo o temama vezanim za jednakopravnost spolova, prava i uloga žena u bh. kontekstu, diskriminaciji i načinima kroz koje žene mogu više participirati u društvu.

Druga faza - priprema za rad u multietničkoj grupi, trajala je šest mjeseci, šest susreta sa svakom grupom. Članicama monoetničkih grupa u ovoj fazi je ponuđeno da nastave rad u multietničkim grupama isključivo ako one to žele i osjećaju da su spremne dijeliti svoja iskustva sa drugima ali i slušati iskustva drugih. Priprema se sastojala od dva dvodnevna treninga sa ukupno 11 radionica po grupi. Cilj nam je bio da kroz teme ovih susreta članice osvijeste vlastite strahove i dileme ulaska u multietničku grupu, spoznaju vlastite resurse koje će mi pomoći da uspostave pozitivnu komunikaciju sa drugima kao osnovu za gradnju povjerenja i mira. U ovoj fazi korišteni su dijelovi „comon trade“ metode - kreativne metode izražavanja putem crtanja - povezivanje sa različitim periodima *života* kroz simbole i prenošenje na platno tih simbola kroz vez i *šivanje*. Koristeći ovu metodu koja je ženama bliska u svakodnevnom *životu* (*šivenje* i vezenje na platnu), pomogli smo im da izraze svoju kreativnost i svoja osjećanja. Ova metoda im je olakšala da teža *životna* iskustva lakše prorade i ispričaju svoju *životnu* priču koju su *željele* da podijele sa drugima u multietničkoj grupi. Na kraju su sve radove povezali u jednu cjelinu, predstavljajući na simboličan način izgrađene veze unutar grupe.

Treća faza – rad u multietničkoj grupi, trajala je godinu dana, 12 susreta, jedanput mjesečno, naizmjenično u Klodnju i Vlasenici. Grupa je brojala 33 *članice*, jer su sve učesnice iz monoetničkih grupa izrazile *želju* da učestvuju u radu multietničke grupe. S obzirom na brojnost grupe, veći dio radionica posvetili smo izlaganju njihovih *životnih* priča kroz kreativne radove. Osigurali smo svakoj *članici* dovoljno vremena i prostora da ispriča svoju priču bez priska i uz podršku grupe. Zadnja faza rada multietničke grupe se odnosila na teme: vrijednosti i interesi, simboli i događaji, organizacija zajedničkog događaja u zajednicama i plan samostalnog nastavka rad grupe.

Po završetku rada multietničke grupe organizovali smo zajednički susret za obje multietničke grupe sa kojima smo tokom ovog perioda radili. Na sastanku je svaka grupa prezentovala svoj zajednički rad. *Članice* su podjelile svoja osjećanja i istakle benefite koje one vide od rada u ovim grupama.

Proces rada grupe Kladanj - Vlasenica
(od dvije monoetničke do jedne multietničke grupe).

Krajem januara 2021. godine u Kladnju i Vlasenici formirane su dvije monoetničke grupe.

Prva faza – proces grupnog rada

Na početnim susretima *članice* su se unutar grupa bolje upoznale, povezale i saznale nešto novo jedne o drugima što do tada nisu znale. Kroz teme identiteta i samopouzdanja *članice* su uspjele da se povežu sa sobom i svojim osjećajima te su u grupama ispričale dirljive priče o svom teškom djetinjstvu i *životnim* poteškoćama. Govorile su kako su tokom odrastanja kao *ženska* djeca često bile prinuđene da obavljaju poslove u kući i na zemlji, *čuvaju* stoku i mlađu djecu, bilo im je teško izboriti se da nastave *školovanje* a pojedine to nisu ni uspjele. Osvjestile su svoje *životne* uloge u kojima se trenutno nalaze, u kojima su se prije nalazile i spoznale kako se one mjenjaju i kako one u njima funkcionišu. U isto vrijeme, kroz temu samopouzdanja su osvjestile svoje snage i slabosti, te uvidjele na čemu još moraju raditi. Prepoznale su koliko je gender nejednakost bila prisutna u njihovim porodicama i tadašnjem društvu, uporedile ih sa sadašnjim vremenom i sadašnjim položajem *žena* i naglasile potrebu da se kontinuirano radi na podizanju svijesti kod *žena* jer su i dalje prisutne predrasude o pravima i položaju *žena* u društvu.

Za *članice* grupe ključne teme su bile „Momenti sreće prije rata“ i „Kako sam se promijenila nakon rata“. Sve navode kako je period rata, bio užasno težak. Mnogo su se promijenile, postale opreznije, nepovjerljivije, zrelije. Posebnu težinu iznijele su *članice* koje su zbog

ratnih dejstava napustile svoje domove. Iskustvo izbjegličkog života opisuju kao preteško, a povratak koji su jedva čekale bio je traumatizirajući jer su u svojoj sredini bile nazivane pobjeglicama, izdajicama i sl. Trebalo im je dosta vremena da se ponovo integrišu u svoju zajednicu i da ih ljudi ponovo prihvate.

Rat je doveo do razdvajanja i podjela, mada su podjele postojale i od ranije ali se nisu toliko isticale. Članice prepoznaju potrebu da se radi na uspostavi dijaloga i veza između ljudi različitih nacionalnosti jer vjeruju da samo na taj način možemo izgraditi društvo u kome u budućnosti neće biti sukoba i ratova. Sve članice žele bolju budućnost za svoju djecu i unuke. Žele da žive u zemlji u kojoj će se poštovati svačija prava i neće biti podjela.

Tokom razgovora o temi koje su promjene uslijedile tokom rata, svaka članica je imala potrebu da ispriča svoju ratnu priču, koju su povezale sa svojim promjenama. Navele su sljedeće promjene: ljutnja na druge, strah od drugih, nepovjerljivost, nestabilnost i sl. Te promjene su dovele do njihovih neadekvatnih reakcija u komunikaciji sa drugima. S obzirom na ovu potrebu koje su članice iznijele u narednom periodu radili smo radionice pozitivne komunikacije. Na ovim radionicama upoznali su se s tehnikama pozitivne komunikacije kroz rad na ličnim primjerima konfliktnih situacija. Postale su svjesne svoje odgovornosti i polako su usvajale tehnike pozitivne komunikacije. Jasno su osvijestili kako komuniciraju i na koji način mogu korigovati svoje ponašanje. Iskreno su govorile o svojoj agresivnosti, navodeći situacije kada i kako je ispoljavaju. Obično je to kada se brane od napada i kritika. Otvarajući njihove međusobne probleme u komunikaciji, osvještavajući postojanje moći u odnosima, uspjeli smo ih osnažiti i poboljšati njihove lične resurse. U obje grupe učesnice su pokazale veliku zainteresovanost za sve teme koje doprinose samospoznaji sebe, bile su jako otvorene i iskrene i prihvatile nove tehnike komunikacijskih vještina koje su doprinijele ličnim promjenama.

Druga faza – proces grupnog rada

U sklopu pripreme faze za ulazak grupa iz monoetničkih u multietničku grupu obrađene su sljedeće teme:

1. Put koji smo do sada prešle i put koji nam slijedi
2. Moj resursi koje imam u sebi i svom okruženju, moje osobine koje će mi pomoći da gradim pozitivnu komunikaciju i odnos sa drugim članicama multietničke grupe, moje poteškoće/prepreke koje imam i svjesna sam ih u kontaktu sa drugima i nada i očekivanja od zajedničkog rada u multietničkoj grupi
3. Povezivanje sa različitim periodima života kroz simbole, riječi i sliku (prošlost, prije rata/Jugoslavija, prošlost – rat, sadašnjost i budućnost)
4. Žena i njezine uloge koje ima
5. Uloga žene u izgradnji zajedničkog dijaloga i mira

Kroz navedene teme radilo se na važnosti osvještavanja ličnih prepreka i poteškoća koje bi

se mogle pojaviti u radu multietničke grupe. Sve članice su istakle da imaju želju uspostaviti dijalog sa drugom etničkom skupinom te vratiti dobar osjećaj koji su imale u suživotu sa drugima prije rata. U preprekama i poteškoćama koje očekuju da bi se mogle desiti tokom rada, vide svoje brze reakcije na različite stavove i mišljenja drugih u odnosu na različita viđenja doživljenih situacija. Članice iz obje grupe su navele da je potrebno razgovarati i otvarati dijalog. Sve što se ne izgovori, prešuti, „gurne pod tepih“ kad-tad ispliva. Potrebno je u svojim porodicama i sredinama iz koje dolaze obratiti posebnu pažnju na mlade, koji ne znaju šta se stvarno desilo nego stvaraju svoje fantazije na osnovu nepotpunih informacija. Dok odrasli misle da *šutnjom štite* sebe i mlade, nesvjesno prouzrokuju veću štetu jer mladi odrastaju sa iskrivljenom i negativnom slikom o drugim i drugačijim. Članice su postale svjesne kako mali koraci u individualnim promjenama mogu značiti puno za izgradnju bolje budućnosti i mira.

U nastavku rada grupe su kroz primjenu metodologije „Common thread“ / „Zajednička nit“ osmislile simbole za svaki životni period. Svaka članica osmislila je crtež kroz koji je prikazala sebe i svoj životni put (prije rata, tokom rata, život poslije rata, budućnost). Većina je kao simbol za rat izabrala kišu, granate, razrušene i zapaljene domove, glad i sl., dok prošlost i budućnost vide pozitivnom kroz simbole sunca, cvijeća, djece, srce kao simbol ljubavi, duge i sl. Kada su slike njihovog životnog puta bile nacrtane uslijedilo je njihovo prenošenje na platno koristeći se dijelovima metode „comon trade“ (*šivenje, vezenje, izrada aplikacija, simbola i sl.*). Radove su radili tokom radionica ali i kod kuće, sve dok nisu bile zadovoljne kompletnom slikom. Ova metoda doprinijela je da članice lakše ispričaju svoja teška traumatska životna iskustva na jedan suptilniji način.

Tokom ove pripremne faze smo izdefinisali s obje grupe šta je to što je njima potrebno da bi se osjećale sigurnije u multietničkoj grupi. Na osnovu toga smo zajednički s grupama donijeli pravila grupnog rada koji ćemo koristiti tokom rada multietničke grupe.

Treća faza – proces grupnog rada

U julu 2022. godine započeo je rad u multietničkoj grupi koji je trajao do jula 2023. godine. U tom periodu održano je 12 susreta, naizmjenično u zajednicama Vlasenica i Kladanj, jedanput mjesečno. Na početnim susretima smo radili na njihovom predstavljanju, povezivanju i očekivanjima od rada u multietničkoj grupi, nakon čega je uslijedilo pojedinačno predstavljanje ličnih životnih priča svake članice kroz napravljene kreativne radove.

U svojim očekivanjima članice grupe su navele da žele ostvariti nove veze kako bi zajednički mogle djelovati kroz svoja udruženja u obje lokalne zajednice. Specifičnost ove grupe ogleda se u tome da članice dolaze iz različitih zajednica, koje nisu puno udaljene, ali su etnički sa većinskim stanovništvom Bošnjakinje (Kladanj) i Srkinje (Vlasenice). Neke članice srpske nacionalnosti su prije rata živjele u Kladnju i sa ratnim zbivanjima su bile prinuđene

da se dosele u Vlasenicu dok su neke članice bošnjačke nacionalnosti protjerane u Kladanj. Tokom predstavljanja pojedine članice su se međusobno prepoznale. To je dalo poseban značaj u povezivanju grupe, bez obzira što geografski područja nisu udaljena, one se nisu imale priliku vidjeti proteklih trideset godina. Ovo je benefit za dinamiku i uspostavljanje povjerenja u grupi, što su i verbalizovale kroz zadovoljstvo sa ponovno uspostavljenim kontaktima.

Sve članice obje grupe predstavile su svoje životne priče kroz tri faze; prije rata, u toku rata i poslije rata u sadašnjosti/budućnosti.

Period prije rata su pokazale kao najljepši period u svom *životu*, gdje su istakle bezbrižno djetinjstvo, druženje, prijateljstvo, velike porodice na okupu. Ovo je u njima izazvalo pozitivne emocije iako je većina navodile da je *život* u tom periodu bio mnogo siromašniji, oskudijevalo se u mnogim materijalnim stvarima ali je emotivno *život* bio puno lakši. Većina *članica* je u ovom periodu zasnovala svoju porodicu, počeli su lijepo *živjeti* a onda je nastupio rat ...

Period rata su opisivale kao najteži period u svom životu, koristeći simbole crne boje, oblaka na radovima, naglo prekinute veze i odnosi sa dragim ljudima, gubitka članova porodice i svog doma. Svaka priča je imala svoju težinu i druge članice bi emocionalno reagovala i davale su podršku jedne drugoj. Jedna članica je navela; „Svi smo mi ljudi od krvi i mesa, niko nije želio rat, sve je ovo jako žalosno, a vidi kako nam malo treba da nam bude lijepo...“ U periodu sadašnjosti/budućnosti kažu da su zadovoljne kada uporede prijašnji način života i odrastanje i danas šta su postigle. Zadovoljstvo pokazuju kroz materijalnu stabilnost koju su postigle svojim radom. Međutim, pokazuju nezadovoljstvo današnjim stanjem i promjenama koje su nastale nakon rata u društvu i njihovim zajednicama (politička struktura, dominantnost određenih stranaka, korupcija, nesigurnost, odlazak mladih, besperspektivnost.....). Ono što su navele da bi voljele vidjeti u budućnosti je ponovna slika prijateljnog perioda u smislu multietničkog zajedništva, uvažavanja, socijalne sigurnosti, slobode i mira. Sretne su što su na ovaj način radile na svojoj životnoj priči, pitajući se da li bi analizirale ikad svoj život da nisu dio ove grupe.

Tokom izlaganja životnih priča kroz svoje kreativne radove (vez na platnu), članice su pokazale veliki nivo empatije jedna za drugu, davale su podršku i emotivno se unijele u svaku predstavljenu priču. Praksa nam je bila da na kraju susreta svaka članica grupe kaže kratko kako je ovaj susret uticao na njih i da kažu kako su nakon slušanja priča. Većinom su dale podršku govornicama i naglasile kako su se one slušajući priče drugih povezale sa svojim životom i događajima iz tog perioda. Isto tako su naglasile da su po prvi put saznale neke informacije koje nisu znale da su se dešavale u Vlasenici i Kladnju u toku ratnih godina (kućni pritvori, logori, razne vrste tortura ...). Radove koje su napravile tokom ovog procesa višestruko su doprinijeli, kako samom procesu prorade svojih ličnih iskustava tako i dijeljenju

emocija unutar njihovih porodica. Radove su svaki put nosile sa sobom na radionicu i vraćale kući. Po povratku su razmišljale o podijeljenom iskustvu drugih članica grupe i povezivale su sa svojim iskustvom. Često su imale potrebu da kod kuće dorade svoje radove, te su o tome razgovarale i s drugim članovima unutar porodice, što je bilo od velike koristi porodici koja je dobila priliku da sazna više o životnim događajima svojih majki, supruga, nana, baka i sestara. Kroz radove se vidio proces njihovog prihvatanja i procesuiranja teških traumatskih događaja. Tema žalovanja bila je dominantna i na njoj smo se zadržali i pojasnili šta je proces žalovanja, kako se nositi s njim, šta trebamo raditi kada nas preplavi tuga, te kako se nositi s krivnjom i strahom. Informisali smo ih o svemu navedenom te im dali konkretne preporuke za korištenje „alata“ koji im mogu pomoći u tim momentima.

Po završetku ovog ciklusa rada u kojem su sve članice ispričale svoje životne priče, uslijedio je rad na temama njihovog viđenja zajednica, funkcionisanja institucija i sistema te vrijednostima i interesima koji se unutar zajednice njeguju na ličnom nivou i nivou zajednice. Kroz diskusiju unutar malih grupa članice su zaključile da: obje zajednice su nacionalno mješovite, komunikacija na ličnom nivou je dobra dok je na nivou zajednica različita. Učesnice iz Kladrjane svoju zajednicu vide da podržava rad civilnog društva, potpomaže razna udruženja koja se bave temama pomirenja i izgradnje dijaloga, dok su članice grupe iz Vlasenice navodile najviše poteškoće u komunikaciji građanstva sa predstavnicima vlasti. Interes žena obje etničke skupine je život u miru, poštovanju i razumijevanju drugih. Prepreke u ostvarivanju navedenih interesa članice vide u politikama koje više rade na razdvajanju i produbljivanju jaza između različitih etničkih skupina.

Kroz temu simboli i događaji dotakli smo se važnih datuma koje ove dvije zajednice obilježavaju. Tokom razgovora o praznicima i značajnim datumima došle su na ideju da bi mogle zajednički obilježiti neke od značajnih datuma. Ovim smo zaključili rad u multietničkoj grupi uz napravljene korake zajedničkog djelovanja te nastavak održavanja međusobnih kontakata.

Povodom 26. juna - Međunarodnog dana obilježavanja borbe protiv torture održan je zajednički susret dvije multietničke grupe s kojima je tim **Vive Žene** radio u proteklom periodu.

U ovom susretu smo predstavili radove obje multietničke grupe, svaka predstavica grupe se obratila te istakla svoj dojam o radu u multietničkoj grupi, šta su sve dobile za sebe i koje su promjene nastale tokom ove dvije i pol godine. Odale su i priznanje jedna drugoj i da su sretno što sada imaju veći i širi krug prijateljstva. Poklonile su ručne radove za udruženja kao međusobni podsjetnik na ova dva udruženja.

Koliko je ovaj rad bio značajan za sve članice možda najbolje ilustruje pjesma koju je napisala članica gupe iz Kladnja. Pjesma je nastala nadahnuta simbolima koje je ona izvezla na svom radu. Opisuje njen život i njeno viđenje prošlosti i budućnosti.

BOŽE, SAMO MIRA

U vrijeme grozno, u vihoru rata
Kada pucao je brat na brata
suncokret je otvorio latice svoje
Pored jedne ruže, da skupa postoje

Trgali im lišće i trovali kiše
A oni se voljeli sve više i više
Preživjeli suše, životne šamare
Njegovali i čuvali svoje bubamare

I sad bubamare šire svoja krila
U život da lete, BOŽE SAMO MIRA
Suncokret ih grije kada sunce zađe
Ruža mirisom istine grli, da ne bude svađe

Neka sutra sretno na krilima mira
Neka nova ruža, suncokret svoj bira
Da potoci žubore, bubamare lete
Samo tako možeš da preživiš svijete

Refija Dedić 🌻🌻🌻🌻🌻🌻

STACIONAR / SKLONIŠTE / SIGURNA KUĆA

Danijela Huremović,
socijalna pedagogica

UVOD

Kako god da nazovem organizirani boravak žena i djece zajedno u nekom objektu, suština je ista. Upravo zbog toga i pišem ovaj tekst, kako bi čitateljima i čitatateljicama bar djelomično približila i opisala suštinu postojanja STACIONARA / SKLONIŠTA / SIGURNE KUĆE.

Nije jednostavno opisati rad i pristup koji traje od 1998. godine kada se za pomoć obratila prva žrtva nasilja. Nije to jednostavno opisati ni osobama koje su tada radile i razvijale sistem od rada stacionara za žene i djecu preživjelih ratne traume i torture preko skloništa za žene i djecu žrtve nasilja u porodici, do danas svima poznatijeg termina Sigurna kuća za žene i djecu žrtve nasilja u porodici.

Koja je prva asocijacija, misao koja se javi nakon što čujete riječ sigurna kuća? Neko će reći, „krov nad glavom“, „fizička zaštita“, „spas od nasilja“ i sl.

Povremeno svjedočimo negativnim shvatanjima i razumijevanjima šta je sigurna kuća, do uvredljivih i prijetećih komentara i poruka, ali i propitivanja opravdanosti finansiranja sigurne kuće.

Ovo navodim radi boljeg razumijevanja sa kakvim predrasudama i poteškoćama se Udruženje suočavalo i još uvijek se suočava.

Svjesna sam da će ovakvih razmišljanja uvijek biti i ne želim ovim tekstom da opravdam, niti branim rad „sigurne kuće“. Namjera mi je da opišem da je sigurna kuća puno više od sigurnosti, „krova nad glavom“ ili „spas od nasilnika“. Namjera mi je da opišem razvoj od stacionara, preko skloništa do danas poznatijeg termina sigurna kuća, kao i trnovit put do priznavanja i prepoznavanja sigurne kuće kao važnog i jedinog specijaliziranog oblika zaštite žena žrtava nasilja.

OD „STACIONARA“ DO „SIGURNE KUĆE“

Udruženje građana Vive Žene je za rad sa žrtvama ratne traume i torture razvio i stacionarni tretman, odnosno, smještaj za žene i djecu preživjele ratne traume i torture, kada nije bilo nikakvih naznaka da će i žrtve nasilja imati potrebu da sigurnost potraže izvan svog doma i budu smještene u neku ustanovu.

Kada sam prvi put čula za riječ sigurna kuća jedina misao koja mi se tada javila je kako je i samo ime sigurnost i ništa više. Nisam razmišljala šta se dešava pod krovom sigurne kuće, kakvi se razgovori vode, kako se nastavlja život žena i djece izvan njihovog doma, s kojim strahovima, nadanjima, izazovima, predrasudama se suočavaju korisnice ali i uposlenici i uposlenice.

Sa sadašnje vremenske distance, nakon 14 godina rada, usuđujem se reći da je sigurna kuća za većinu žrtava u trenutku nasilja jedino što imaju u životu.

U današnjem kontekstu postojanje sigurne kuće sve više dobija na značaju i veća je svijest o opravdanosti postojanja sigurne kuće kao oblika zaštite žena i djece žrtava nasilja.

Međutim, situacija nije uvijek bila takva i uposlenici i uposlenice Vive Žene su prošli trnovit put od objekta koji može ponuditi smještaj do sadašnjeg psihosocijalnog pristupa žrtvama i razvijene suradnje s drugim subjektima zaštite, nivoima vlasti i međunarodnim donatorima. Kada se prva žrtva nasilja 1998. godine obratila za pomoć, koja je istovremeno bila i žrtva ratne traume i torture, nije postajala nikakva svijest o postojanju nasilja u porodici, nije postojao zakon koji bi regulisao praksu postupanja kada neko ima saznanje da se u porodici događa nasilje. Žrtve nasilja nisu bile prepoznate kao kategorija kojoj bi se mogla ponuditi neka vrsta pomoći, niti su žrtve prijavljivale nasilje policijskim stanicama ili centrima za socijalni rad.

Nakon toga, svake godine, postepeno, sve veći broj žrtava se obraćao za pomoć, te su i uposlenice Vive Žene više pažnje posvetile ovom problemu i dio aktivnosti usmjerile na razvoj procedura, pravila, suradnje sa institucijama, podizanju svijesti javnosti o ovom problemu.

Paralelno s tim, generalno se sve više u društvu govorilo o nasilju, sa aspekta problema nepostojanja zakona, neznanja kako pomoći žrtvi, jako male ili nikakve suradnje institucija jer niko nije imao jasno propisane nadležnosti.

Žrtve bi se uglavnom vraćale u nasilnu zajednicu, bez adekvatnog postupanja prema nasilniku.

Od 2003. sve više žrtava se obraća za pomoć i više je smještenih osoba na godišnjem nivou, 53 osobe (žene i djeca). Isti trend se nastavio i naredne godine.

U 2004. i 2005. godini broj smještenih osoba žrtava nasilja u porodici je bio oko 70.

2005. godine je usvojen prvi Zakon o zaštiti od nasilja u porodici („Sl. novine Federacije BiH, broj: 22/05). Prvi put je definirana mogućnost zaštite žena kroz smještaj, u kojem je zaštita žrtava u sigurnoj kući bila predviđena kao jedna od zaštitnih mjera.

U navedenom Zakonu, ČLAN 13. definira:

Zaštitnom mjerom iz stava 1. ovog člana osobi izloženoj nasilju osigurava se:

- 1) privremeni smještaj i zbrinjavanje u socijalnim ili drugim centrima (kućama spasa) ili kod drugih porodica, odnosno na drugim pogodnim mjestima**

Međutim, tadašnjim zakonom nije bilo predviđeno finansiranje ovog oblika zaštite, posebno ne u, kako su ih tada nazvali, „kućama spasa“.

Smještaj i psihosocijalni tretman u Sigurnoj kući Vive Žene finansirali su isključivo međunarodni donatori IAMANEH – Bazel, Švicarska i Fondacija MEDICOR – Lihtenštajn; UNVFVT – Ženeva, Švicarska.

Razmišljam da je zaista bio veliki uspjeh i izazov definirati procedure za nešto za što ne postoji nikakav pisani pravilnik, odnosno standard. Znanje i informacije su se „crpile“ i „pretakale“ u procedure i pravila na osnovu 24 satnog rada sa žrtvama, ali i korištenjem znanja supervizora učešćem na edukacijama, te korištenjem strane stručne literature.

Suradnja sa drugim subjektima zaštite je bila uglavnom sa centrima za socijalni rad, policijskim stanicama ili drugim udruženjima ili organizacijama, ali su se žrtve za pomoć u najvećem broju obraćale samoinicijativno.

2009. je, na inicijativu Vive Žene, urađen „Protokol intervencija u slučajevima nasilja u porodici za Tuzlanski kanton“ sa nadležnim ministarstvima, što je predstavljalo prekretnicu u suradnji nadležnih institucija. Bio je to prvi dokument koji je formalizirao suradnju centara za socijalni rad, policijskih stanica, suda i tužilaštva u zaštiti žrtava nasilja.

Usvajanjem novog, unaprijeđenog Zakona o zaštiti od nasilja u porodici Federacije BiH 2013. („Sl. novine Federacije BiH“, br. 20/13 i 75/21), sigurne kuće su djelomično prepoznate kao oblik zaštite žrtava i odvojene su od ostalih zaštitnih mjera koje se izriču prevashodno počiniocima nasilja.

U Članu 33. navedenog Zakona je definiran „Način zbrinjavanja žrtve“ i glasi:

Radi osiguranja fizičke zaštite i ostvarivanja prava i interesa žrtve nasilja u porodici, bez straha i opasnosti po život, policija i organ starateljstva dužni su, uz prethodni pristanak žrtve, privremeno zbrinuti žrtvu nasilja u porodici u sigurnu kuću/sklonište (u daljnjem tekstu: sigurna kuća), drugu odgovarajuću instituciju ili kod druge porodice.

Žrtva nasilja u porodici privremeno se zbrinjava u sigurnu kuću na zahtjev policije ili organa starateljstva u trajanju najduže do šest mjeseci.

Rok iz stava 2. ovog člana može se na zahtjev sigurne kuće produžiti uz pisanu saglasnost nadležnog organa starateljstva.

Istim zakonom definirano je i finansiranje ovog oblika zaštite:

Član 35. Osnivanje i finansiranje sigurnih kuća

Sigurnu kuću može osnovati pravno ili fizičko lice u skladu sa zakonom.

Sredstva za finansiranje privremenog zbrinjavanja žrtve nasilja u sigurnoj kući, drugoj odgovarajućoj instituciji ili kod druge porodice osiguravaju se u skladu s propisima Federacije Bosne i Hercegovine i kantona u postotcima od:

1) budžeta kantona u visini od 30%,

2) budžeta Federacije Bosne i Hercegovine u visini od 70%.

Kriterije i standarde za osnivanje, rad i finansiranje sigurnih kuća propisat će federalni ministar rada i socijalne politike u roku od šest mjeseci od dana stupanja na snagu ovog zakona.

Zbog ovoga posljednjeg i navodim da je djelomično prepoznata kao oblik zaštite žrtve jer navedeni kriteriji i standardi nisu usvojeni, što jednim dijelom sigurne kuće stavlja u nepovoljan položaj. Sigurna kuća je prepoznata kao potrebna, opravdala je postojanje, ali „nije ničija“ jer je u okrilju NVO i samim tim je teže funkcionirati a posebno ostvariti finansiranje u tako postavljenom sistemu.

Sve do 2018. pravo predviđeno zakonom o finansiranju sigurne kuće je realizirano po osnovu javnih poziva, ne direktno kroz budžet Federacije Bosne i Hercegovine i budžet Tuzlanskog kantona. Taj iznos koji je dodjeljivan po osnovu javnih poziva nije ispunjava zakonsku obavezu.

Aktivnostima lobiranja uposlenica Vive Žene, Sigurna kuća Udruženja građana Vive Žene je 2018. godine uvrštena u budžet Tuzlanskog kantona, kao direktno finansirana, posredstvom Ministarstva za rad, socijalnu politiku i povratak Tuzlanskog kantona.

Ovaj iskorak je bio jako značajan, jer nam do tada niko nije davao ni minimum nade da je ovo moguće, jer nismo ustanova socijalne zaštite koja bi imala osnov za direktno finansiranje.

Nakon toga smo intenzivnije nastavili sa aktivnostima lobiranja da i lokalne zajednice, u skladu sa svojim mogućnostima, sufinansiraju smještaj žena i djece u sigurnu kuću, ali i sa aktivnostima da se iznos u budžetu Tuzlanskog kantona poveća do planiranog iznosa koji je predviđen zakonom, 30% ukupnog budžeta Sigurne kuće.

Kao rezultat, od 2022. godine Vlada je prihvatila prijedlog Ministarstva za rad, socijalnu politiku i povratak i ispunila svoju obavezu finansiranja Sigurne kuće u iznosu od 30% ukupnog budžeta.

Prva lokalna zajednica koja je pozitivno odgovorila na našu inicijativu za uvrštavanje u budžet, odnosno sufinansiranje Sigurne kuće, je Grad Tuzla, koji od 2019. godine sufinansira smještaj žena i djece žrtava nasilja i koja je kroz godine značajno povećavala iznos planiranih sredstava.

Od 2019. godine Sigurnu kuću sufinansiraju i Grad Gračanica, Grad Lukavac, Grad Živinice i Općina Kladanj.

Grad Gradačac i Općina Čelić su se 2023. godine pridružili društveno odgovornim i senzibiliziranim gradovima i općinama koji sufinansiraju smještaj žena i djece žrtava nasilja u porodici.

Grad Sarajevo je u 2023. godine podržao rad svih sigurnih kuća, a u 2024. godini nastavio sa sufinansiranjem smještaja žena i djece žrtava nasilja u sigurnu kuću.

Svakako, važna je i podrška Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine,

koje putem Agencije za ravnopravnost spolova finansira tzv. „Hladni pogon“ Sigurne kuće. Na nivou Federacije Bosne i Hercegovine, za 2024. godinu planiran je značajno veći iznos za sigurne kuće, a aktuelni ministar izražava svoje opredjeljenje da podrži rad sigurnih kuća, unaprijedi i reguliše njihov status, kroz direktniju i transparentniju suradnju i komunikaciju.

Pored podrške sa različitih nivoa vlasti, 2022. godine smo, uz podršku „Fondacije Tuzlanske zajednice“ i „TRAG“ fondacije, realizirali kampanju „Sigurno dvorište za Sigurnu kuću“ s ciljem prikupljanja sredstava za rekonstrukciju dvorišta/igrališta za žene i djecu koji su smješteni u Sigurnu kuću. Različitim aktivnostima sredstva su prikupljena i zahvaljujući tim sredstvima napravljeno je dvorište/igralište koje obezbjeđuje veću zaštitu i sigurnost kao i adekvatniji prostor za igru.

Svemu navedenom prethodilo je potpisivanje „Protokola intervencija u slučajevima nasilja u porodici“ za lokalne zajednice, a na inicijativu Udruženja građana Vive Žene i u suradnji sa drugim subjektima zaštite i nivoima vlasti.

2012. godine potpisani su protokoli za Općinu Kalesija i tada Općinu Živinice, a 2014. godine za ostalih 11 lokalnih zajednica Tuzlanskog kantona i tri lokalne zajednice Posavskog kantona.

Ovo je na određeni način unaprijedilo suradnju sa drugim subjektima zaštite, Sigurna kuća i Vive Žene su postale vidljivije kao resurs u zajednici, ne samo zbog Sigurne kuće već i zbog svih ostalih usluga, modela i kvaliteta koje su imale i razvijale.

SIGURNA KUĆA – SPECIJALIZIRANI OBLIK ZAŠTITE ŽRTAVA

U jedno sam sigurna, opstojnost i uspješni rezultati rada produkt su posvećenosti osoblja, razumijevanja za poziciju i položaj žrtve, bez osuđivanja, predrasuda, uz poštovanje žrtava kao ljudskih bića, koja nisu odgovorna za nasilje koje se dešava.

Neću opisivati šta je psihosocijalni tretman koji se realizira u Sigurnoj kući, niti od čega se sastoji jer pažnju želim posvetiti nečemu drugom, što je također važno za postojanje Sigurne kuće.

Multidisciplinarni tim, koji je od početka rada Sigurne kuće realizirao psihosocijalni tretman, je resurs koji treba da ima svaka sigurna kuća. S druge strane, u kontekstu pomoći i podrške žrtvi, kroz rad svih članova i članica multidisciplinarnog tima, žrtva na jednom mjestu dobija najveći opseg usluga i ostvarivanja svojih prava.

Multidisciplinarni tim u Sigurnoj kući je najspremniji odgovoriti na krizne situacije i pronaći najbolje rješenje za korisnicu.

Krizne situacije su česte u Sigurnoj kući, jer svaka korisnica koja je smještena, pored toga što je žrtva nasilja, ima i druge segmente svoga identiteta. U jednoj zatvorenoj sredini, uz prethodno iskustvo nasilja, gdje svaka ima svoje potrebe, očekivanja, traume i načine

reagovanja, povremno dolazi i do verbalnih sukoba, nerazumijevanja, neadekvatnog reagovanja, osjećaja ugroženosti i sl., u čemu je hitna i pravovremena reakcija članova i članica tima najvažnija.

Također, žrtve u jednoj podržavajućoj i sigurnoj sredini, kroz prorađivanje svojih preživljenih trauma u psihoterapijskim sesijama, često otvore vrlo bolna i neugodna preživljena iskustva. Sve se to reflektuje na fizičko zdravlje u vidu anksioznosti, gubitka svijesti, povišenog pritiska, napada panike, otežanog disanja, nesanicice i sl. U ovim trenucima najvažnija je pravovremena reakcija i procjena da li se stanje može sanirati razgovorom, smirivanjem ili je potrebno pozvati Službu hitne medicinske pomoći.

Izazov je da nas ne dotakne težak život žrtava nasilja i sve tužne informacije koje čujemo kroz priče žrtava. Još veći izazov je i rad sa žrtvama nasilja koja dolaze iz disfunkcionalnih i problematičnih primarnih porodica, imaju manje sredstava za život, nižeg su obrazovnog statusa, bez podrške porodice, sa više djece, koja nerijetko imaju i neke dodatne probleme (poremećaje u ponašanju, intelektualne smetnje, autizam, nedovoljno razvijen govor i sl.), što dodatno usložnjava njihov problem.

Sve navedeno je zahtijevalo dodatne resurse i angažovaniji rad sa žrtvama da bi se postigao minimum pomoć i podrške. Najveća satisfakcija i priznanje za rad je kada se žrtva, nakon određenog vremena, ponovo obrati ali da nam se zahvali za svu pomoć i podršku.

Međutim, svaka medalja ima dvije strane.

Osjećanje ljutnje prema žrtvama, osjećaj da smo prevareni i da je iskorišteno naše povjerenje je bilo prisutno ranije u nekim slučajevima, kada se obezbijedi sve za žrtvu i u suradnji s drugim institucijama, koristeći sve dostupne resurse, osigura smještaj i određena novčana primanja, a da ona, nakon određenog vremena, nastavi da živi s bračnim ili vanbračnim partnerom.

Kroz godine rada, supervizije i intervizije, taj osjećaj je sada puno manji. Ne krivimo žrtve, nemamo osjećaj ljutnje, već nastojimo da se stavimo u njihov položaj, da razumijemo da se zbog različitih razloga žrtve vraćaju u nasilnu zajednicu.

Pristupamo žrtvama na način da odreagujemo na prijavu nasilja u segmentu našeg rada i ohrabrujemo je u odluci da nastavi s prijavom nasilja i tu je fokus našeg rada, da djelujemo po prijavi i da uradimo ono što se u tom trenutku može uraditi, a to je spasiti život žene i djece, obezbijediti sigurnost i podršku i raditi na jačanju njihovih resursa, onoliko koliko su kapaciteti žrtve. Jer i toga treba biti svjestan u radu, da niti jedna žrtva nasilja nije ista i nema iste kapacitete.

Ovakav pristup žrtvi nastojimo da prenesemo i novim naraštajima, novim uposlenicama i uposlenicima.

Pristup zasnovan na humanosti, posvećenosti, individualnom pristupu i posmatranju svake osobe, uz rad na vlastitim predrasudama i stereotipima i reagovanju bez predrasuda, je ključ za dugogodišnju opstojnost i prepoznatljivost Sigurne kuće.

ZAKLJUČAK

U današnjem kontekstu, najveći broj žrtava nasilja bude smješten na zahtjev centara za socijalni rad i policijskih stanica. Također, sve veći broj žena i djece koji su smješteni u Sigurnu kuću je dobar pokazatelj da su žrtve osviještene da prihvate smještaj u Sigurnoj kući ali i da institucije prepoznaju Sigurnu kuću kao važan resurs za žrtve.

Također, ostvareni nivo finansiranja je u odnosu na ranije na zadovoljavajućem nivou.

To nam je motiv da i dalje nastavimo u našem nastojanju da i Sigurna kuća ima svoju sigurnost u finansijskom, kadrovskom, reprezentativnom, autentičnom i svakom drugom smislu, kako bi žrtve dobile adekvatnu stručnu pomoć.

Sigurna kuće je, nakon toliko godina rada, postala bitan resurs u zajednici i na raspolaganju je svim građankama žrtvama nasilja i djeci sa područja Tuzlanskog kantona i zbog toga je važno nastaviti raditi na održivom finansiranju Sigurne kuće.

Postojanje Sigurne kuće je neupitno i neminovno ako želimo obezbijediti zaštitu žrtava nasilja. Društvo mora mijenjati stavove i predrasude prema rodno zasnovanom nasilju, jednako kao i smanjivati kulturološku toleranciju na nasilje. Vive Žene će ovom cilju doprinosti stručno, profesionalno i humano i u budućim godinama rada, uz nadu da će država ispuniti obaveze finansiranja rada Sigurne kuće, a predstavnici/ce javnih ustanova uložiti dodatan trud da se obezbijedi sva pomoć žrtvama nasilja.

Vive Žene 2014. – 2024.

Suzdina Bijedić,

Prof.pedagogije-psihologije,

Koordinatorica programa razvoja i sistemske integracije

UVOD – MJESTO ZA ALIBI

“Tajna dosadnog čovjeka je željeti reći baš sve.” (Voltaire)

Predstaviti ovu deceniju rada Vive Žene je zahtjevan zadatak i skoro je nemoguće sažeto opisati događaje, obrte, radosti, uspjehe i tuge ovog vremena.

Pisanje ovog teksta se stalno svađalo sa prijetećom dilemom: Da li je moguće vjerodostojno i istinito predstaviti 10 godina razvoja i djelovanja Udruženja, a da se obezbijedi suština, bitna onima koji su radili i rade u Udruženju i svima koji okružuju, sarađuju i vole ... pa na kraju i za one koji ne vole Vive Žene?

Umjesto odgovora, neka se pripreme svi koji budu čitali - dilema nije otklonjena i nije nestala. Stoga, nemojte zamjeriti ako ne pronađete riječi koje biste baš Vi napisali, a zbog traganja za njima ste i započeli čitati ovaj tekst.

Iako sam se rado prihvatila pisanja, ipak smatram da nisam uspjela i ne znam kako bih to pravedno i učinila, stoga sam pisala, kao da naglas razmišljam i rezimiram ovaj period. I kažem, lakše bi mi bilo da sam napisala pjesmu o Vive Žene, nego da u crticama opišem sav taj nepregledan, plodonosan i marljivi minuli rad.

MIJENJANJE, RAZDVAJANJE, ŽALOVANJE

“Imaj strpljenja. Sve stvari su teške prije nego postanu lake.” (Saadi Širazi)

Razdoblje od 2014. do 2024. godine oblikovale su stalne smjene, kako napretka društveno-ekonomskog i tehnološkog, tako i destrukcije i krajnje nestabilnosti i kod nas u Bosni i Hercegovini ali i na cijeloj zemaljskoj kugli.

Udruženje se, bez svoje volje obrelo na raskoraku između munjevitog razvoja društvenih mreža, opčinjenosti vještačkom inteligencijom, pametnih kuća i još pametnijih telefona, sveprisutne globalizacije ali i ekoloških katastrofa, bezdušnih ratova, nezapamćenih migracija, terorizma i gušenja, ili bolje reći gašenja demokratije. I kao da to nije bilo dovoljno, zadesila nas je i potlačila pandemija korona virusa.

Logično, promijenila se i politika darivanja, pa su, pritisnuti globalnom krizom, donatori navalili ubrizgavali donacije u međunarodne agencije, a počeli okretali glave od malih organizacija. Usitnili grantove, razbacali pozive na stotine aktuelnih tema, a skoro zaboravili na Bosnu i Hercegovinu i stalno prijeteće teme: ratna trauma i sveprisutno nasilje.

Sve ove nedaće su nas dograbile, pa smo osjetili stezanje, sužavanje i kočenje. Ipak, ali i u inat prijetnjama, Udruženje je mnoštvom novih koraka nastavilo borbu sa neriješenim teretom naslijeđa iz prošlosti i rastućim nasiljem u društvu.

U samoj organizaciji morali smo proći bol zbog odvajanja, nastalu odlaskom u mirovinu naših dugogodišnjih kolegica i kolega. Udruženje je ostalo bez osoba koje su nosile i dijelile ljudskost, ljubav i kolegijalnost jednako kao i znanje, mudrost, požrtvovanost i umijeće rada s ljudima.

Prihvatili smo promjenu, nastavili uspravno, a onda bili pokošeni iznenadnom smrću dvojice kolega. Od toga se i čovjek i Udruženje teško oporavlja, oni uvijek nedostaju i fale, a Vive Žene uz svu tu žalost nastoje snažno ići dalje bez ambicije da se popune praznine koje su njihovim odlaskom trajno ostale.

SNAGA I OTPORNOST VIVE ŽENE - NEPREKINUTA NIT PODRŠKE

*„Napredak nije puko popravljanje prošlosti; on je neprekidno kretanje prema budućnosti.“
(Khalil Gibran)*

Sušтина Vive Žene, od nastanka do danas, može se sažeti u 10 riječi, a one su temelj i osnova našeg postojanja: rehabilitacija, prevencija, zaštita žrtava rata i nasilja, multidisciplinarna podrška, tolerancija i mir.

Rođeno kao posljedica rata, Udruženje je od ranog djetinjstva i prvih koraka naučilo da treba biti na oprezu, stalno oslušivati bilo okruženja, mijenjati se i preživljavati u ritmu

i zajedno s njim. Tako se odvijala i ova dekada u životu Vive Žene, koja se može porediti sa vrtoglavom vožnjom voza bez kočnica. Upravljati takvim vozom traži puni pažnju, jaku energiju, koncentraciju... Moralo se paziti da putovanje vodi ka željenom odredištu, pritom ne iskakati iz tračnica, bez udesa i štete za sve koji putuju, u i sa Vive Žene. I taj put još traje, on nema stanica, odmora ni zaustavljanja, nastavlja putanju sve dok se puni gorivo, na način da se nikad ne potroši.

Na tom putu skupljala se i umnožavala snaga Udruženja, crpila iz znanja, vještina, iskustva i posvećenost svih koji čine Vive Žene. Čuvajući snagu, uvijek i iznova jačali smo svoju otpornost ali i otpornost naših zajednica. Uložili smo značajan trud da povežemo i uključimo različite grupe ljudi sa sličnim interesima i potrebama, neprekidno prisustvujući i organizujući društvene događaje, dijeleći svoja razmišljanja, pružajući pomoć drugima ali i prihvatajući tuđu pomoć, čime smo stvorili bliske odnose sa različitim zajednicama, korisnicima, te smo time poticali i otpornost osoba koje su preživjele ratnu torturu i nasilje, ali i profesionalaca iz institucija, drugih nevladinih organizacija, porodica i društva.

PREKRETNICE, PREPREKE I NOVE PRILIKE

„Kontinuitet nam daje korijene; promjena nam daje grane, dopuštajući nam da se protegnemo i rastemo i dosegnemo nove visine.“ (Pauline R. Kezer)

Putujući ovim desetljećem, morali smo ponekad zbog raznih prekretnica i skretničara, birati duži i teži put, ali nikad nismo odustali od suštine Vive Žene i nikada nismo birali prečice da dođemo do željenog cilja.

Period relativnog mira i stabilnosti počinje se narušavati krajem 2016. i početkom 2017. godine, najavom o povlačenju ključnog, dugogodišnjeg donatora. Ovo saznanje izazvalo je popriličan košmar, ali nakon prvobitnog šoka, korak po korak, krenulo se u internu analizu, strateška promišljanja o opstanku, a uz evaluaciju ali i evoluciju, otkrivani su novi putevi održivosti.

Obzirom na smanjenje dostupnih sredstava, promijenjena je dotadašnja organizacijska struktura i smanjen je broj uposlenih, ali se obezbijedilo da Udruženje zadrži neophodne ljudske resurse za kvalitetan rad sa korisnicima u centru i u lokalnim zajednicama.

Nedostatak finansijskih sredstava za dotadašnji ključni („core“) program nametnuo je potrebu za projektним pristupom u finansiranju dijelova rada Vive Žene. To niti u jednom

trenutku nije značilo ukidanje ključnog programa nego reorganizaciju u načinu finansiranja. U dotadašnjoj praksi, sva briga oko nalaženje donatora i pisanje projektnih prijedloga prvenstveno je bila odgovornost predsjednice Udruženja. Prelaskom na projektni pristup, otvorila se mogućnost snažnijeg uključivanja drugih uposlenih u pronalazak donatora i proces apliciranja.

Osnovna funkcija ovog pristupa značila je obezbjeđenje projekata kao ispomoći programima rehabilitacije i prevencije. Ova promjena je kroz godine pozitivno uticala kako na razvoj organizacije, tako i na imenovano osoblje u projektima, koji se razvijaju i postaju svojevrsni nosioci razvoja organizacije.

Iako je Zakon o zaštiti od nasilja u porodici odredio način finansiranja Sigurnih kuća, u praksi to nije zaživjelo. Stoga je Udruženje, kroz kampanje prema različitim nivoima vlasti, stalno opominjalo da se zakon mora poštovati. Sva ta nastojanja rezultirala su početkom finansiranja Sigurne kuće od 2018. godine i svoju obavezu prema ženama i djeci, žrtvama porodičnog nasilja ispoštovala je Vlada Tuzlanskog kantona. Osim toga i 7 lokalnih samouprava su, iako bez zakonske obaveze, počele finansirati rad Sigurne kuće. Krajem 2023. godine, promjenom vlasti u Bosni i Hercegovini, i uz podršku međunarodne zajednice, Vlada Federacije BiH povećala je ukupan iznos finansiranja, ali još uvijek nedovoljno, te pred nama i dalje ostaje zadatak zagovaranja za potpuno finansiranje rada Sigurne kuće.

NOVITADE - DRUGAČIJI PRISTUP

“Logika će vas odvesti od točke A do točke B. Mašta će vas odvesti gdje god želite.”
(Albert Einstein)

Razvoj novih pristupa, koje smo interno nazvali „novitade“ nametnuo se kao nastojanje da se obezbijedi neprekidan rad sa osobama koje su preživjele ratne torture i nasilje, ali na možda malo drugačiji način. Možete se pitati šta može biti drugačije, kad je sve već izmišljeno, stvoreno i provedeno? Objašnjenje se sastoji od nekoliko rečenica, a to je - radili smo na istoj misiji ali sada sa mnoštvom malih projekata, kojima se nadograđivalo postojeće znanje i ekspertiza, a inovativnim pristupima proširili smo aktivnosti na područja u kojima nismo do tada djelovali.

Pitanje: “Šta smo u ovom desetljeću postigli na jedinstven Vive Žene način?, zahtijevalo bi odgovor na desetine listova, a to nije moguće uraditi u ovom poglavlju. Stoga, odgovor sadrži samo jedan mali dio naših postignuća, a ukoliko se neki čitatelj baš zainteresira za

neko od navedenih postignuća, neka dođe u Vive Žene i kroz naše izvještaje, evaluacije i publikacije upotpuni svoje znanje.

- Uspjeli smo držati u fokusu društva pitanje nezadovoljene pravde za žrtve rata i ratne torture. Stoga smo, u partnerstvu sa tri organizacije, osnažili postojeće i uspostavili nove, ukupno 15 institucionalnih mreža za podršku žrtvama svjedocima krivičnih djela ratnog zločina za područje cijele Bosne i Hercegovine, čime nismo dali da se ova tema utopi u zaboravu,
- Povećali smo uključenost i vidljivost djece i mladih u prevenciji nasilja kroz brojne kreativno-edukativne radionice i angažovane, pozorišne predstave i igrokaze koju su osmislila i realizovala djeca i mladi. U partnerstvu sa Pozorištem mladih Tuzla ove predstave su doživjele mnoštvo ponovljenih izvedbi širom Bosne i Hercegovine, čime smo potakli veliki broj djece i mladih da promišljaju o načinima za sprečavanje nasilja,
- Prvi smo u Bosni i Hercegovini osmislili i proveli model „Ženski lanac podrške“ kojim smo osnažili grupe žena sa iskustvom rodno zasnovanog nasilja, uključujući iskustvo seksualnog nasilja u ratu, da javno govore o preživljenim traumama drugim ženama, općoj i stručnoj javnosti i medijima, čime smo povećali vidljivost žena, i osnažili povezanost i solidarnost žena jednih prema drugima,
- Prvi u Bosni i Hercegovini smo implementirali „COMBI“ metodologiju (communication for behavioral impact – komunikacija za promjene/uticaj na ponašanje) i sačinili komunikacijsku strategiju, kojom smo direktno mijenjali stavove i ponašanje policijskih službenika koji su značajno povećali broj predloženih zaštitnih mjera u slučajevima nasilja u porodici, a potakli građanstvo da prijavljuje nasilje.
- Obogatili smo dugogodišnji rad Vive Žene na razvoju dijaloga među različitim etničkim grupama, koristeći metodologiju „Common thread“ („Zajedničke niti“). Ovim su grupe žena različitih etničkih pripadnosti, vezom na platnu prenijele svoje ratna priče/traume, što je olakšalo slušanje ratnih iskustava i „jedne“ i „druge“ strane bez konflikta, čime smo dali doprinos na povezivanju i jačanju međuetničke saradnje i povjerenja,
- Pokrenuli akcije ekonomskog jačanja žena koje su doživjele rodno zasnovano nasilje i ratne torture iz ruralnih i gradskih područja, čime smo pomogli samozapošljavanju kroz pokretanje vlastitih poslova i zapošljavanju u privrednim subjektima, čime smo ženama olakšali put za ostvarivanje prihoda,

- Uspostavili nova partnerstva sa privatnim sektorom i tako omogućili lakše zapošljavanje žena koje su doživjele rodno zasnovano nasilje,
- Aktivno učestvovali u izgradnji partnerstva sa ženskim organizacijama iz regiona, i dali doprinos jačanju saradnje, povjerenja i tolerancije između Bosne i Hercegovine i zemalja u okruženju,
- Značajno doprinijeli memorijalizaciji u bh. društvu putem Vive Žene kampanje „Sedmica sjećanja na žrve rata i ratne torture“, a saradnjom sa udruženjima preživjelih proširili akcije i mjesta odavanja počasti svim osobama žrtvama rata,
- Osnažili vlastiti uticaj u okruženju – kroz saradnju sa različitim nivoima vlasti, domaćim i međunarodnim organizacijama i korisnicima zauzeli smo vidljiviju poziciju i veću mogućnost uticaja na društvene prilike,
- Počeli razvijati duh feminizma u udruženju – novi donatori poput *medica mondiale*, *cfđ* i Kvinna Till Kvinna potaknuli su promišljanja o korisnosti feminističkog pristupa i refleksije u radu sa rodno zasnovanim nasiljem.

UMJESTO ZAKLJUČKA

„Moramo mudro koristiti vrijeme koje nam je dato i uvijek trebamo znati da je svaki trenutak savršena prilika da učinimo nešto dobro.“ (Nelson Mandela)

Pred nama stoji još mnogo neriješenih pitanja socijalne pravde, neostvarenih ljudskih prava, sloboda tako da nema mirovanja sve dok u našem vozu ima goriva. Treba stalno pomicati granice, tragati nove prilike i ostavljati mogućnosti da se nešto novo stvori, razvije i donese promjenu.

Vive Žene je steklo dobru reputaciju, koja nije došla preko noći niti je poklonjena. Dobra reputacija Vive Žene je postala sastavni dio DNK svih nas i to mora ostati i u budućnosti, jer reputaciju koju sada imamo nije lako održati, a ako se ne njeguje, vrlo je lako izgubiti.

ZA KRAJ, PJESMA. IPAK!

VIVE ŽENE – NAŠE UDRUŽENJE

Malo, novo – rođenče dobi ime Vive Žene.

Šta to bi, ko se to u stvari rodi?

Da li će brzo rasti, da li će zdravo biti?

Kako će se razviti i ratnu krizu prebroditi?

Hoće li moći svima udovoljiti?

Prolaziše godine i puniše Vive Žene

voljom, predanošću i upornošću.

Od malenog udruženja,

i dobrog vođenja,

nasta zdanje u kojemu žive i rade,

poštovanje, znanje i priznanje.

Poznaju ga svi u društvu

i maleni osnovci i studenti i srednjoškolci,

i velike žene, profesorice, socijalne radnice, tužiteljice,

ali i muškarci, političari, učitelji i policajci.

Pored toga, godinama

dolaziše mnoge grupe - žena, djece i mladosti,

tražeć savjet, pomoć, brigu.

A za uzvrat, Vive Žene podijeliše

mudrost, pažnju i utjehu

da svi odagnaju svoju golemu tugu.

Nekad, danas i zauvijek
pod okrilje svoje prima,
kome zaštita je nužna živa.

Da u miru i podršci, snagu novu stvore
i korakom jačim, boljim,
novi život tvore.

Trideset je prošlo ljeta.
Udruženje sada cvjeta.
Skuplja volju za dug put,
a istrajnost, znanje i ljubav,
jak su mu adut.

Nastaviće Vive Žene
započeto putovanje.
Rašće, živjet i širit se.
Sve uz ljude i za ljude.
Dok u svima nama,
za tim potrebe bude.

OSNAŽIVANJE ŽENA

Mima Dahić,

projekt koordinatorica

Uvod

U ovom članku ćemo predstaviti na koji način se pristupalo osnaživanju žena od početka osnivanja Vive Žene, te na koji način pristupamo osnaživanju žena danas, posebno u ruralnim zajednicama. Ova tema za mene je važna jer i moj početak rada u Vive Žene vezan za osnaživanje žena kroz vođenje kursa za kompjutere i engleskog jezika koje su bile na tretmanu u Vive Žene 1994. godine. Radeći u Vive Žene trideset godina uglavnom sam se bavila nekom vrstom osnaživanja.

Kada govorimo o osnaživanju važno je napomenuti da su Vive Žene od osnivanja pa do danas značajno ulagale i ulažu u osnaživanje kapaciteta korisnica, profesionalca iz drugih institucija i razvoja kapaciteta osoblja Vive Žene.

Kao što i sam naziv kaže, ovaj članak će se baviti osnaživanju žena, posebno osnaživanja žena na selu.

Oснаživanje

Oснаživanje se odnosi na procese kojima pojedinci, grupe ili zajednice dobivaju moć, autoritet, pristup društvenim resursima i kontrolu nad svojim životima. Preuzimanjem kontrole u vlastitom životu i pristupanjem društvenim resursima, dobiva se sposobnost ostvarivanja ličnih i kolektivnih težnji, odnosno ostvarivanje važnih životnih ciljeva. „Obespravljeni, potlačeni, deprivirani ljudi nisu osobe bez ličnih, moralnih, duhovnih snaga ili sposobnosti, već su prije svega osobe kojima su životne šanse i mogućnosti izbora značajno prikraćene u podjeli društvenih, ekonomskih, političkih moći i sredstava“ (*Breton, 1994*). Ova definicija predstavlja osnovu za razvoj programa osnaživanja u Vive Žene. Počeci razvoja programa osnaživanja korisnica u Vive Žene su aktuelni od 1994. godine, odnosno od samog osnivanja Vive Žene, kada je su za korisnice smještene u Centru Vive Žene organizovani različiti kursevi stranih jezika, kompjutera, šivanja s ciljem jačanja njihovih kapaciteta i lakšoj integraciji u novu sredinu. Sam program se prilagođavao potrebama korisnica i kontekstu iz kojeg one dolaze, u isto vrijeme je i za nas bio izazov, jer smo morali prilagođavati naše intervencije i, također, analizirati i učiti da bi te intervencije bile što kvalitetnije.

Razvoj programa osnaživanja

Prvi koraci u procesima osnaživanja otpočeli su tokom 1994. godine sa sprovođenjem kurseva šivanja, kompjutera, stranih jezika za korisnice Centra za terapiju i rehabilitaciju, te se, u skladu sa potrebama, prilagođava uspostavljanje druge i treće faze projekta, odnosno, programa edukacije korisnica i uspostavljanje poljoprivrednog projekta za žene koje se prošle tretman u Centru za terapiju

i rehabilitaciju. Tokom 1997. osnovana je i agencija za čišćenje „Stella“. Svi ti počeci su predstavljali našu težnju da osiguramo uslove za normalan život u jednoj nenormalnoj situaciji (ratno i poslijeratno doba). Sa razvojem programa u zajednici, Vive Žene otvaraju i novi poljoprivredni projekat u izbjegličkom naselju Karaula koji je uključivo žene u zajednički rad, a u izbjegličkom naselju Špionica radili smo na uspostavljanju stolarske radionice, koja je imala za cilj mobilizirati muškarce u toj zajednici da uredi prostor u kojem žive. S obzirom da su izbjeglička naselja bila privremeno mjesto boravka za naše korisnike, ovi programi se nisu održali sa povratkom korisnika u prijeratna mjesta življenja. Kao što sam već navela, Vive Žene, prateći potrebe korisnika i kontekst iz kojeg dolaze, prilagođavaju cijeli program rada u zajednici s ciljem pružanja podrške u mjestima povratka u sjeveroistočnoj Bosni i Hercegovini. Primarno, radilo se na psihosocijalnim intervencijama koje su imale za cilj integraciju traumatskog iskustva i integraciju u povratničko mjesto življenja. Radilo se grupno, individualno u različitim zajednicama, pomno se planirale intervencije i analizirao njihov učinak. U toku 2014. godine sproveli smo i evaluaciju programa rada u zajednici pomoću Metode najznačajnija promjena (MSC). Rezultati ove evaluacije su pokazali da su Vive Žene značajno doprinijele poboljšanju psihoemotivnog stanja kod korisnica, da su njihove veze u porodici osnažene i da su veze između njih u grupi snažne. Stabilno okruženje koje grupa pruža dovelo je do vraćanja osjećaja sigurnosti, smanjenja straha i ljutnje, i što je značajno u kontekstu socijalne domene, stvaranja povjerenja i poboljšanja međuljudskih odnosa. Međutim, povezivanja grupa sa drugima u zajednici je izostalo, i kako grupe tako i pojedinaца, te su i dalje izolovani u svojim malim zajednicama. Ovaj rezultat nas je nagnao na promišljanje šta trebamo uraditi da pomognemo da dođe do povezivanja pojedinaca i grupa sa drugim grupama u zajednici, što je dovelo do ideje osnivanja mreže različitih grupa u regiji Podrinja i zajedničkog djelovanja za poboljšanje položaja žena na selu. Svjesni da smo na psihoemotivnom nivou kod naših korisnica postigli željene rezultate, a da bi se

ti rezultati održali trebamo dodatno osnažiti kapacitete, znanja i vještine s ciljem potpune reintegracije u zajednicu i društvo. U toku 2014. godine smo krenuli sa sprovođenjem programa koji se zasnivao na 4 komponente:

- informacije – pružanje odgovarajućih informacija vezanih za jednakost, pristup školstvu i zdravstvu, informacije vezano za ekonomsko jačanje
- uključenost / participacija - učestvovanje, odlučivanje kroz udruženja, neformalne grupe
- odgovornost - prihvatanje odgovornosti i uspostavljanje saradnje sa institucijama koje se odgovorne za osiguranje prava jednakosti, obrazovanja, zdravstva
- lokalni organizacioni kapacitet - korištenje lokalnih resursa za osnaživanje i jačanje s ciljem izgradnje lokalnog resursa za poboljšanje uloge žene na selu.

Primarna grupa ovog programa, od samog početka, su žene članice udruženja u Podrinju, koje su prošle kroz psihosocijalne programe podrške Vive Žene. Uspostavljena je neformalna grupa koja je radila na pitanjima poboljšanja položaja žena na selu, dok se sa članicama udruženja uključenim u neformalnu grupu radilo na jačanju njihovih ljudskih i ženskih prava, prava na obrazovanje i zdravstvo uključujući i ekonomski aspekt osnaživanja. Sve članice ove grupe su mali poljoprivredni proizvođači čiji je pristup tržištu limitiran, nisu imale osnovna znanja kako i gdje da plasiraju svoje proizvode i na koji način da predstave

svoje proizvode. Već prve godine organizovana su dva sajma proizvoda žena s ciljem predstavljanja ženske radinosti i proizvodnje koja su rezultirala i prodajom proizvoda i ostvarivanjem prvog prihoda. Po prvi put većina učesnica je imala priliku predstaviti svoje proizvode na Sajmu proizvoda žena sa sela organiziranom u Tuzli. Učešće na Sajmu za žene je bio dodatni poticaj da aktivnije učestvuju u samom radu, a za druge žene da se priključe Mreži. Sajam proizvoda žena sa sela je poslao tradicionalni događaj Vive Žene koji se od 2014. godine organizuje svaki godine u povodu Međunarodnog dana žena na selu - 15. oktobra. Do sada je na Sajmu učestvovalo oko 300 izlagačica sa regije Podrinja i Tuzlanskog kantona. Sajam predstavlja mjesto druženja, zabave, razmjene iskustva i znanja i, naravno, izvor je zarade za sve naše učesnice. Na Sajmu se, pored proizvoda, upoznajemo i sa tradicijom i kulturom mjesta iz kojih naše učesnice dolaze. Za većinu naših korisnica Sajam predstavlja najznačajniju aktivnost jer putem Sajma stiču prihod, promovišu svoju proizvodnju i umrežavaju se s drugima, a najvažnije je da im Sajam pruža jedinstvenu priliku gdje imaju direktan kontakt sa svojim kupcima.

Radeći na osnaživanju tokom 2014. i 2015. godine unutar Vive Žene sa članicama smo odlučili da se neformalna grupa nazove Mrežom žena u Podrinju i da je otvorena za sve žene koje žele dati doprinos poboljšanju statusa žene na selu. Od 2016. godine do danas u Mrežu je uključeno 10 udruženja sa područja regije Birač / Podrinje i aktivno učestvuje oko 70 žena.

Kako radimo na osnaživanju žena na selu

Kao što sam već navela, sprovedena evolucija bazirana na metodi Najznačajnija promjena je pokazala da je oporavak postignut na individualnom nivou i njegovo održanje zavisi od ponovnog sticanja određenog stepena kontrole nad vlastitim životom, a to mora ići ruku pod ruku sa smanjenjem društvene i političke nepravde. Rad na vlastitim snagama i moći predstavlja prvi korak u osnaživanju. Riječ moć u osnaživanju ima nekoliko značenja. Moć iznutra je samoprihvatanje koje dolazi iz razumijevanja nečije prošlosti i sadašnje situacije, nečijih potreba i prirode nečijih odnosa. Moć iznutra je takođe povezana sa percepcijom da neko ima pravo i da je sposoban da pravi promjene. Psihosocijalne radionice, edukativne radionice i radionice razvoja vještina su bile osnova za razvoj unutrašnje moći.

Usko povezana sa moći iznutra je moć zajedno s drugima, iskustvo da su drugi u sličnoj situaciji i da su zajedno moguće promjene. Takve promjene nikada nisu moguće bez promjena u postojećim odnosima moći.

Drugi korak u osnaživanju predstavlja uključivanje osoba koji stoje izvan procesa donošenja odluka u sam proces, bilo kroz ženska udruženja, mreža, mjesne odbore ili zagovaranje na lokalnom nivou za poboljšanje statusa žena koji ima za cilj učešće kako bi se promijenili nepravedni i neprihvatljivi društveni i politički uslovi. Akcenat na radu u ovom koraku je bio

rad na razvoju Mreže žene u Podrinju, organizovanju različitih aktivnosti kao što su okrugli stolovi, forumi, studijske posjete, sajmovi.

S ciljem definisanja sadržaja rada u radionicama i ciljevima same Mreže žena u Podrinju urađena je strukturalna analiza potreba uključenih grupa u osnaživanje, a za izradu se koristio „Instrument za osnaživanje“ koji su razvili Barbara Weyerman i dr. David Becker.

U prvom dijelu analize dobiveni su odgovori na destrukciju ili fragmentaciju kako pojedinaca tako i zajednice, a u drugom dijelu se analiziraju resursi i snage koje posjeduju. Ti resursi i snage su mobilisani u definisanju promjene na nivou pojedinca, grupe ili zajednice, a nakon toga smo identifikovali aktivnosti koje će do te promjene dovesti.

Analiza nam je pomogla da utvrdimo šta povezuje pojedince, grupe ili cijelu zajednicu ili koji problemi u zajednici ih razdvajaju. U našem slučaju teme koje su ih povezivale su bile žene, ženska pitanja, ravnopravnost, nasilje u porodici, obrazovanje, izoliranost, zdravlje, ostvarivanje prihoda.

Na osnovu tema koje ih povezuju napravljen je program rada koji uključuje psihosocijalni i psihoedukativni rad, rad na ravnopravnosti, rad na finansijskoj pismenosti i ekonomskom osnaživanju, edukacije iz razvoja soft vještina, razvoja samopoštovanja, liderstva i rada na umrežavanju i razvoja mreže koja predstavlja nositelja promjena u ruralnim zajednicama. Programi rada se redovno propituju i prilagođavaju kontekstu i potrebama članica mreže.

Od 2022. godine u programe uključujemo i rad na smanjenju posljedica klimatskih promjena, posebno na poljoprivrednu proizvodnju, te konstantom učenju i primjeni agroekoloških mjera u samoj proizvodnji a sve s ciljem negativnog uticaja na žene. Tokom izrade analiza „Uticaj klimatskih promjena na žene u ruralnim zajednicama“, rađene su i fokus grupe s muškarcima, gdje je utvrđeno da, ukoliko želimo promijeniti položaj žene na selu i osnažiti je, trebamo uključiti i njihove bračne partnere. Od 2022. godine sprovodimo radionice o jednakosti spolova koje uključuju bračne parove, članove Mreže u Podrinju s ciljem promoviranja stavova rodne ravnopravnosti i pružanja podrške ženskoj autonomiji i liderstvu, priznavajući njihovo pravo da donose odluke o svojim tijelima, životima, porodicama i upravljanju resursima domaćinstva. I muškarci su naglasili da žene kroz mrežu imaju prostor da sretnu druge žene, da uče i razmjenjuju svoja iskustva, gdje za njih tih prostora nema. Uključujući muškarce u aktivnosti sam sadržaj rada je dobio jednu novu dimenziju.

Još jednom želim naglasiti da je osnovno povezivanje kroz umrežavanje, a uspostavljanjem Mreže žena u Podrinju, osiguran je prostor za žene da se povezuju, druže, uče jedna od druge i zajednički zalažu za unapređenje položaja žena na selu.

Mreža žena u Podrinju

Mrežu žena u Podrinju Vive Žene su osnovale s ciljem povezivanja, jačanja žena iz ruralnih zajednica Opština Bratunac, Srebrenica, Milići i Vlasenica, te zalaganja za bolji položaj žena u ovim sredinama. Mrežu žena Podrinja su osnovala udruženja i neformalne grupe kao što su: Udruženje žena Maja Kravica, UŽ „Jadar“ Konjević Polje, UPP „Drina“ Burnice, Povratnice „Podrinjka“ Srebrenica, Udruženje žena „Podrinje“ Vlasenica, Udruženje žena „Cerska“ Milići i neformalna ženska grupa „Suha“ Bratunac.

Sve aktivnosti imaju za cilj poboljšanje položaja žena u ruralnim zajednicama, prevenciju nasilja nad ženama, te zalaganje za uspostavljanje stabilnog i trajnog mira u tim zajednicama. Važno je istaći da žensku mrežu u Podrinju čine pripadnice različitih nacionalnosti, koje zajedno rade i zajednički se zalažu za unapređenje života žena, što je najvažnija vrijednost mreže, jer su na ovim prostorima i dalje prisutni predrasude, stereotipi, prema drugima. Zajedno u ovoj Mreži, žene doprinose širenju tolerancije i izgradnji mira. Od 2021. godine u mrežu je uključeno i udruženje Anima iz Đulića, opština Zvornik. Aktivnosti mreže su se proširile i na Kladanj, te se radi na pripremi i osnaživanju udruženja za uključivanje u samu Mrežu.

Iako žene uglavnom doprinose ruralnom razvoju uopšte, njihov položaj i problemi s kojima se suočavaju, od osnovnih potreba za dugoročnim interesima u ukupnom razvoju, ostaju na marginama društva. Žene u ruralnim sredinama su u nezavidnijem položaju od muškaraca; pristup resursima i uslugama podrške je veoma ograničen, imovina je uglavnom u vlasništvu muškaraca; s ograničenim učešćem u procesima donošenja odluka. Ruralne zajednice, sa svim svojim specifičnostima, odnosima i tradicijama, te prisutnim stereotipima, značajno utiču na živote žena i muškaraca, zahtijevaju posebnu pažnju svih nas u Bosni i Hercegovini. Žene čine 60% radno sposobnog stanovništva u Bosni i Hercegovini, ali su njihove stope učešća u radnoj snazi najniže u regionu jugoistočne Evrope. Uloge žena su posebno važne u poljoprivredi i ukupnom ruralnom razvoju. Postoje brojni dokazi da ruralni razvoj mora zadovoljiti potrebe i prioritete i žena i muškaraca kako bi bio uspješan.

Umjesto zaključka

Tradicionalno poimanje uloge žena u bh. društvu, ograničava njihov prostor za javni i društveni angažman, slobodu izbora obrazovanja, profesije, bračnog statusa, rukovođenja, autonomije u odlučivanju, jasno artikuliranje ličnih stavova, sužavajući tako prostor za više aktivno učešće u društvenim, ekonomskim ili političkim procesima u društvu.

Kako bi osigurala veće učešće žena, ruralna zajednica treba ženama dati priliku da kroz obrazovne programe strateški djeluju, s ciljem osnaživanja žena u vlastitim sposobnostima. Treba poticati povećanje znanja i vještina za proaktivno učešće, umrežavanje, zastupanje prava i interesa za potencijale za postizanje rodne ravnoteže u procesima donošenja odluka, prevenciju diskriminacije, rodno zasnovanog nasilja i socijalnu isključenost žena. Najveći izazov za aktivno učešće žena je u ruralnom razvoju gdje ženama često nije dozvoljeno da izraze svoja mišljenja i stavove, gdje se susreću s različitim prijetnjama zbog svog političkog učešća i gdje je nasilje i rodna diskriminacija žena u politici široko rasprostranjena.

VIVE ŽENE I JA

Fahira Hodžić,
asistent za finansije

U Vive Žene sam počela raditi 1994. godine, od samog osnivanja. Početak rada u nevladinoj organizaciji za mene je bio veliki izazov. Uporedo sam radila u državnoj firmi i u Udruženju Vive Žene, sve do 1997. godine, kada sam raskinula radni odnos sa Prehranom promet, a nastavila rad u Vive Žene. Na prostoru Federaciji BiH to je bila novina u oblasti samog vođenja knjigovodstva kao i finansija. Donatori su imali svoje obrasce po kojima je trebalo sačinjavati finansijske izvještaje, a i izvještaje koji nalažu propisi Federacije BiH. Trudila sam se da sve to uskladim i da finansijsko vođenje i izvještavanje bude prihvatljivo i za donatore i nadležne institucije Federacije BiH. U međuvremenu sam završila vanrednu školu za računovođe u trajanju od godinu dana. Redovno sam išla na seminare koji su bili sastavni dio edukacije za računovođe gdje sam pratila sve novine i propise iz oblasti računovodstva i finansija. Godine su prolazile, samo Udruženje Vive Žene se sve više razvijalo, a tako su i finansije postajale sve zahtjevnije. Svake godine, pa sve do danas se rade revizije svakog projekta posebno a i samog Udruženja. Revizori su bili i strane i domaće revizorske kuće. Osim rada u finansijama, uvijek sam bila i u kontaktu sa našim korisnicima, naročito u samom početku. To su bile žene i djeca prognana iz svojih domova sa područja sadašnje takozvane Republike Srpske. Uvijek sam se suosjećala s tim napaćenim ženama i djecom i pokušavala da im pomognem onoliko koliko sam znala, da ih saslušam i razgovaram, jer smo prvih godina imali i noćna dežurstva. Od mog početka pa do danas prošlo je trideset godina. Rad u finansijama i računovodstvu je jako zahtjevan i odgovoran. Bilo je i bude teških momenata, naročito kada u kratkom vremenskom razdoblju morate sačiniti više različitih izvještaja zato što imamo veliki broj projekata a istovremeno moramo raditi redovan posao i biti na raspolaganju revizorima. I pored svega, sretna sam i zadovoljna što radim ovaj posao i što mogu reći da smo, hvala Bogu, uvijek imali pohvale od revizorskih kuća i što nas donatori, kao i mnoge institucije, finansijski podržavaju.

VIVE ŽENE I JA

Prim. mr. med.sc. Arnautović dr. Azra,

pedijatar, IGA, ECP, ECIP psihoterapeut, trener i supervizor

Prije skoro mjesec dana predsjednica Vive Žene me nazvala i rekla da se planira proslava 30 godina rada organizacije, te ako želim da i ja nešto napišem o sebi i o vremenu koje sam provela u Vive Žene. Nekako sam sa radošću i ponosom prihvatila poziv. Od tada često razmišljam o tom zadatku kojem nikako da pristupim. Pitam se šta je razlog?

Nemam vremena. Druge obaveze. Priprema Kongresa dječije i adolescentne psihoterapije, gdje sam u organizacionom i naučnom odboru. Da li su to izgovori? Moguće... Započinjanje pisanja stavlja me na mjesto velike odgovornosti. Mislim da je to ključni razlog. Kako opisati toliko toga proživljenog, doživljenog? Kako toliko iskustava prenijeti na papir u sadašnjem vremenu moga života, a sa vremenskim odmakom?

Razmišljala sam o raznim konceptima predstavljanja tog perioda moje profesionalne i lične izgradnje. Da li da pišem kao kratku priču sa zadanim naslovom: "Vive Žene i Ja" koja će imati određen poglavlja ili kao film: "Sjećanja" ili samo da pišem pa kako bude?

Evo me na raskršću. Stojim i razmišljam. Možda ipak kao knjigu sa poglavljima...

Dakle, naslov kratke priče: "**Vive Žene Tuzla i Ja**"

Poglavlje prvo – Kako sam došla u Vive Žene

Bilo je to davne 1994. godine kada je još trajao rat u našoj zemlji. Dani sumorni. Izvještaji sa ratišta uznemiravajući. Neizvjesnost. Strah. Nada da će prestati i da se nikome više neće ništa loše desiti. Tada sam radila na Klinici za dječije bolesti, kao doktorica specijalista pedijatar.

Početak rata i poslije doveo je mnoge humanitarne radnike u Bosnu i Hercegovinu, pa tako i u Tuzlu. Formirane su, kako su ih tada zvali, nevladine organizacije i izgledalo je kao privilegija da se radi u njima. Mnogi su psiholozi i socijalni radnici imali ekskluzivnu ulogu u njima. Mene nije toliko zanimalo jer sam radila na Klinici, imala malo dijete, muž stomatolog u vojsci. Imala sam dovoljno za tadašnje preživljavanje. Moj muž dobije cigarete u vojsci i dio pokloni pušačima a dio na pijaci zamijeni za jaja, kajmak, sir.

Sada mi naviru sjećanja života u tom vremenu. Bilo je teško ali ljudi su više bili ljudi. Više smo se razumjeli i više smo mislili jedni o drugima. Tuzla je bila mjesto dolaska mnogih prognanih iz Podrinja, Janje, Bijeljine. Bili smo na prvoj liniji svih koji su dolazili, da ih prihvatimo i barem

za trenutak umanjimo bol napuštanja njihovih ognjišta, ubijenih članova porodice i boli sa kojom su došli. Razlika između nas i njih je bila što smo mi bili u svojim kućama, a svi drugi strahovi i neimaštinja su bili prisutni i kod nas, građana Tuzle. A Tuzlaci su pokazali dušu i ljubav prema čovjeku koju nekako i danas prepoznajem. Bez obzira kako se neko zove, u koju vjersku instituciju ide i kojem se moli Bogu. Za nas je Bog jedan, samo se molimo na drugačije načine. To poštivanje različitosti je stanovnicima Tuzle način života.

I tako, radeći na Klinici, moja koleginica Nevzeta Mustafić dođe sa informacijom da se formira nova nevladina organizacija i da trebaju doktore. Kaže: "Hajmo se i mi prijaviti." I ja krenem za Nevzom. Odemo mi na intervju u zakazano vrijeme. Hodnik pun ljudi. Raznih profesija. Prozvaše mene, pa Nevzetu. Tamo neka sitna žena crvene kose, nasmijanog lica, pomalo neuredna za moj ukus, Gabrijela, Njemica, šefica te organizacije i Inga Kačar kao prevoditeljica. Ne sjećam se detalja intervjua osim da nije bilo neugodno, mogu reći čak da je bilo prijatno. Mislim da je Inga doprinosila toj prijatnoj atmosferi. Rečeno je da ćemo biti obaviješteni o rezultatima intervjua. Par dana poslije zvoni telefon, kućni. Tada nije bilo mobitela. Inga mi saopštava da sam primljena. Pitam za Nevzu – ona nije. Bilo mi je baš neugodno i nekako tužno. Nevzi je bilo potrebnije da nešto zaradi. U kući je imala svoje najbliže članove porodice koji su izbjegli iz Srebrenice. Mi na Klinici u tom periodu nismo dobivali platu, ali su nam staž uplaćivali i ponekad bismo dobivali pakete Međunarodnog Crvenog križa. Ja sam u tom razgovoru sa Ingom molila da se zamijenimo, da prime Nevzu, ali to tada nije moglo. Inga je rekla da će vjerovatno i Nevza biti primljena kroz neko vrijeme za rad na terenu. To me je malo smirilo.

I tako sam ja započela svoj rad u Vive Žene. Radili smo u Miladijama u jednoj komfornoj zgradi na dva sprata, da li je to bila zgrada ŽTOa ili Carine, sada se ne mogu sjetiti.

Poglavlje drugo – od doktorice do psihoterapeuta, grupne analitičarke

Dakle, od 1994. pa do odlaska u prijevremenu penziju 2017, odnosno 2018, sam radila u Vive Žene. Prvobitno smo nekoliko godina bili u spomenutoj zgradi. Radila sam dva puta sedmično po 2-3 sata, isključivo kao doktorica. Medicinska sestra bila je Hanija Salimović. Hanija je bila izbjeglica sa više članova porodice i dva maloljetna sina, koja su išla u osnovnu školu. Bilo je teško vrijeme. Primane su žene sa djecom iz Podrinja. Bilo je vaški, šuge, respiratornih bolesti i emocionalnih kriza, djeca nesigurna, bez strukture, u strahu. Svega je bilo. Koncept rada koji se tada uspostavio kod prijema žena i djece je zadržan i nekoliko godina poslije. Oni koji se primaju prošli su zdravstveni pregled, bili su zbrinuti higijenski i medicinski. Organizovani su im i edukativni sastanci vezano za higijenu i očuvanje zdravlja žena i djece. Učeni su o promjeni higijenskih navika koje neke nisu imale, kako o ličnoj higijeni tako i o higijeni prostora. Stanje se smirivalo i pojavljivala se nada da će njihovi muževi, braća, rođaci doći. Međutim, mnogi nisu nikada stigli. Neki su došli. Uz pomoć

Međunarodnog Crvenog križa je došlo do spajanja porodica. Bili su to dirljivi trenuci. Trenuci koji su davali nadu da će se pojaviti i drugi očevi, braća, rođaci, ali i trenuci neizmjerne tuge, kada se to nije desilo. Mnoge žene su, u nadi da će im doći muževi, išle kod žena koje se bave magijom. Kada bi tu dobile nadu ona ih je držala, što je za taj period njihovog života bilo značajno. To je tada, dijelom sačuvalo njihov psihološki i emocionalni dio od destrukcije.

Radila sam na Klinici i često uklapala vrijeme da prisustvujem sastancima tima, jer smo razgovarali o ženama i djeci koji su bili na smještaju. Nekada su to bili prilično mučni sastanci. Što zbog žena i djece, što zbog nas članova tima. Dinamika koja se dešavala bila je dinamika traume, ali tada to nismo znali. Nismo razumjeli da smo i mi dijelom traumatizirani, da smo i mi u ratu a radili smo sa traumom žena i djece. Ne volim se sjećati tih dana. Znam da sam ja bila ponekad uvredljiva, posebno prema jednoj kolegici, Ini, Holandjanki, udatoj za Bosanca. Kroz vrijeme sam prepoznala o čemu se radi, došla do ličnog uvida, da to što projektujem u nju je moj problem. Izvinula sam se. Imale smo kapacitet da to razriješimo i dalje zajedno radimo u timu. Svi smo u manjoj ili većoj mjeri imali slične reakcije koje nismo tada prepoznavali. Sve do supervizije sa dr. Davidom Bekerom, koji nam je mnogo, mnogo pomogao, ponaosob - lično, profesionalno i organizaciono. Neka druga sjećanja teško nadolaze. Samo fragmentalno i sigurno ću propustiti tačnu hronologiju i neke značajne trenutke mog rada u "Vivama", kako neki od nas zovu Vive Žene Tuzla.

U periodu dok smo bili u Miladijama došlo je i do nekih kadrovskih izmjena u timu i polako se kretalo ka uspostavljanju vlastitog modela i programa rada.

Došlo je i do preseljenja u tzv. "Fadilovu kuću" u Slavinovićima, u kojoj smo ostali sve do izgradnje naše kuće. Plac za izgradnju je dao Grad Tuzla. Tadašnji gradonačelnik Selim Bešliagić dao je saglasnost za izbor opštinske parcele, a ubrzo nakon njega gradonačelnik Jasmin Imamović potpisuje dozvolu za izgradnju Centra Vive Žene. Organizacija IAMANEH Švicarska, u stvari švicarska i holandska vlada učestvuju u izgradnji objekta.

U međuvremenu, ja sam napustila Kliniku. Bilo mi je svega previše. Na klinici su svakodnevno počeli da pristizu zahtjevi iz uprave UKC-a. Zaboravljeni kontekst rata kojeg smo svi proživjeli, zatim velika trauma svih nas – Kapija 25. maj. To se nadovezalo i na moje mjesto u kolektivu, jer sam otišla protiv volje tadašnjeg načelnika prof. Tahirovića u Italiju u Milano na svadbu rodice. Zli jezici tadašnjeg kolektiva na Pedijatriji su pričali da se neću vratiti, da sam napustila Bosnu. Po povratku je krenula prava tortura na mene. Svaki dan novo odjeljenje, konsultacije na drugim odjeljenjima, dežurstva tokom svih praznika, plus spomenuto od strane uprave koje se odnosilo na sve nas. Nisam to mogla više podnositi niti tolerisati. Imala sam neprepoznati PTSP. Rezultat je bio napuštanje Klinike.

Preseljenje u "Fadilovu kuću" je bila velika promjena kako prostorno tako i u našim dinamikama. Ja sam radila svaki drugi dan, po četiri sata, jedno izvjesno vrijeme. Kada započela sa edukacijom za psihoterapeuta počinjem sa osmočasovnim radnim vremenom. Radim kao doktorica, sa već opisanom dinamikom rada, plus rad kao psihoterapeut.

U toj kući smo imali tzv. „mračnjak“ (jer je bila soba bez prozora). To je bila prostorija gdje smo svakog ponedjeljka imali sastanak. Planiran od 08 do 10h. E, to su bili sastanci za istoriju. Da smo snimali i pravili transkripte, danas bi to bio materijal za učenje o komunikaciji. Često su to bili sastanci bez kraja. Psiholozi i socijalni radnici su vodili glavnu riječ i ponekad je bilo veoma mučno svima. To je bio i period kada se Vive Žene odvajaju od partnerske organizacije, suosnivača iz Njemačke. Nije bilo lako. Ali zahvaljujući snazi i udruženosti tima ostvarili smo san da postanemo lokalna organizacija, što je na neki način bio i prvobitni cilj stranaca, da ojačaju i osamostale organizaciju kojoj su dali temelj.

O agendi rada, uopšteno, Vive Žene neću pisati. Predpostavljam da će o tome neko drugi. Samo želim spomenuti medicinski dio koji je zadržao prvobitnu formu, pregledi, praćenje zdravstvenog stanja, lijekovi (koje smo dobivali kao donaciju) su davani besplatno za akutne i hronične bolesti, edukativne sesije sa ženama o temama zdravlja djece i njih, značaju ginekološkog pregleda, pravilne ishrane, higijene itd.

Učestvujući na sastancima tima i pričajući o ženama, polako se budi moja želja za znanjem iz mentalnog zdravlja. Koleginice psiholozi i socijalne radnice već uveliko idu na neke edukacije i često ne spominjući mogućnosti učešća i drugih članova tima na njima. Sama sam započela istraživanja o edukacijama. Moja želja da postanem psihijatar se nije ostvarila ranije, ali, evo, i kao pedijatar se mogu educirati. Nije kontraindikovano. Tako krenem na edukaciju iz traume SZO, a kroz neko vrijeme i na Uvodni kurs iz Grupne analize. Više nije bilo povratka. Brod je uplovio u vode ljudske psihe i radoznalosti na šta se sve može naići u životu čovjeka. Uvodni kurs iz Grupne analize je bio organizovan za psihijatre sa Psihijatrijske klinike. Ja kao pedijatar sam tu došla zahvaljujući prof. Osmanu Sinanoviću koji je odlučivao o tome ko može krenuti na Kurs o traumama, a kasnije i ovome. On je cijenio moje kvalitete i požrtvovanost kao doktorice pripravnika tokom stažiranja. Nije bilo lako biti među samouvjerenim psihijatrima, ali prof. Ljiljana Moro mi je davala podršku i njene komentare još pamtim. Često je znala reći kako zaboravlja da sam ja pedijatar, s obzirom na kvalitet mojih zapažanja. Ona mi je bila veliki vjetar u leđa tada a i kasnije tokom edukacije. Predsjednica Jasna Zečević takođe zaslužuje da bude spomenuta kao podrška mojoj edukaciji i radu kao psihoterapeuta u Centru. Obezbijedila je plaćanje edukacije, a kada je zvanično započela edukacija, podržala je moj rad i kao psihoterapeuta u Centru, ne samo kao doktorice. U početku pod supervizijom. Njoj sam zahvalna za podršku u timu koja je tada bila neophodna.

Tokom mog angažovanja u Vive Žene bilo je dosta sitnih edukacija. Sjećam se i Homeopata bez granica. Došli da nama uposlenicima pomognu, jer su znali u kakvom smo psihičkom stanju. Dali su nam tzv. remedije. Ujutro kada smo došli na posao kao da se desila čarolija. Svi raspoloženi, bezbrižni, spremni na korektan dijalog. Rezultat rada Homeopata bez granica je bila organizovanje edukacije u kojoj sam ja i nekolicina nas učestvovali.

Posebno mjesto mog profesionalnog rasta zaslužuje supervizija sa dr. Davidom Bekerom. Te supervizije su bile pravo bogatstvo za sve nas. Često je bilo suza, trenutnog nerazumijevanja, sukobljavanja ali vođenje supervizije, preneseno znanje i iskustvo supervizora nema cijene. Toga sam bila svjesna djelomično tada, a potpuno kada smo išli na neke kongrese, simpozije i konferencije, gdje su se članovi tima Vive Žene isticali po mnogo čemu u odnosu na druge učesnike. Danas, kada sam ja europski licencirana supervizorica, uviđam posebne vrijednosti rada sa dr. Davidom Bekerom.

Radila sam individualne i grupne sesije sa korisnicima iz Centra ili onih koji su dolazili ambulantno. Mnogo je izazova bilo ali i iskustva u radu. Postoje neki slučajevi koje nikada neću zaboraviti. Kada bi ih sada opisivala otišla bih daleko. Opisani su u izdatim Zbornicima. Radila sam i na terenu. To je posebno iskustvo. Posebno je bilo naše druženje dok putujemo u Konjević Polje, Kravicu, Mihatoviće, Špionicu. Naši doručci, šta ćemo jesti, pa ajvar, pite. Naše kolege vozači Fahro, Senad, Džemo, rahmetli Osmo i pokojni Želja. Svaki od njih je imao svoju priču. Sa svakim od njih smo imali drugačije dinamike, ali uvijek relaksirajuće, a kada osjete da smo umorne od posla pri povratku, puste nas da šutimo. Nađu neku muziku i lagano voze. Bili su to teški, a opet divni dani druženja i razmjene osjećanja drugarstva.

Kada smo preselili u našu kuću sve je dobivalo svoje pravo mjesto. Ovo ne znači da nije bilo do tada, ali osjećaj da je to prostor koji pripada nama, da se nećemo više seliti, davao je neku drugu dimenziju, sigurnost, dugoročnije planiranje. Tu je bila ambulanta gdje smo imali adekvatan plakar za lijekove, materijale, kartone. Odlaskom sestre Hanije u penziju, primljena je Mirna Šarac. Divna mlada djevojka. Topla i vrijedna. Lijepo smo sarađivale. Imala je baš dosta strpljenja sa ženama sa djecom. Kroz vrijeme je dobijala nova zaduženja, koja izlaze iz okvira rada medicinske sestre, ali se nije bunila. Nekako je to sa lakoćom odrađivala. Imala sam veliko povjerenje u nju, dok smo radile zajedno.

Radila sam i u istraživačkom timu. Kada sam otišla na stranicu da tačno napišem inicijatore i učesnike istraživanja, naiđoh na listu projekata u kojima sam i ja dala svoj doprinos. Bila su to značajna iskustva koja sam stekla u radu na terenu u povratničkim mjestima, u izbjegličkim kampovima, u edukacijskim programima. Pošto će oni biti opisani u drugom članku, ovdje ih neću nabrajati.

Moj doprinos pisanoj dokumentaciji Vive Žene Tuzla može se naći na web stranici, u odjelu Publikacije: www.vivezene.ba

Poglavlje treće – moj odlazak iz Vive Žena

Došlo je vrijeme kada su neke od koleginica i kolega počeli odlaziti u penziju. Bila je i situacija da smo imali sve manje donatora a nas je bilo priličan broj uposlenih. U to vrijeme počelo se pričati o usvajanju novog zakona o penzionisanju i koji je dosta nepovoljniji u odnosu na postojeći. Bilo mi je dosta rada. Razmišljala sam da i ja prestanem raditi. Imala sam uslove za

odlazak u prijevremenu penziju, odlučila sam se otići. Polako sam završavala psihoterapijski rad sa nekim klijentima, a one kojima je trebao nastavak pripremila sam za rad sa nekima od kolega. Proces odlaska iz kolektiva je bio nekako zbunjujući. Miješao se osjećaj tuge i zadovoljstva, zaokruživanja jednog dijela mog profesionalnog razvoja i rada. U tom periodu sam mislila da nikada više neću raditi taj posao – doktorice i psihoterapeuta. Bilo je lijepo fantazirati o putovanjima, čitanju knjiga i slobodi koju daje vrijeme kada ne moraš ići na posao. Tako je i bilo sigurno pola godine. Baš sam uživala. Odmarala, čitala, gledala serije i filmove. A onda, kao da sam dobila signal univezuma. Susret sa Mirelom Badurinom mijenja moju perspektivu. Budi onu moju želju za učenjem, radom, napredovanjem. Krećem na edukaciju iz Integrativne dječije i adolescentne psihoterapije, završavam. Završavam za supervizora. Učestvujem na mnogim edukacijama, kongresima, radim sa klijentima, pišem radove. Dobivam europski certifikat za trenera, supervizora i psihoterapeuta. Osnivam svoje Udruženje "Empatija". Trenutno sam u edukacijskom timu BHIDAPAE u Sarajevu, gdje učestvujem u razvoju, radim kao psihoterapeut, supervizor i trener.

Osjećam da još mogu dati znanja, iskustva i volonterskog rada za razvoj naše zajednice, posebno ugroženih i marginaliziranih kategorija - djece i žena koji su izloženi raznim oblicima narušavanja mentalog zdravlja. Porodica kao i ovo društvo je u krizi. Djeca su izložena raznim oblicima zlostavljanja, dijelom od odraslih, a dijelom od svojih vršnjaka, direktno fizički, verbalno a i putem društvenih mreža. Mentalno zdravlje djece je dosta ugroženo. Koliko god pričali o nasilju, radili razne programe i protokole, obučavali stručnjake ono je i dalje prisutno. Volonterski radim u Mjesnoj zajednici Kiseljak - Husino, sa grupom žena romske nacionalnosti. Toliko je tužno slušati njihove priče i probleme s kojima se te žene nose. Koliko društvo marginalizira tu kategoriju stanovništva. Neke od porodica koje tu žive nadomak Tuzle, nemaju struju, vodu jer nemaju sredstava za to. Kako je to moguće u dvadeset prvom vijeku?! Drugi problemi sa kojima se susreću nisu tema ove moje "kratke knjige". Eto, to je moja mala priča "Vive Žene i ja". Dosta toga je ostalo nenapisano i nespomenuto, možda nekom drugom prilikom.

Tuzla, maj 2024.

VIVE ŽENE I JA

Fahrudin Kačar

Ja, Fahrudin Kačar, rođen sam 1957. godine u Glamoču, kao drugo od četvero djece u skromnoj radničkoj porodici od oca Mustafe i majke Hadžere. U Glamoču sam završio osnovnu i srednju školu - zanat automehaničar, u redovnom roku kao vrlodobar učenik. Po završetku školovanja 1975. pa do 1979. godine radio sam druge poslove, odslužio vojni rok i zaposlio se kao vozač u teretnom saobraćaju, a poslije kao automehaničar do 1982. godine kada prelazim na rad u Konferenciju omladine kao predsjednik OK SSO Glamoč.

1982. godine bio sam član Omladinske brigade "Ivo Lola ribar" iz Glamoča koja je bila na ORA Sarajevo '82. i dobio udarničku značku. Također, bio sam i "zlatni donator" za organizaciju Olimpijskih igara u Sarajevu 1984. godine. Od 1984. do 1992. godine radio sam u Opštinskom štabu TO Glamoč, odakle sam, u nesretnom vihoru rata, došao u Tuzlu. Po osnivanju organizacije Vive Žene 1994. godine počinjem raditi zajedno sa još dvadesetak ljudi koje do tada nisam ni vidio, a ni znao. Ova grupa ljudi me je prihvatila s puno poštovanja i mnogo su mi pomogli da i ja prebrodim krizu u koju sam dospio. Zato im se od srca zahvaljujem. U vremenu od 1994. pa sve do mog penzionisanja 2023. godine ostao sam i radio na organizovanju i stvaranju Vive Žene. Čitav svoj radni vijek proveo sam, trudio se i zalagao se, koliko su god su bile moje mogućnosti, umne i fizičke, da dam svoj puni doprinos u ostvarivanju ciljeva organizacije.

Nadam se da sam u tome i uspio. Ako jesam vrlo mi je drago. U mom radu ovih 30 godina, bilo je i nekih sitnih poteškoća ali sam ih zajedno sa kolegama i kolegicama prevazišao. Želim da se zahvalim svima koji su mi pomogli da ovo prevaziđem i želim da Vive Žene ostanu još dugo u radu i još bolje.

NEŠTO DRUGAČIJI RAD U VIVE ŽENE

Senad Ključanin,

vozač i asistent rada u zajednici

Od samih početaka sam dio tima Vive Žene, već 30 godina. I na to sam ponosan. Moja uloga kao vozača i asistenta programa razvoja u zajednici omogućila mi je da budem aktivni sudionik brojnih projekata i inicijativa usmjerenih prema unaprjeđenju dobrobiti zajednice. Ali ipak moram izdvojiti najdraži dio svog vremena i rada u Vive Žene. To je osnivanje „Muškog kluba“ u izbjegličkom naselju Špionica, gdje smo zajedno pružali podršku mladim ljudima prognanim iz Podrinja, pomažući im da se integriraju i osjećaju kao dio zajednice. Ideja Muškog kluba već je postojala i u 2001. i 2002. godini, ali s konkretnim radom počinje 2003. godine. Dugogodišnji rad Vive Žene sa ženama i djecom u izbjegličkim kampovima uvijek je izazivao radoznalost i muškog dijela stanovništva. Čak su zavidjeli ženama i djeci što imaju svoje mjesto, vrijeme i prostor za rad. Bili su mišljenja da je program namijenjen isključivo ženama i djeci, a nisu znali šta je to šta oni mogu dobiti od Vive Žene. Uglavnom su se okupljali oko nas, vozača iz Vive Žene, koji se svoje vrijeme u naselju provodili razgovarajući s njima o životu u naselju, povratku, političkoj situaciji, itd.

Tokom 2002. godine muški dio populacije u Špionici je izrazio želju da bi i oni željeli imati svoj klub i da bi voljeli raditi i družiti se sa muškim osobljem Vive Žene, jer je za njih teško razgovarati o svojim problemima sa ženama. Već u decembru 2002. godine počinje se s prvim susretima u Klubu koji su bili usmjereni na društvene igre, čitanja dnevne štampe i razgovor o političkoj situaciji.

Kroz razgovor često su se doticali teme sporta a posebno fudbala, pa su odlučili da formiraju i malonogometni klub kome su dali naziv Vive Žene. Uzmajući u obzir mentalitet u Bosni i Hercegovini, za mnoge je bilo čudno otkuda da izabrenu naziv Vive Žene. Odlučili su se za taj naziv jer žele pokazati svoju pripadnost Klubu i samoj organizaciji koja ih je podržala, a ističu da će s ponosom nositi naziv Vive Žene na svojim dresovima.

Malonogometni klub Vive Žene učestvovao je na mnogim turnirima. Najznačajniji turnir održan je u Srebrenici u junu 2003. godine, kada je malonogometni klub Vive Žene nastupao kao jedini klub iz Federacije BiH i zauzeo IV mjesto. Za same članove Kluba to je bio poseban trenutak jer igrali su utakmicu na stadionu osnovne škole koju su pohađali prije deset godina i koju su morali napustiti u toku rata kada je Srebrenica bila okupirana od strane srpske vojske.

Kako je vrijeme prolazilo grupa se razvijala, steklo se povjerenje unutar grupe. Grupa je donosila prijedloge i inicijative šta bi mogli raditi kako bi poboljšali svoj život.

Dodatno, moj angažman nije stao samo na osnivanju Kluba, već sam bio i pokretač malonogometnog kluba Vive Žene, koji je postao ne samo sportski entitet, već i simbol zajedništva i suradnje unutar našeg naselja. Kroz sportske aktivnosti, uspjeli smo okupiti ljude različitih profila i potaknuti ih na timski rad i zajedničko druženje.

Uz to, sudjelovao sam u organizaciji brojnih akcija protiv nasilja nad ženama i djecom, surađujući s tuzlanskim fudbalskim klubom Sloboda. Smatram da je važno podizati svijest o ovim problemima i aktivno se boriti protiv njih, te sam stoga svoje slobodno vrijeme posvetio promicanju društvenih vrijednosti i pružanju podrške onima kojima je najpotrebnija.

Moj rad i angažman predstavljaju primjer pozitivne promjene koju želim vidjeti u našoj zajednici, te sam ponosan što sam dio pokreta koji teži boljoj i pravednijoj budućnosti za sve nas.

JA U VIVE ŽENE

Mirna Odobašić,

medicinska sestra

Prije tačno 13 godina, dolazak u Vive Žene je promjenio moj život iz temelja. Do tada sam o Vive Žene znala samo da su jedna nevladina organizacija, nastala u ratu i da se bave humanitarnim radom. O samom fokusu rada Vive Žene nisam mnogo znala, jer u to vrijeme, centar mog interesovanja je bilo sasvim nešto drugo, odnosno da završim započeti studij Biologije, te da se ostvarim u ulozi profesora ili u nekoj laboratoriji, ispitujući sitni mikrosvijet, njegove osobine i moć da nadvladaju naš jaki ljudski organizam.

Ali kako to obično bude: "Čovjek snuje, a Bog određuje". Život te odvede na drugu stranu, meni jednako dragu, a to je nesebično pružanje medicinske pomoći.

U aprilu 2011. godine započinjem svoj radni vijek u Vive Žene na poziciji medicinske sestre. Svoj početak pamtim po lijepim uspomenama sa mentoricom dr. Azrom Arnautović, koja me je uvela u specifičnosti rada i pružanja medicinske pomoći korisnicama koje borave u Sigurnoj kući. Taj rad je zahtijevao malo drugačiji pristup u odnosu na onaj koji se sprovodi u klasničnim zdravstvenim ustanovama. U ovom radu ne postoji formalnost, kao što bi to bilo u nekim od klinika gdje pacijenti dolaze sa tačno određenim dijagnozama, te se na osnovu toga pristupa terapijskom tretmanu, manje-više šematski. Ovdje šeme ne postoje. Svaka životna priča žrtava nasilja je priča za sebe, a rad s njima zahtijeva mnogo razumijevanja, ljudskosti i empatije. Upravo takav pristup rada, dinamika posla i svakodnevna prilika za učenjem bili su presudni faktori da ostanem jednu čitavu deceniju dio ovog snažnog tima. Složila bih se s tezom da tajna uspjeha u životu nije da čovjek radi ono što voli, već da voli ono što radi. 13 godina svakodnevnog rada u Vive Žene se ne može lako sažeti u nekoliko rečenica. Moj rad je uglavnom baziran sa žrtvama nasilja koje su iz različitih razloga prihvatile da budu smještene u Sigurnu kuću. Tu započinje identifikacija znakova nasilja, fizičke i emocionalne povrede. Pored zbrinjavanja fizičkih povreda, koje su im nanešene na različite načine, u tim momentima emocionalna podrška je od izuzetne važnosti da bi se žrtve osjećale sigurno i shvaćeno. Aktivno slušanje i pružanje emocionalne utjehe, pri samom prvom razgovoru, doprinosi stvaranju povjerenja, gdje sam spremna pokazati itekako empatiju i dobronamjernost. Radi potpunog uvida i kreiranja plana pomoći, klijentice žrtve nasilja opišu mi detalje svog zdravstvenog stanja. To su informacije o kojima one ne mogu govoriti sa svakim i zbog kojih često osjećaju nelagodu. Zbog toga u mom pristupu

moraju osjećati i odgovornost, a ja moram biti svjesna težine njihovih iskustava, nudeći im priliku da u sigurnom okruženju počnu malo više razmišljati o sebi i o svom zdravstvenom stanju, jer do sada nisu imale priliku za to. Većina žrtava kroz brigu o svom zdravstvenom stanju i povezivanjem sa svojim tijelom i svojim potrebama, pronalazi novu svrhu u svom postojanju, koja je odvojena od one dosadašnje, a koja se do sada temeljila samo na brizi o djeci. Kako bi žrtva počela sebe stavljati na prvo mjesto, važna je i edukacija o različitim zdravstvenim temama, koje svakodnevno obrađujemo tokom njihovog boravka u Sigurnoj kući. Taj osjećaj da neko brine o njima je jako bitan za njihov oporavak.

Moj rad u Sigurnoj kući odnosni se i na samu organizaciju života klijentica i djece koja su tu smještena. Ponekad to nije jednostavno organizirati budući da klijentice dolaze iz različitih životnih sredina, sa različitim kulturološkim, socijalnim, životnim navikama i različitim kulturama odgoja.

Zbog svega rečenog, izmamiti nekome osmjeh na lice je pokazatelj promjene, a ujedno i moja najveća motivacija u radu, a zbog tog njihovog blagog osmjeha na licu sam tolike godine u ovom sektoru, sa teškim temama u Udruženju Vive Žene koje će ostati snažno, narednih godina i godina...

JULI, 2011. GODINE ... MOJI PRVI KORACI U VIVE ŽENE

Maida Bektić,

finansijska asistentica

U to vrijeme, sa svoje 22 godine, prvi put se susrećem sa temom nasilja nad ženama. Stajala je u hodniku, izgubljena u vremenu i prostoru. Na zvuk vrata prilikom mog ulaska u prostorije Udruženja, okreće se prema meni, a ja, čini mi se zbunjena više nego ona, gledam ravno u oči ženu koja se nekako istrгла iz šaka ubice. Zvala ga je suprugom, saputnikom, ocem svoje djece. Njen prazan pogled u meni je pokrenuo lavinu emocija. Za nju više ništa na ovom svijetu nije postojalo. Govor tijela obojenog modricama, koje bojama otkrivaju jačinu udaraca, nikoga ne može ostaviti ravnodušnim.

A ja, tada, po prvi put vlastitim očima vidim nasilje, u svoj svojoj punini.

„Dobar dan“ čujem i okrećem se, a na drugoj strani, očiju punih ljubavi i topline, stajala je moja buduća kolegica. „Maida, drago mi je“ predstavim se i nastavljamo razgovor hodajući do kancelarije, mog budućeg radnog prostora. Nemam snage da se okrenem i ponovo pogledam kako izgleda neko ko je živ, a mrtav.

- „Hoće li ona biti dobro?“ pitam, misleći na ženu koju sam vidjela na hodniku.

- „Ne brini se, ovdje je cijeli tim ljudi koji će joj pomoći da ponovo bude živa.“

U tom trenutku, shvatila sam ko su Vive Žene i kolika je snaga grupe ljudi sa zajedničkim interesima. Shvatila sam da je ovdje prilika za novi život svakoj koja je skupila hrabrosti i odmakla se iz nasilnog okruženja, svakoj koja je nekim čudom izvukla živu glavu, a mislila je da je on voli. Ljubav nisu modrice, ljubav nije povišen ton, ljubav nije kontrola.

Svaki dan, iznova sam bila šokirana napretkom žrtava koje su svakodnevno dolazile u želji da sačuvaju život i nastave ga onako kako svako ljudsko biće zaslužuje. Bez nasilja.

Za vrijeme rada u „Vive Žene“, spoznala sam još jednu činjenicu. Ratnu traumu. Imala sam priliku da vidim šta je rat zapravo učinio. Mogla sam čuti iz prve ruke kakve strahote su ljudi preživjeli, a te rane nikada zacijeliti neće.

U vrijeme početka rata u Bosni i Hercegovini imala sam tri godine. Nekih stvari se sjećam, ali sa tako malo godina nisam mogla rezonovati strahotu koja se odvijala.

Zaposlena sam kao finansijska službenica. Moj zadatak je bio vođenje knjigovodstva Udruženja.

Jasna Zečević - ime prepoznatljivo na našim prostorima, a i šire. Moja direktorica. Žena koja

je imala snagu i volju da sa timom ljudi liječi rane što agresori napraviše. Žena koja je i meni dala priliku da svojim radom dam doprinos u stvaranju jednog zdravog ambijenta za bića koja su pretrpjela strahote koje ne možete ni zamisliti. Na tome ću joj biti vječno zahvalna. Smatram da sam imala jako dobrog mentora, kolegicu Fahiru Hodžić. Ona je svoj rad u Vive Žene započela odmah po osnivanju, i u vrijeme mog dolaska već je imala mnogo iskustva. Postepeno me uvodila u posao s toliko strpljena. Osjećam ogromnu zahvalnost što je ona bila ta koja je postavila čvrste temelje za sva znanja koja su kasnije dolazila, i još uvijek dolaze. Svaki dan sam imala priliku da naučim nešto novo, upijala sva znanja koja mi je prenosila. Bila sam svjesna da radim jako odgovoran posao i nastojala sam zapamtiti sve što mi je govorila, a rokovnik za bilješke bio je uz mene cijelo vrijeme.

Malo po malo, ja sam bila sve sigurnija u poslu i dobijala samostalne zadatke.

Svako od nas ima momenat kada postane svjestan svojih mogućnosti. Ja sam svoje otkrila kada sam dobila prvi projekat za koji sam dobila odgovornost da samostalno vodim knjigovodstvo i finansije. Vjerujem da ovo ne zvuči nešto posebno, ali za mene je to imalo veliki značaj. Tada sam po prvi put sama morala da dođem do nekih znanja i vještina. Osjećaj da sam uspjela bio mi je signal da mogu odgovoriti zadatku. Ovo nikako nije značilo da sam drugačija, uspješnija od drugih, nego mi je bio signal da sam u stanju da izazovima koji svaki posao nosi pogledam u oči.

Kako sam saznavala i učila nove stvari, tako sam postajala sigurnija u sebe, ali briga i preispitivanje da li sam sve uradila, jesam li nešto zaboravila, neće nikada nestati. To je valjda lice odgovornosti. I sada, nakon trinaest godina rada, i dalje učim, trudim se dati svoj maksimum, i tako će biti dokle god sam dio ove priče. Osjećam veliku odgovornost prilikom vođenja finansija, praćenja budžeta velikog broja različitih projekata, praćenja zahtjeva različitih donatora, projektnih finansijskih izvještaja, ali spoznaja za koga postojimo, evo već trideset godina, i s kojim motivom, širi krila.

Od samog početka osnivanja Vive Žene okupljaju vrijedne i sposobne ljude, koji su svojim zalaganjem izgradili ono što možemo vidjeti danas. Nakon završetka rata, valjalo je imati snage i znanja da pored svih ličnih briga i strahova budete u stanju pomoći drugima. A vapaja za pomoć bilo je mnogo.

Tim Vive Žene se tokom godina mijenjao, jer kao što neko reče: *Samo je promjena konstantna*. Ali, svako je dao svoj doprinos i učestvovao u izgradnji svega što danas možete vidjeti.

Koristim ovu priliku da se zahvalim Jasni Zečević i svim uposlenicima koji su mukotrpnim radom izgradili Vive Žene. Osjećam neizmjernu zahvalnost na prilici da budem dio prekrasnog tima ljudi. Ljudi koji su svojim znanjem, vještinama i ljubavlju napravili nevjerovatne promjene u zajednici, i još uvijek prave.

“TI BAŠ VOLIŠ SVOJ POSAO”

Anamarija Divković,

socijalna radnica

Meni, aktivistkinji i studentici socijalnog rada, Vive Žene su predstavljale isto ono što studentima elektrotehnike predstavlja Google. Znala sam da Vive Žene imaju veliki tim, razvijaju svoje programe, kreiraju legislativne i društvene promjene.

Upravo zbog toga činilo mi se nedostižnim da ikada budem dio Vive Žene tima, ali život ponekad iznenadi.

Po završetku studija počela sam raditi u omladinskoj organizaciji, a par mjeseci kasnije saznala da Vive Žene tragaju za projektnom asistenticom. Odmah sam aplicirala na poziciju i ubrzo bila pozvana na razgovor za posao.

U julu 2021. godine počinjem raditi u Vive Žene. Unatoč ranijem radnom iskustvu sve mi je bilo novo, prelazila sam iz jednog u drugi svijet. Uživala sam upoznavati svoje kolegice koje imaju toliko toga da ponude, a rade to jednostavno i opušteno. Uživala sam i u zadacima koje sam radila, odlascima na terene u Istočnu Bosnu, ali i administrativnom dijelu posla. Ljudi oko mene su to primjetili. Kroz mjesece dobijala sam odgovornije zadatke, ali i prilike za učenje.

Razmišljala sam kako je posao koji radimo specifičan, ali lijep, te na proljeće 2022. godine spojila svoje aktivističko znanje i novo iskustvo i o svemu pisala u publikaciji “Feminist in the Environmental Movement”.

2022. godine započinjemo javnu kampanju prikupljanja sredstava za uređenje dvorišta Sigurne kuće “Sigurno dvorište za Sigurnu kuću”. Kroz kampanju smo često predstavljale rad Vive Žene, objašnjavale potrebu za sigurnim dvorištem i ostvarivale nove poslovne konekcije. Ovo je također bilo novo iskustvo, ali kao i u prethodnim situacijama uživala sam raditi na kampanji. Svi izazovi koji su se pojavljivali bili su lako prevazilaženi jer se poslu prilazilo odgovorno, ali i sa ljubavlju.

Od 2023. godine još jedno novo iskustvo, sada sam na poziciji socijalne radnice u Sigurnoj kući. Ponovo je uslijedio proces učenja, osluškivanja potreba i rada na sebi. Ova pozicija ubrzo postaje omiljena i ali i pozicija koja zaokupira najviše vremena i pažnje. Osjećaj povjerenja koji sam imala od svog tima bio je jako značajan u trenucima kada bi posao postao težak i kada se nisam osjećala doraslom rada na određenim slučajevima.

“Ti baš voliš svoj posao” komentirali su svi koji bi slušali kada govorim o Vive Žene.

U vremenu kada mnogi mladi, koji su društvenih zanimanja, ne mogu pronaći svoj posao osjećam sam se privilegiranom što radim u Vive Žene, što radim sa divnim ljudima i što baš volim svoj posao. Voljela bih kada bi i druge mlade osobe ispunjavale svoje snove, radile u svojim paralelama Googla i radile posao koji vole. To bismo svi u društvu osjetili.

JA U VIVE ŽENE

Amila Berbić,

pravna savjetnica

Kako započeti pisanje o radu u jednoj organizaciji koja je osnovana u jeku rata u Bosni i Hercegovini i koja se, kao rijetko koja druga takva organizacija, uspjela održati na stabilnim temeljima 30 godina.

30 godina, to nije malo godina, to je jedan odrasli čovjek, biće koje je u potpunosti ostvareno na svim poljima, a Udruženje građana Vive Žene Tuzla je i jače od tog bića koje predstavlja nešto najjače na ovoj Planeti.

Tako sam se jako i ja osjećala kada sam došla u Udruženje. Vjerovatno zbog prihvaćenosti od svih kolegica i kolega. Spremna da uđem u novi izazov na mom poslovnom putu. Zašto izazov? Iako imam radnog isustva nešto manje od polovine godina postojanja organizacije, prvi put sam se susrela sa korisnicama i temama kojima se Udruženje bavi. Prvenstveno su korisnice i korisnici, žrtve rata i ratne torture, civilne žrtve rata, heroji naše države, koji su i sami, iako korisnici usluga organizacije, temelji koji ovu organizaciju i drže na tim jakim nogama. Naša snaga i snaga naše države.

Početak rata u Bosni i Hercegovini ja sam bila samo jedna djevojčica od 10 godina, koja je bila željna igre i zabave, učenja novih vještina u školi. Sve to je u proljeće 1992. godine uništeno prvom granatom koja je bačena na moj grad Tuzlu. Iako su roditelji već danima ranije nešto tiho pričali, kupovali zalihe hrane, a meni i mojoj braći ništa od toga nije bilo jasno, jer se oni nikad nisu tako ponašali. Ubrzo smo shvatili zbog čega su se tako ponašali. Rat u Tuzli počinje u to proljeće, ali mnogo ranije na području Podrinja odakle su i naši korisnici.

Nekako, kao da sam sve naredne godine bila zaštićena o stvarnoj istini o tome gdje i kada je počeo rat (jer za mene je počeo u Tuzli 15. maja 1992. godine), tek dolaskom u Vive Žene kroz rad sa korisnicama dolazim i ja do prave istine. Polako su se složile nedostajuće kockice u mozaiku, teškom mozaiku. Ponekad pomislim, zar je trebalo da sastavim sve kockice tek 2021. godine kada sam i počela s radom u organizaciji? Možda sam tek tada bila spremna da spoznam cijelu istinu i da se povežem s korisnicama. I ne, to nije samo povezivanje kroz rad s njima, odnosno stručno upućivanje na njihova prava ili kojom mukom su prinuđene da

sada plaćaju sudske troškove kao žrtve rata i ratne torture, a samo su htjele da zlodjelo bude izvedeno pred pravdu, nego je to povezivanje sa žrtvama na jednom mnogo većem nivou koje je očito meni bilo potrebno da bi došla do teške istine, i to 30 godina kasnije. A kao što rekoh 30 godina je itekako značajan broj, pa otuda i ova simbolika.

I tako kreće moj novi posao, moja nova porodica, moji novi prijatelji, misleći tu i na korisnice žrtve s kojima sam u ovih par godina rada imala par radionica. Na svakoj toj radionici se dodatno povežeš s njima. Teku tu i suze i teške priče i teme, ali isto tako to su, kao što rekoh, jaki temelji naše države. Teku tu i suze radosnice i sretno priče iz njihovih porodičnih života, pa postanete dragi jedni drugima, pa se dogovaramo kako ću im otići u posjetu i kući, kako će me kao i svaka prava bosanska kuća dočekati srdačno i s mnogobrojnim slasticama napravljenim maksuz za mene. I onda ti srce bude ispunjeno i sretno jer takvi prijatelji se rijetko na ovaj način mogu dobiti. Jer to su žrtve – prijatelji, to su korisnice – prijatelji Vive Žene.

A onda kroz rad spoznaš, iako sam za Udruženje čula davno jer je poznato na području Tuzlanskog kantona i šire, i to ne samo zbog toga što je opstalo tolike godine i ne samo zato jer radi sa žrtvama rata, da je Udruženje ujedno i jedina Sigurna kuća na području Tuzlanskog kantona. Udruženje je od 2009. godine intezivno radilo na uspostavljanju mehanizma zaštite žrtava nasilja u porodici, te su naše korisnice žrtve rata postale i žrtve porodičnog nasilja.

Uz ogromne napore čitavog kolektiva Udruženja je uspjelo donijeti prve Protokole o prevenciji i zaštiti žrtva nasilja u porodici, koji su prihvaćeni od svih relevantnih ministarstava na području Kantona, koji su kasnije uspostavljeni i u svim općinama i gradovima na Tuzlanskom kantonu. Uz još veće ali i jače napore, Vive Žene je doprinijelo i učestvovalo i u donošenju samog Zakona o zaštiti od nasilja u porodici Federaciji BiH 2013. godine, koji je uz manje izmjene i dalje na snazi. To ujedno govori o samoj istrajanosti ovog Udruženja da na svaki mogući način pomogne svim žrtvama, ostajući na taj način svih 30 godina dosljedno onom zbog čega je i osnovano.

I tako spoznaš da je teško na godišnjem nivou obaviti razgovor sa preko 100 korisnica tretmana u Sigurnoj kući, teško je sastaviti svaku prijavu nasilja, teško je prenijeti na jedan ili dva lista papira ono što svaka žrtva doživi kroz razne oblike nasilja, teško je to opisati i dočarati policiji, sudu ili tužilaštvu. A često i samim žrtvama znam reći da samo one mogu realno ispričati i prenijeti ono što godina preživljavaju i da trebaju biti jake i kada se pojavljuju pred tim velikim institucijama, jer one to i jesu, i onda ti njihov osmijeh pri izlazu iz Sigurne kuće znači sve.

Znači sve, jer tek tada spoznaš ono što nisi ranije znao, s tom kockicom mozaika koja ti je nedostajala.

A meni kao novoj pravnici u Udruženju su tu kockicu mozaika omogućile Vive Žene koje će nastaviti da postoje na ovim jakim temeljima, te ćemo slaviti svaku godinu i svaku našu pobjedu.

JA U VIVE ŽENE

Martina Dorić,

socijalna pedagoginja

Moja priča u Vive Žene, počinje daaaavne 2020. godine kada sam kao studentica socijalne pedagogije uključila se u projekat „Čuješ, Vidiš, Znaš, Reaguj“! Tada je bila Corona i za mene kao studenta pomažuće profesije taj projekat je bio ruka spasa i izlaza iz virtuelnog studiranja i izlazak na teren.

To je bila jedina prilika za nas studente da u to vrijeme izađemo iz svojih soba, odvojimo se od svojih laptopa i razgovaramo sa profesionalcima i građanima. Tada sam se prvi put susrela sa temom nasilja u porodici. Kao student nisam nikada razmišljala da bih to radila niti da bih se bavila tom temom, ali iskustvo je drugačije. Po završetku studija, znate kako to ide, prvo ide odrađivanje pripravničkog staža.

Obzirom da najveći broj studenata odsjeka *Poremećaji u ponašanju* pripravnički staž odrađuje u Domu za djecu bez roditeljskog staranja, ja sam odlučila da to ne želim, da nije uredu da svi idemo samo u jednu instituciju i tada me put ponovno vodi u Vive Žene, gdje sam dobila priliku, radila godinu dana kao pripravnik i stekla svoje prvo radno iskustvo. Nakon polaganja stručnog ispita, vrijeme je da se traži posao!

I pogodite gdje sam se zaposlila? Pa naravno, u Vive Žene. Ukazala se prilika da moje prvo zaposlenje bude tu i tako od juna 2023. godine sam zaposlena u Vive Žene. Rad u Vive Žene je svaki dan izazovan, ni jedan dan ne liči na drugi, ali ono što je konstantno je zajednička motivacija, borba, rad i postizanje uspjeha.

Moj rad se ispočetka bazirao na rad u Sigurnoj kući, rad sa djecom kroz pedagoške radionice, ali i sa ženama kroz radno okupacionu terapiju, ali naravno s obimom posla povećavaju se i obaveze i dužnosti, pa tako uz pomoć iskusnijih kolegica i kolega uključujem se u rad u zajednici, edukacije, treninge za stručnjake, psihoterapijske grupe.

Čak sam osnovala i svoju prvu analitičku grupu u Vive Žene, kao edukant iz grupne analize. Svakodnevni rad u Vive Žene me uči da postoje teške sudbine, da iako je rat završen prije skoro 30 godina i dalje je prisutan među nama, da žrtve rata i dalje trebaju i zaslužuju našu pomoć i pažnju. Također, nasilje u porodici je tema svih nas i nikada ne smijemo dozvoliti da postane privatno pitanje.

Ali ništa to ne bih znala da ne radim tu gdje radim. Ne bih znala da u malim Đulićima žive

tako hrabre i jake žene iako su preživjele najveće užase rata. Ne bih znala da u Konjević Polju postoje porodice koje se svakodnevno bore za svoj opstanak i život, da opraštaju ali ne zaboravljaju užase koje su preživjeli.

Ne bih znala da je jedno dijete žrtva nasilja od strane majke, oca, porodice i da smo mi ti koji joj pružamo utočište i pomažemo da nastavi svoj život na ljepši način. Ne bih znala da me nečiji život može učiti da svoj život činim boljim.

Ništa to ne bih znala da nisam zaposlena u Vive Žene, a zamislite šta ću tek znati i naučiti kada budemo pisali knjigu za 50 godina postojanja 😊

DONATORI

Od osnivanja Organizacije do danas mnoge fondacije, institucije, kao i pojedinci finansijski i na razne druge načine podržali su naš rad, stoga im se zahvaljujemo:

- Frauen in Not, e.V, Njemačka
- MUKA, Njemačka
- IFF Njemačka
- IAMANEH Švicarska
- Fondacija MEDICOR Linhenštajn
- Ministarstvo za razvoj i suradnju / DEZA, Švicarska
- CORDAID, Holandija
- Ministarstvo za razvoj i suradnju, Holandija
- Swiss Solidarity Chain, Švicarska
- Žene za mir, Holandija
- Socijal demokratska partija žena, Švedska
- QPSW, Velika Britanija
- DASH, Velika Britanija
- ADMIRA, Holandija
- Fatima/ Maria Holandija
- Mensen Werken Voor Mensen – Tilburg, Holandija
- People in Motion, Njemačka
- UN Trust Fund for Victims of Torture
- Evropska unija
- UN Women u BiH
- Olof Palme International Centre
- Medica Mondiale e.v
- Soroš /OSI
- CVT USA
- OSCE
- Švedska agencija za razvoj SIDA
- Queker Peace Srevice
- Stichting Kinderpostzegels- Holandija
- Homeopathen zonder grenzen Holandija
- Stichting Kinderhulp Europa
- Američka ambasada

- UNESCO
- UNFPA
- UNDP
- UNHCR
- We Effect Europe
- CFD/ Frieda Švicarska
- Kvinna till Kvinna Švedska
- Trag / OAK Fondacija
- Švicarska ambasada u BiH
- Ambasada Ujedinjenog Kraljevstva u BiH
- IRCT

Finansiranje iz javnih budžeta

- Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH
- Agencije za ravnopravnost spolova BiH
- Vlada Federacije BiH
- Ministarstvo za rad i socijalnu politiku FBiH
- Ministarstvo za rad, socijalnu politiku i povratak TK
- Grad Tuzla
- Grad Lukavac
- Grad Živinice
- Općina Kladanj
- Općina Gradačac
- Općina Gračanica
- Općina Čelić
- Općina Banovići

LISTA UPOSLENIKA VIVE ŽENE OD 1994 -2024 REDOSLIJED OD A -Ž:

Trenutno zaposleni Umrli Bivši uposlenici

1. Aličić Zvezdana	20. Berbić Amila
2. Antić Štauber Branka	21. Cipurković M. Aida
3. Alatić Osman	22. Dahić Mima
4. Atlić Emina	23. Dahić Emina
5. Ajanović Safeta	24. Damadžić Dženana
6. Arnautović Azra	25. Delić Amra
7. Atlić Zumreta	26. Dizdar Alma
8. Bajramović Selma	27. Dorić Martina
9. Bajramović Tahiba	28. Divković Anamarija
10. Bakija Sabina	29. Đedović Alma
11. Babić Fatima	30. Đug Stela
12. Balta Klelija	31. Džinić Larisa
13. Balta Ajša	32. Džurašin Zdravko
14. Baraković Mirsada	33. Džurašin Džanuma
15. Bećirović Fatima	34. Gluhić Samra
16. Bektić Maida	35. Ibralić Elmir
17. Bulić Mirzeta	36. Ibrahimefendić Teufika
18. Bijedić Suzdina	37. Isabegović Vildana
19. Bijedić Amina	38. Imamović Melisa

39. Jalimam Dunja

40. Kačar Fahrudin

41. Kačar Inga

42. Kunto Mirsad

43. Ključanin Senad

44. Kravić Nera

45. Krvavac Amir

46. Kućanski Durmanović Aleksandra

47. Hajdarpašić Džemal

48. Hodžić Fahira

49. Hasanović Mujesira

50. Hasić Emina

51. Helić Lejla

52. Horić Munevera

53. Huremović Danijela

54. Mahmutagić Amir

55. Mešić Ernesa

56. Muharemović Nada

57. Mujkić Berina

58. Muratbegović Amra

59. Mustafić Namik

60. Mustafić Nevzeta

61. Mulaosmanović Jasmina

62. Mešalić Pamela

63. Ovčina Jasmina

64. Omerović Lejla

65. Odobašić Mirna

66. Popara Vahida

67. Princip Džana

68. Pudelko Tea

69. Rahmanović Augustina

70. Rašlić Želimir

71. Ragibović Lejla

72. Salimović Hanija

73. Stanić Adela

74. Sofronić Petra

75. Salković Nedima

76. Šahbegović Nina

77. Škaljić Vesna

78. Timanović Milena

79. Talarević Eldin

80. Tufekčić Selma

81. Tuševljaković Abida

82. Vuković Biserka

83. Zečević Jasna

84. Zupan Nina

